

LUKA

Ama Sisinik Yesu indañguk

*Lukali giñgit manda kindem ama loloñ no koi
Tiofilus endi pinalektok youkuk*

¹ Yambatti nepek gitik nindok boñgiþpninan timbì indañguk wolok kasat ama asupti nanandinjìlok tuop kiupi youkiliñ, ² wìn kusei kìmikimilinan nanin nepek indañguk wìn dausili kañbi, giñgit manda e-daut kena tiñgilin endi kasat wìn ti-nimgilin, wolok tuop endi windiñgangot kiupi youkiliñ. ³ Tìmbi nak nepek gitik indañguk wìn nain ombapgan e-lonji kena ti-kiliñ eñgutta tìmbi ñindiñ tìmbettok nandilet: nak bo nepek indañguk wolok kasat sambat plon kìmip youpi, lolona Tiofilus dika yout-gametat. ⁴ Windiñ tìmbambi, ñindiñ nandi-dakleukañ: nepek wolok kasat ti-gamgilin walì biañgan windiñgan indañgilin.

Eñaloli Yoane indauptok Sakalaiala niñguk

⁵ Elotti Judia kwettok ama wapmañji kuñilimbi, tapma ama no kuñguk koi Sakalaia. Endi telak dama no koi Abia endok sambat gitapma it ginañ kena pa tiliñguk. Tamìn Elisabet endi bo Alondok* sambat. ⁶ Wapatam tipet endi Yambattok dainan dindim sìnìk kumbi, Wopumdok endikñe manda ba telak

* **1:5:** Alon wìn tapma ama gitik endok bep pañji.

gítik kímít-kleñgimíkta yomjet no ním patsemguk. ⁷ Gan Elisabet endi yamín pakukta tímberi endi gwañgwanjet bísat nímnat papi, gílik síník tíñgimík.

⁸ Nain nola níndiñ indañguk: Abialok sambat endi tapma ilan kena tíndílok nain indasemumbi, Sakalaialí bo Yambattoñ tapma tíñmepi lom pakuk. ⁹ Palíñilímbi, tapma amali “Wopumdi pataknan nindí lombi, pama miliñat si-nímetak?” embi, tapma ama nísiłok ep tíndinjí klembi, tímberi-inda sañala kokíliñ. Kolímbi, Sakalaia tímberi indaumbi, it gínañnan loñguk. ¹⁰ Pama miliñat sinjilok nain indaumbi, amatam asupti tapma it sañ Jimba gínañ kímín tímberi, nímolotí-pakiliñ. ¹¹ Tímberi Wopumdok eñalo noli Sakalaialoñ inda-nímiłmbi, pama sinjilok sisuat wolok kít díndim kandañ ikuk. ¹² Ilí kañbi ka-sílikñembí, kolan misiñguk. ¹³ Gan eñaloli níndiñ níñguk, “Sakalaia, dík ním misiwíñ. Yambatti ikan nímolonga nandíñgukta níndiñ tí-gamekak: tamga Elisabet endi níñañga no apmíumbi, koi Yoane kítukañ. ¹⁴ Enda tímberi símbaka kíndem daumbi, sílisili wopumdi gínañga tokñeukak. Tímberi endok indaindañila amatam asupti bo sílisili tí-nímiłekaliñ. ¹⁵ Kusei níndiñda wíndiñ tínekalíñ: Wopumdi enda nandum loloñ síník tílak. Gwañgwa walí kuñgun Wopum bi-nímekakta tímberi wain ba tuk kimbíñ ním nambekak. Tímberi endi meñ símbai gínañnan palíñilímbi, Díndim Woñdi tokñe-nímuñbi kuukak. ¹⁶ Endi Islael amatam asup gínañjí ep tímberi tambanembi, Wopum Yambatsíloñ

undane ñanekaliñ. ¹⁷ Yambattok gembì ba Woñ plofet Elialoñ palmiñguk wìndiñgangot niñañgaloñ bo palmiñmbi, Wopumdok telak dama tìmbekak. Endì bepsiilok gìnañjì tambaneumbi, gwañgwanjii nombo wale kìndem ti-semnekaliñ, tìmbi ama Yambattok manda wìkañ endok gìnañjì tambaneumbi, ama dìndìm kuañ endok nanandinjì klenekaliñ. Wìndiñ tiñipi, endì Wopum bìmbiñdok ti-pañgipañgile ti-semekak.”

¹⁸ Tìmbi Sakalaialì eñalola nìmbi eñguk, “Mandañgalà nìtek nandiwambi, biañgan tìmbek? Nak giñlik sìnìk tiñgut, tìmbi tamna endì bo gwìlat asupgan makleñguk wìn!” ¹⁹ Eumbi niñguk, “Nak eñalo Gabliel, tìmbi nak Yambattok ñasiñgan kuñipi, kena pa tilet. Tìmbi nak dìkita manda embi, giñgit manda kìndem ñin ganganlok embi, nani-mulimbi bit. ²⁰ Ale, dìk nandi: giñgit manda ganit wolok tuop Yambatti nain kìmuknan indaukak. Gan dìk mandana nìm nanandi-kìlik tiлаñda tìmbi nak mañga kìmisiç gamambi, slak mañga kwap em palimbi, nepek ganit wali bien indaukak wolok tuop.” Eñaloli wìndiñ eñguk.

²¹ Sakalaialì nain ombap tapma it gìnañ sakñelam pakukta tìmbi amatam mandi-pakiñiñ endì nandi-bendi ti-ñimiñgiñiñ. ²² Tìmbi endì sañ jimba gìnañ piñguk nain wolonda endì manda enbektok tuop nìm. Slak man kwap em papi, kìttiñgot tiñgukta tìmbi amatamdi “Endì tapma it gìnañ nepek engano sìnìk no kañak” wìndiñ nandiñgiñiñ.

²³ Tapma ilan kenan tìndiñlok nainñin taleumbi, Sakalaialì ilnan undane ñam ²⁴ pat-ta-ñauumbi,

tamın Elisabet endi gwañgwa mìnjiп tìñguk. Tìmbi yakip kít tombon endi ilnan gitakan pat-sembimbi, ñìndiñ eñguk, ²⁵ “Wopumdi nain ñìndiñgit nandi-nambi, amatamdk dausinan maetna tìmbi tale-namektok ñìndiñ tìmbi indanamlak.”

Eñaloli Yesu indauptok Malia nìñguk

²⁶ Elisabetti yakip kít tombon noñgan gwañgwa mìnjiп ti-paliñilimbi, Yambatti eñalo Gabliei Nasalet it kwelan Galili kandañ patak wandiñ nì-mulimbi, ²⁷ tam sim no ama gitá gama nìm kuñgun koi Malia endoñ ñañguk. Ama wapmañ Devit damañgan kuñguk endok komblin koi Josep tam sim wiñ endok giñgit wiliñum pakuk. ²⁸ Eñaloli Malialoñ tombi we ñimimbi nìñguk, “Wopumdi ginañ siloñ kíndem ti-gambi, díkita patak.” ²⁹ Wìndiñ eu nandiñ, ginan miłalimbi, nanandin nìm dakleumbi, ginan ginañ “Manda wolok kusei wiñ nek?” embi, nanandı kena tìñguk.

³⁰ Tìmbi eñaloli nìmbi eñguk, “Malia. Yambatti ginañ kíndem ti-gambi nandi-gamlak, wala tìmbi nìm misiwìñ! ³¹ Nandilañ. Dík gwañgwa mìnjiп tìmbi, gwañgwa ti-keukañ endok koi Yesu kítukañ. ³² Endi ama wopum palimbi, Yambat Loloñ Sìnìk endok ñìñaañ ñinekalıñ. Bep pañ Devit endi Islael amatamdk ama wapmañjì kuñguk, wìndiñgangot Wopum Yambatti en ama wapmañjì kìmilim papi, ³³ nain taletalen nìmnat Jekoptok sambat, wiñ Islael amatam, yambi-díkñembi, endok ama wapmañjì kuukak.”

³⁴ T̄imbi Maliali eñalo n̄i-nand̄imbi eñguk, “Nepek w̄in n̄itek indaukak? Nak ama git̄a gama n̄im kuñgut, wala.” ³⁵ Eumbi tambane n̄iñguk, “D̄ind̄im Woñdi d̄ikoñnan p̄um̄bi, Yambat Loloñ S̄inik endok gemb̄inli gep tapliukak, wala t̄imbi gwañgwa apmekañ endi giñgi s̄inik, t̄imbi Yambat enlok Niñaañ n̄inekaliiñ. ³⁶ D̄ikok sambatka tam no Elisabet en nand̄i-n̄imlañ. Endi giñlik, t̄imbi ‘En yam̄in’ w̄ind̄iñ n̄iñgiliñ, gan man n̄ind̄iñgit endi bo gwañgwa m̄injipmat kuumbi, yakip kit tombon noñgan ñalak. ³⁷ Nekta, Yambatti nepek no tuop n̄im t̄imbek no n̄im patak.” ³⁸ Eumbi, Maliali tambane n̄iñguk, “Ale. Nak Wopumduk kena wembe s̄ilanin. Manda elaañ, wolok tuop inda-namun.” W̄ind̄iñ eumbi, eñaloli en kañ bimbi ñañguk.

Maliali Elisabettoñ ñañguk

³⁹ Wolonda Maliali ti-w̄ili d̄ikñe t̄imbi, Galili kwet bimbi, Judia kwet p̄iñlop̄ilatnan platik s̄inik ñambi, it kwet nolok tomguk. Tombi, ⁴⁰ Sakalaialok ilnan lombi, endok tam̄in Elisabet we ñimñguk. ⁴¹ We ñimñumbi nandumbi, wolongan gwañgwa Elisabettok s̄imbai git̄añ pakuk wal̄i gemb̄inatgan sasik t̄iñguk. T̄imbi D̄ind̄im Woñdi endok git̄añnan tokñeumbi, ⁴² wopumgan kit̄imbi, ñind̄iñ eñguk, “Tam n̄indok boñgipniinan d̄ik wakan gw̄ilam gamgam̄in, t̄imbi gwañgwa t̄ikeukañ w̄in w̄ind̄iñgangot gw̄ilam ikan m̄im̄in.” ⁴³ Elisabetti w̄ind̄iñ embi yousimbi n̄iñguk, “Gan n̄itek t̄imbi d̄ik Wopumnalok meñli tam p̄imb̄iñen nak ñandin nokoñ bilañ?” ⁴⁴ Nak Wopumnalok

meñ ganlet wîn kusei ñîndîñda: nak dîk we nameñ wîn nandît nain wolondañgan gwañgwa nokok sîmbatna gînañ patak endî sîlisili tîmbi, sasîk tîk. ⁴⁵ Tîmbi Wopumdi nek ganguk wolok tuop indaukak wîn nandî-kwambîñ dambi tîke-kulañda, amatam dîwîn yapma kle-patañ.”

Maliali Wopum nî-kindem dañguk

- ⁴⁶ Tîmbi Maliali ñîndîñ eñguk,
“Walenalî Wopum nî-loloñ elak,
⁴⁷ Yambat nep kîmîtak enda gînañna tiptî nandî-koñgom tî-ñîmlak.
⁴⁸⁻⁴⁹ Nekta, nak endok kena wemben pîmbîñen, gan endî wandingan embi nandî-namguk, wîn Yambat Gembî Molom endî kundit wopuwopum asup tî-namguk, wala tîmbi amatam man ñîndîñgît kuañ ba siñgi kunekalîñ endî naka ‘amatam dîwîn yapma kle-patak’ wîndîñ nanînekalîñ. Endî Yambat dîndîm ba giñgi sînîk,
⁵⁰ amatam giñgiñgan tî-ñîmañ busuk mamasa tî-semî, ama sambat no ba no siñgi indanekalîñ enda wîndîñgangot tî-sem-ta-ñaukak.
⁵¹ Endî kundit gembînat pa tîñîpi, ama gînañjî gînañ nîsîla nandum loloñ tîñguk wîn ep tîmbi papuseneñgîlîñ.
⁵² Endî ama wapmañ gembînjîat pipapatsî apma tîke-semî, amatam kosî nîmnat enda kot giñgît emguk.
⁵³ Endî amatam nepenepekta lonjîñgîlîñ enda gînañ sîloñ tî-semumbi, nombo nîm lonjîñgîlîñ,

gan amatam nepek asup pat-semguk wîn eni-mulimbi, slak pîm ñañgiliñ.

54-55 Nîndok bep pañniila eni-kwambîñ dañguk wolok tuop endi kena gwañgwañii Islael wakan epmi platambi,

Ablaam gitâ komblinñii nandi-sembi, busuk mamasa nain taletalen nimnat ti-semektok nim nandi-kamalañguk.”

56 Maliali wîndiñ eu taleumbi, yakip tipet git no ba nek Elisabet gitâ papi, undanem ilnan ñañguk.

Elisabetti Yoane apguk

57 Elisabetti gwañgwa tiketikelok nain in-daumbi, niñaañ apguk. **58** Endok sambalii git ilnan nasiili Wopumdi gitânañ busuk ti-nimñiguk giñgit wîn nandimbi, en gitâ silisili timbi,

59 sande noñgan taleumbi, gwañgwa piñgiu dip dombinepi biñgililñ. Bimbi, beulok koi Sakalaia wîn kitinepi eñgililñ, **60** gan meñli “Wîn nim” eñguk. Embi, “Koi Yoane kitikitilok” eñguk.

61 Eumbi niñgililñ, “Sambatsettok boñgipsinan ama no koi Yoane no nim patak.” Wîndiñ embi, **62** kittiñgan beu ni-nandimbi eñgililñ, “Dik kot nek mîmîlok nandilañ?” Eumbi, **63** kundit youyouttok nepenepela enbimbi, tike bi miumbi,

“Koi Yoane” youkuk. Youlimbi, wîn kañbi nandibendi tiñgililñ. **64** Timbi wolongan Sakalaialok man mamben salaktaumbi, kusei kimipi, manda embi, Yambat ni-kindem dañguk.

65 Nepek wîndiñ inda-nimiumbi, il kwelnan nasili kundit wîn kañbi misiñgililñ. Timbi nepek indañguk wolok gitânti sapakñanembî, Judia kwet jañginnan tuop ña-taleñguk. **66** Timbi

kasat wîn nandîñgiliñ endî gitik nandî-kwînakwînalembi, Wopumdi gwañgwa wîn gembînlî kasopmîlak wîn ka-nandî-tomgîliñda ñîndîñ e-nandîñgiliñ, “Gwañgwa walî bendî wopum dambi, ama nitein sînik indaukak?”

Sakalaialî Wopum Yambat ni-kindem dañguk

67 Tîmbi Dîndîm Woñdî Yoanelok beu Sakalaialok gînan tokñeumbi, Yambattî manda eelok niñguk wolok tuop embi, ñîndîñ eñguk,

68 “Nîndî Wopum, Islaellok Yambat, en kusei ñîndîñda ni-kindekîndem ti-ñîmîna: endî amatamñii nandî-nîmbi, toptop kolan gînañ nanin nîp tuambi, nîp kîmîkuk.

69 Endî enlok kena aman Devit endok komblinñii boñgîpsînan nanin ama gembînat no nîp kîmîlektok tîmbi inda-nîmguk,

70 wîn damañgan plofet amañiila enbîmbi eñgîliñ wolok tuop.

71 Endî kanjîknii ba ama gitik nandî-kola ti-nîmañ endok kîsînan nanin nîpma tîkeuktok wîndîñ tiñguk.

72 Endî bep paññii busuk mamasa ti-sembe, en gitâ toptop tiñguk wîn nîm nandî-kamalaukak.

73 Endî enlok koi plon sotni Ablaam ñîndîñ ni-kwambiñ dañguk:

74 endî nandî-nîmbi, kanjîkniilok kîsînan nanin nîpma tîkembi,

nîp tîmbi pañgîtaumbi,

mîsîmîsî nîmnat ni-wowoñ tiñipi,

75 kuamîñ tuop endok dainan gitñgitñiiñgot dîndîm ku-ta-lonekamîñ.

76 T̄imbi n̄iñana d̄ikok kandañ nak n̄ind̄iñ elet:
Yambat Loloñ S̄inik end̄i d̄ik enlok plofet aman
ganbekak.

Nekta, d̄ik Wopumdok telak dama t̄imbi,
telak t̄i-dind̄im e-ñimekañ,

77 w̄in d̄ik amatamñii n̄ind̄iñ eni-daut t̄i-
semekañ:
'Wopumdi sepmektok nand̄ilak, wolok tuop
yomj̄i bi-samekak.'

78 N̄indok Yambatn̄i end̄i ḡinañ busuk molomda
t̄imbi w̄indiñ t̄ilak.

End̄i ama w̄in n̄i-mulimbi,
maim sonan wandin end̄i kunum ḡinañ nanin
n̄indoñ p̄imbi,

79 ama yomj̄ila t̄imbi k̄ilim ḡinañ k̄imdoc ḡiñgit
kuañ kol̄ sale-semjak,
end̄i busuktok telaknan n̄inañgilimbi
kunekam̄iñ."

Sakalaial̄i plofet manda w̄indiñ eñguk.

80 T̄imbi gwañgwa wal̄i bend̄i wopum daumbi,
ḡinan tipt̄i w̄indiñgot gembilañguk. T̄imbi
end̄i kwet ama n̄imnatnan ña ku-ta-ñakap, nain
w̄in indaumbi, Islael amatamdoc dausinan inda-
dakleñguk.

2

Yesu gwañgwa indañguk

1 Nain wolonda Sisa Augustos Roma kwet git̄ik
kiup ka-d̄ikñeñguk end̄i kwet tuop kot sam-
bat t̄imbektok nand̄imbi, wolok tuop end̄ikñe
manda no k̄imilim ñañguk. **2** (Kwiliniusli Sisa-
lok kapmainan Silia provinslok kand̄ikñe ama
kuñguk nain wolonda kot sambat wal̄i indañguk.

Damañgan wandin no nîm tîndîn.) ³ Wîndîñda amatam gitikti kosî kîmitnepi bep pañ kasatsîlok isî kuseinan ñañgilîñ.

⁴ Joseptî wîndîñgangot tiñguk. Endî ama wapmañ damañgan kuñguk koi Devit endok sambatta tîmbi, Nasaleit it kwet Galili kwelan patak wîn bimbi, Judia kwelan ñambi, Devittok il kusei koi Betleem wolok ñaupi ñañguk. ⁵ Ñambi, Malia giñgit wilimium papi, gwañgwa mînjîp tiñguk en nañgilîmbi, yakan koset kîmittepi ñañgimîk. ⁶ Ña tom palîñilîmbi, gwañgwa tiketîkelok nain indaumbi, ⁷ Malialî gwañgwa telak dama tîkeñguk. Tîkembi, sandumdi tîmîp imbi, makauttok jawañ gînañ kîmîkuk. Wîn it kiyau tokñeñgukta tîmbi makauktok ilan lo pakîmîk.

⁸ Tîmbi wandiñ kandañ sipsip kandîkñe ama dîwîn endî Betleem it kwet pawan pa kumbi, sipsip kauli-dîkñe kena tim ti-pakîlîñ. Ti-palîñilîmbi, ⁹ Wopumdi eñalo no ni-mulîm endoñ bi indaumbi, Wopumdoq kolsalen walalan bien endok plon youlîm kañbi, kolan mîsiñgilîñ. ¹⁰ Gan eñaloli enguk, “Sîndî nîm mîsiñneliñ! Nak giñgit manda kîndem no sîndoñ tîke bîlet, tîmbi manda wali amatam gitik gînañji youlîmbi, sîlisili tînekaliñ. Manda wîn ñîndîñ: ¹¹ ama ñîn Yambat en amatamñii sepmektok ni-mutak, wîn Mesia Wopumni, endî man tim ñolondañgan Devittok il kwel Betleem wolok inda-samlak. ¹² Nak manda biañgan elet wîn sîndî ñîndîñ kanandînetañ: sîndî gwañgwa gîmîn wakan tîmbi indaumbi, sandumdi tîmîp imbi, makauktok jawañ gînañ kîmîlîm palîm kanetañ.” ¹³ Eñaloli

wìndiñ eumbi, platik sìnìk eñalo kìmìn wopumdi kunum gïnañ nanin pì indambi, Yambat ni-kìndem dambi, ñìndiñ eñgìliñ,

14 “Kunum loloñen gïnañ Yambattok koi ni-talowít,

tìmbi kwelan amatam gïnañ kìndem ti-semjak endok kandañ busuk pat-semekak.”

15 Tìmbi eñaloli yambimbi, kunum gïnañ undane ña-taleumbi, sipsip kandìkñe amali nìsìñgan e-nandi tìmbi eñgìliñ, “Yakñe! Nepek indalak wìn Wopum en nìni-daklelak, wala tìmbi Betleem ñambi kana!” **16** Wìndiñ embi, platik sìnìk ñambi, Malia git Josep ep tìmbi indaumbi, gwañgwà wìn wakan makauktok jawañ gïnañ palim kañgìliñ. **17** Kañbi, eñaloli gwañgwà wolok plon manda enguk wìn kasat ti-semgìliñ. **18** Tìmbi amatam sipsip kandìkñe amalok kasat wìn nandiñgìliñ endì gitik nanandi kena tiñgìliñ. **19** Gan Malia endila manda wìn gitikgan gïnan gïnañ dasimbi, nandi-kwìnakwìnaalembi pa kuliñguk.

20 Tìmbi sipsip kandìkñe amali undanem ke-nanjinan pì ñañgìliñ. Ñañipi, nepek gitik eñaloli enguk wolok tuop indañgukta tìmbi endì nepek gitik nandiñbi kañgìliñ wolok Yambat ni-kìndekìndem embi, koi ni-ta-loñgìliñ.

21 Sande noñgan taleñilimbi, gwañgwà gïmìn pìñgiu dìp dombìndombìlok nain indaumbi, meñ beuli koi Yesu kitìñgìmìk. Endì gama meñ sìmbai gïnañ nìm paliñilimbi, eñaloli koi wakan ikan kitìñguk.

*Simeon ḡita Analı tapma ilan Yesu gwañgwa
Mesia en wakan ka-dakleñgimik*

²² Moseli endikñe manda d̄iw̄in k̄im̄ikuk wal̄i ñ̄indiñ elak: tam gwañgwa ikan t̄ketiken endi n̄itek t̄imbi, b̄indambo Yambattok dainan t̄i-jamilambi, gumañ enloñ ñ̄auk. Endikñe manda w̄in k̄imit-klendemiktok nain indaumbi, Malia ḡita Josep endi gwañgwa t̄ikemb̄i, Wopum enlok bi-ñ̄im̄indepi Jelusalem ñ̄añgimik. ²³ Endi Wopum dok endikñe manda ñ̄in tañgonendemiktok w̄indiñ t̄iñgimik, “S̄indi ama ba ilalok gaut wapai telak dama indañ gitik Wopum enlok bi-ñ̄im̄inekalñ.” ²⁴ T̄imbi Wopum dok endikñe mandal̄i elak wolok tuop endi “mambaip sim t̄ipet ba monik no mambaip wandin t̄ipet” tapma t̄indemiktok nandim ñ̄añgimik. *

²⁵ Nain wolonda ama no Jelusalem kuñguk koi Simeon. Endi ama d̄indim, Yambattok endikñe manda k̄imit-klembi, ama nin Yambatti ni-mulimbi Islael amatam eni-busuk t̄i-semekak en mandimbi kuñguk. T̄imbi D̄indim Woñdi en ḡita papi, ²⁶ ñ̄indiñ ni-dakle-taleñguk: endi gama kuñipi, Wopumdi Mesia ni-mulektok e-kwambiñ dañguk w̄in kaukak. ²⁷ T̄imbi D̄indim Woñdi Simeon tapma it sañ jimba ḡinañ ni-mulimbi lo pakuk. Palimbi, Yesu meñ beul̄ endikñe mandal̄i elak wolok tuop t̄i-ñ̄im̄indemiktok en wandiñ t̄ike ñ̄aumbi, ²⁸ Simeondi gwañgwa w̄in kañbi t̄ike apmbi, Yambat we ñ̄im̄imbi niñguk, ²⁹ “Molom, d̄ik manda nanguñ wolok tuop inda-talelak, wala t̄imbi man ñ̄indiñgit kena gwañgwāñga nandi-namumbi, busukñenengan semba. ³⁰ Nak ama

* ^{2:24:} Kisim Bek 22:29, 34:19, Wok Pris 12:6-8

nindî gamanda amatamgai nîpmekak en ip daunatali kalet. ³¹ Dîk en ikan nîmbi taleumbi nîmulim amatam gitikti en kanekaliñ. ³² Tîmbi Islael amatamgai nînda kot giñgit nîmekak, ba amatam dîwîndok telaka kolî sale-semekak.”

³³ Simeondi gwañgwala wîndiñ eumbi, meñ beuli wîn nandîmbi, nanandi kena tîñgimîk. ³⁴ Tîmbi Simeondi gwîlam ti-sembi, Yesu meñ Maliala ñîndiñ nîñguk, “Nandilañ. Yambattî gwañgwâ ñîn nîmbi taleumbi, Islael amatam asup endi en kîmît-kleañ ba nîm wolok tuopgan Yambattok dainan pi pînekaliñ ba it-kwambiñ danekaliñ. Gwañgwâ walî kîmîsalen no wandin Yambat en kîmîkuk, gan amatam asupti siñgi wîlimnekaliñ. ³⁵ Enda tîmbi amatam gînañ nanandînjî sembin wîn tîmbi dakle-taleukak. Tîmbi nepek nîñañgalâ inda-nîmekak kusei wala tîmbi sîmba gawattî kakit man pîsîkñat nomîk waleñga bo youlekak.” Simeondi wîndiñ eñguk.

³⁶ Tîmbi plofet tam giłlik no kuñguk koi Ana endi bo tapma ilan pakuk. Endi Asellok sambat, Fanuellok wemban. Tam sim pakuk wolonda wapat tîmbimbi, gwîlat kit tombon tîpetgot yakan kuñgimîk. Kukap, ³⁷ wapai sembumbi, slak tam kanjak pat-ta-bîkap, gwîlat 84 gitik ombiñguk. Endi tapma ilan pat-kuñipi, tim sandap Yambat ni-wowoon tîñipi, nanañ kîmîsipbi, nîmolo pa tîliñguk. ³⁸ Nain wolondañgan endi Yesu meñ beu gitâ Simeon yambimbi, endoñ bîmbi, wolongan gwañgwâ wala tîmbi Yambat we nîmîñguk. Tîmbi amatam gitik Mesia Jelusalem nasi mîlap gînañ nanin epmektok indaukak endok mandîmandi kuñgiliñ enda Analî gwañgwâ

wolok indaindanla git̄it̄ eni-ta-ñāñguk.*

³⁹ Yesu meñ beuli Wopumdoq endikñe mandali elak wolok tuop ti-talembi, iset kwestnan Nasalet Galili kwelan undane ñāñgililñ. ⁴⁰ T̄imbi gwañgwa w̄in nanandin k̄indemli git̄an tokñieumbi, bendi kwamb̄iñ daumbi, Yambatti git̄anañ k̄indem ti-ñit̄miñguk.

Yesu gwañgwali Beulok ilan palektok nandīñguk

⁴¹ Gw̄lat tuop kamaikamai nain[†] indalíñgukta, Yesulok meñ beuli Jelusalem pa ñayañgimik. ⁴² T̄imbi Yesulok gw̄lat 12[‡] t̄imb̄imbi, tañgimik tuop klembi, Jelusalem londapi Yesu git̄a ñañgimik. ⁴³ Ña pakap, gw̄lat taleumbi, ilan undane ñandepi, Yesu gwañgwa en Jelusalem kandañ sakñelam pakuk w̄in nim ka-nandimbi kañip ñañgimik. ⁴⁴ Endi “Tua en amatam asup telak ñañ endok boñgipsinan ñalak” w̄indiñ nandīñipi, sandap noñgan nandibendi nimnat telak ñañgimik. Ñambi, kusei k̄imipi, sambatsettok ba nosettok boñgipsinan lonjīñgimik. ⁴⁵ Lonji nim kañbi, undane Jelusalem ñañipi lonjīñgimik.

⁴⁶ Tim sandap tīpet git̄ no lonjilonji kena tiñambi, gwañgwa tapma it sañ jimba git̄anañ t̄imbi indaumbi, kañgimik w̄in: endi endaut ama endok boñgipsinan pipapi, mandanjit̄ nandimbi,

* ^{2:38:} Jelusalem w̄in Isael amatam git̄ik endok plon e-yout tilak. † ^{2:41:} Gw̄lat wolonda Isael amatamdi Yambatti Isip kwelan epmiñguk w̄in nandī-pakañ. ‡ ^{2:42:} Juda amatamdi ñiñdīñ nandīñgiliñ: gwañgwa no gw̄lat 12 omb̄lak en ip amalok jimba plon tomlak.

wolok kuseila eni-nandi pa tiñguk. ⁴⁷ Endi mandanjि nandi-daklembi, kìndem tambane-semgukta tìmbi ama endok mandan nandìñgìliñ endi gitìkgandi nandi-silìkñembi, nanandi kena tiñgìliñ. ⁴⁸ Tìmbi meñ beuli en kañbi kasilìkñembi, meñli niñguk, "Gwañgwà kambak, nekta ñìndiñ sìník nìlamitañ? Nandilañ, beka niti gep lonjì kuñipi, nandi-bendi wopum ti-gamamìk." ⁴⁹ Eumbi enguk, "Nìtek tìmbi nep lonjìm kuamìk? Nak Bepnalok ilnan ñolok palettok een wìn sìti nìm nandìñgìmìk ba?" ⁵⁰ Wìndiñ eumbi, manda wolok kusei nìm nandi-dakleñgìmìk. ⁵¹ Tìmbi walinin meñ beu gità pìmbi, Nasalet it kwelan undane ñambi, endok kapmainjetnan kuñguk. Tìmbi meñli nepek gitìk gwañgwalok plon indañguk wìn gitanañ nandi-dasimbi kìmít-nandi-kuñguk.

⁵² Tìmbi Yesulok piñgiuli bendi wopum daumbi, nanandin bo wìndiñgangot tiñgukta Yambat ba amali bo wìndiñgot nandi-koñgom ti-ñimiñgìliñ.

3

Yoaneli Wopum dok telak ti-dìndime kena tiñguk

¹ Tìmbi Sisa Taibelius endi Roma kwet tuop wolok ama wapmañji kuumbi, gwìlat 15 tìmbi dumalañguk. Wolonda Pontius Pilatoli Sisalok kapmai kumbi, Judia distrik ka-dìkñeumbi,

Elotti Galili distrik ka-dikñeñguk. Tîmbi Elottok konombal Filipti Itulia git Tlakonitis distrik ka-dikñeumbi, Lisaniasli Abilene distrik ka-dikñeñguk. ² Tîmbi Anas en gitâ Kaiafas endi tapma amalok telak damanjî kuñgimik. Nain wolonda Yoane Sakalaialok nînqan endi kwet ama nimnatnan kuñguk. Kuumbi, Yambatti manda nîmbimbî, ³ Jodan tuk baliliñ tuop kuñipi, manda eu piumbi, amatamda nîndiñ enguk, “Yambatti yomjî bi-samektok sindi ginañ tambatambattok tuk inekaliñ.”

⁴ Yoaneli kena tiñguk wîn plofet Aisaiali manda no youkuk wolok tuop indañguk. Endok mandan pepa kwasa ginañ nîndiñ youyoulin patak,

“Ama noli kwet ama nimnatnan kuñipi, nîndiñ kitflak,

‘Wopumdoł telak ti-dindim e-nimit!

Telak kelam ti-dindim e-niminekalîñ!

⁵ Kwet wiliñ gitik taplium tokñeumbi, kwet jañgin ba kwet kîmîn gitik ti-jamilenekaliñ. Tîmbi telak kelam ti-dindim embi, telak lopîlat yout dindimembi tîmbi jamilaukak.

⁶ Tîmbi amatam gitikgandi Yambatti telak nîtek plon epma tikeukak wîn kanandinekalîñ.’ [¶]

Aisaiali manda windiñ youkut wolok tuop Yoaneli tiñguk.

⁷ Tîmbi nain tuop ama kîmîn wopumgandi Yoaneloñ bîmbi, ginañ tambatambattok tuk isemektok nîmbimbî, nîndiñ pa eniliñguk, “Malet sañandok komblinñii, sindi nokoñ bîmbi, tukgot ineliñdok nandañ ba? Nindi sanbimbî, telak

wiñdiñ Yambattok gimbít inda-samekak wiñ makleneliñ? Sındi kolanjılık kınjanlı sapma kleuktok nandañda, ⁸ gınañji tambanembi, wolok bien kuñgunjınan tımbi indaumbi, gınañji gınañ nındiñ nım nandinekalıñ, ‘Bep pañni Ablaam endok kındemla tımbi Yambattok gimbít maklenekamıñ.’ Nak sanba nandıwıt: Yambatti kındem kawat nın ep tıkileumbi, Ablaamdox komblinñii indaneliñ wiñ! Wala tımbi sındi bien kındem nım laliyañda, kilamek! ⁹ Kapinoñgo komba kuseinan ikan kımıkımılın patak. Komba bien kındem nım pa laliyañ gitik wiñ jınbım gilo-taleumbi, komba gınañ kolı pım diukak.”

¹⁰ Tımbi amatamdi ni-nandımbi eñgilıñ, “Wiñdiñda nıtek tınekamıñ?” ¹¹ Eumbi tambane enguk, “No endi kiupi tıpet palmılakta, ama no kiupi nımnat enda no mılok. Ba nanala wiñdiñgangot tılok.” ¹² Tımbi takis epep ama diwiñ endi wiñdiñgot tuk i-semektok bımbi ni-nandımbi eñgilıñ, “Endaut, nındi nıtek tınekamıñ?” ¹³ Eumbi enguk, “Sındi gavmandı takis epneliñdok elak wolok tuopgot epbi, nım maklenekalıñ.” ¹⁴ Tımbi mik amalı wiñdiñgangot ni-nandımbi eñgilıñ, “Tımbi nındila nıtek tınekamıñ?” Eumbi enguk, “Sındi ama nolok mınem kasıleneliñdok tı-piñpiñe nım tı-ñımnekalıñ, ba manda plon siñgin joñgo nım sinekalıñ. Tambo sındi kenanjılık tuan samañ wala nandum tuop tımbekak.”

¹⁵ Tımbi amatam Yoanelok mandan nandıñgilıñ endok gınanji mıłalımbi, gınañji gınañ nındiñ eñgilıñ, ‘Mesia en wakan bek’. Wiñdiñ nandi-kwınakwıñalembi, nıtek indawıık

wala mandiñgilin. ¹⁶ T̄imbi Yoaneli amatam gitikta ñindin tambane enguk, “Nakta tukgot i-sam ti-kulet. Gan ama no indaup tilak endok gemb̄nl̄i nak napma klelak. Endi wakan Dindim Woñ kombanat i-samekak. T̄imbi nak p̄imb̄nen ñandin ñali endok kesii gwilap kiundilimettok tuop nim. ¹⁷ Ama no plaua minjip git gwilap ep danbi, minjip wisi-kopi, gwilap ba kilitkilik siu d̄lak, windiñgangot ama indaup tilak endi amatam ep danbi, giñgitnii epbi, diwin komba taletalen nimnat ginañ ep siu dinekalin.”

¹⁸ Yoaneli windiñ embi, molo manda diwin asup eñipi, giñgit manda kindem amatamda enta-kuñguk. ¹⁹ T̄imbi ama wapmañ Elotti konombal Filip endok tamin Elodias matikeñguk ba ti-bomboe kusei kusei diwin tiñgukta timbi Yoaneli pa niñombiñguk. ²⁰ Gan Elotti ti-bomboen win nim ka-daklembi, nombo yousimbi, Yoane tikembi, it kwambibñ ginañ kimiliñ pñguk.

²¹ Yoaneli amatam gitik ginañji tambineñgilin win tuk i-semñipi, Yesu bo tuk i-nimñguk. Tuk i-nimumbi, nimolo tiñilimbi, kunum ginañ dili tombimbi, ²² Dindim Woñdi inda-daklembi, monik mamaip walang indambi, endok plon pi pipakuk. Timbi kunum ginañ nanin kitikit no ñindin kitu piñguk, “Dik niñana noñgan sinik. Nak ginañnalí gep kasilembi, dika walena kindem dalak.”

Yesu Mesialok bep paññilok kot sambat

²³ Yesuli gwilat 30 nitepek ombimbi, kenan kusei kimikuk. Amatam enda nandigilin en Joseptok niñañ. Timbi Josep endi Eliloc komblin,

²⁴ Eli wîn Matattok komblin, Matat wîn Livailok komblin, Livai wîn Melkilok komblin, Melki wîn Janailok komblin, Janai wîn Joseptok komblin, ²⁵ Josep wîn Matatiaslok komblin, Mata-tias wîn Amoslok komblin, Amos wîn Nahum-lok komblin, Nahum wîn Eslilok komblin, Esli wîn Nagailok komblin, ²⁶ Nagai wîn Maattok komblin, Maat wîn Matatiaslok komblin, Mata-tias wîn Semeindok komblin, Semein wîn Josek-tok komblin, Josek wîn Jodalok komblin, ²⁷ Joda wîn Joanandok komblin, Joanan wîn Resalok komblin, Resa wîn Selubabellok komblin, Seluba-bel wîn Sealtiellok komblin, Sealtiel wîn Nelilok komblin, ²⁸ Neli wîn Melkilok komblin, Melki wîn Adilok komblin, Adi wîn Kosamlok komblin, Kosam wîn Elmadamdok komblin, Elmadam wîn Erlok komblin, ²⁹ Er wîn Josualok komblin, Jo-sua wîn Eliesellok komblin, Eliesel wîn Jolim-lok komblin, Jolim wîn Matattok komblin, Mat-tat wîn Livailok komblin, ³⁰ Livai wîn Sime-on-dok komblin, Simeon wîn Judalok komblin, Juda wîn Joseptok komblin, Josep wîn Jonam-lok komblin, Jonam wîn Eliakimlok komblin, ³¹ Eliakim wîn Melealok komblin, Melea wîn Menalok komblin, Mena wîn Matatalok komblin, Matata wîn Natandok komblin, Natan wîn Devittok komblin, ³² Devit wîn Jesilok komblin, Jesi wîn Obettok komblin, Obet wîn Boaslok komblin, Boas wîn Salmondok komblin, Salmon wîn Nasondok komblin, ³³ Nason wîn Aminadap-tok komblin, Aminadap wîn Atmindok komblin, Atmin wîn Arnilok komblin, Arni wîn Heslondok komblin, Heslon wîn Peleslok komblin, Peles wîn Judalok komblin, ³⁴ Juda wîn Jekoptok komblin,

Jekop wîn Aisaktok komblin, Aisak wîn Ablaam-dok komblin, Ablaam wîn Telalok komblin, Tela wîn Nahollok komblin,³⁵ Nahol wîn Seluktok komblin, Seluk wîn Reulok komblin, Reu wîn Pelektok komblin, Pelek wîn Ebellok komblin, Ebel wîn Selalok komblin,³⁶ Sela wîn Kainandok komblin, Kainan wîn Alpaksattok komblin, Alpaksat wîn Semdok komblin, Sem wîn Noalok komblin, Noa wîn Lamettok komblin,³⁷ Lamek wîn Metuselalok komblin, Metusela wîn Enoktok komblin, Enok wîn Jalettok komblin, Jalet wîn Maalalellok komblin, Maalalel wîn Kainandok komblin,³⁸ Kainan wîn Enoslok komblin, Enos wîn Settok komblin, Set wîn Adamdok komblin, tîmbi Adam wîn Yambatti tîmbi indañguk.

4

Satandi Yesu tî-kuyuk tî-ñîmîñguk

¹ Tîmbi Yesuli tuk i-taleumbi, Dîndîm Woñdi gînan gînañ tokñe palîmgukta nañgilîmbi, Jordan tuk bim kwet ama nîmnatnan ña kuñguk.
² Wandîñ tim sandap 40 dou mîlat tî-kuñilîmbi, Satandi tî-kuyuk pa tî-ñîmîñguk. Nain wolonda nanañ no nîm nam, slak kuñilîmbi, tim sandap wali taleumbi, nanañ gawat tîñguk.
³ ⁴ Tîmbi Satandi ñîndîñ nîñguk, “Dîk Yambattok Nîñan sîníkta, kusaka tîmbi dakleuktok kawat ñîn nîmbîmbi, nanañ indawîn!”
⁴ Eumbi tambane nîñguk, “Wîndîñ nîm. Yambattok manda no ñîndîñ youyoulin patak, ‘Ama nanañliñgot kuñgun miuktok tuop nîm.’ ”[◊]

5 Tımbi Satandı kwet loloñen nolok nañgıp lombi, kwet tuop amatam kusei kusei kuañ wîn git̄k gan walawalan nomık nain dumangan daulimimbi **6** niñguk, “Kwet git̄k wolok gembin ba paman wîn nokok kîtnanan kîmîlîm kadikñelet, wala tımbi ama nola ba nola mîmîlok nandimbî, kîndem kiinan kîmîlet. Nepek git̄k wîn dîk gam-taletalelok nandîlet, **7** wîn tîkap dîk kesitnanan mîlelem ti-nameñda, nepenepek git̄k wîn dîkok giñgit ti-taleutak.” **8** Eumbi tambane niñguk, “Yambattok manda no niñdiñ youyoulin patak, ‘Dîk Wopum Yambatka mîlelem ti-nîmîmbî, en noñgangoñ kîmit-klelok.’ ”[⊗]

9 Tımbi Satandı Yesu nañgipi, Jelusalem tapma it pendim kusip plon lo kîmîpi niñguk, “Dîk Yambattok Niñaañ sînîkta, niñanin dîkopi ma pi! **10** Kusei niñdiñda dîk niñm kolautañ: Yambatta manda no niñdiñ youyoulin patak, ‘Endi eñaloñiilok kîsinan gapipi, gambi-dîkñeneliñdok enbekak.’ **11** No wîn niñdiñ, ‘Endi kîsili gep wit-ta-loumbi, kawattı kesika niñm gaulek.’ ”[⊗] **12** Eumbi tambane niñguk, “Yambattok manda niñdiñ elak, ‘Dîk Wopum Yambatka endok gembin inda-dakleuktok ti-kuyuk niñm ti-nîmekaañ.’ ”[⊗]

13 Satandı ti-kuyuk kusei kusei git̄k ti-nîmum taleumbi, “Nain nolamek” embi kañ bimbi ñañguk.

Ama Sîsînîk Yesu endi enlok kuseiñin tımbi dakleñguk

[⊗] **4:8:** Lo 6:13 [⊗] **4:11:** Kap 91:11-12 [⊗] **4:12:** Lo 6:16

Yesuli enlok kuseiñin Nasalet it kwelan eu dakeñguk

¹⁴ T̄imbi Yesuli Galili kwelan undane ñāmbi, Dindim Woñdok gemb̄i plon kuliñgukta endok ḡiñgit wali kwet kle-ḡimbup pakañ tuop sapakñaneñguk. ¹⁵ T̄imbi endi kwet wolok kle-ḡimbut kuñipi, it kiyaunj̄i ḡinañ ḡiñgit manda eni-daut ti-sem pa t̄imb̄imbi, amatam gitikti koi ḡiñgit t̄ike-loñgilin.

¹⁶ T̄imbi Nasalet it kwet kandañ pap bendiñguknān bo ñā tomguk. Tombi, Sabat patnandi nain indaumbi, ep t̄indin klembi, it kiyau ḡinañ loñguk. Lombi, manda pinat-semepi miłalimbi, ¹⁷ plofet Aisaiali manda youkuk w̄in t̄ikembi, enda miñgilin. Miłumbi p̄isapi, manda ñindin pakuk w̄in t̄imb̄i indaumbi pinat-semguk, ¹⁸ “Wopumdi ḡiñgit manda k̄indem ama p̄imb̄iñesila enbettok nanbi taleñguk, wala t̄imbi endok Woñdi gemb̄in namlak.

Endi manda ñindin ewa piuktok nani-mukuk: toptop kolan plon pakañ w̄in p̄isat-semnekalin, ba daus̄i sipm̄isipm̄in endok daus̄i t̄imb̄i tomsemnekalin.

T̄imbi endi ñindin t̄imbettok nani-mukuk: nak ama ep piyalumbi p̄imb̄iñen kuañ endok miłapsi t̄imba taleukak,

¹⁹ ba Wopumdi amatamñii wale k̄indem ti-semsemlok nain indalak w̄in ewa piukak.”[◊]

²⁰ Manda w̄indin pinat-talembi, pepa kwasa w̄in kwasanembi, it kiyau kena amala b̄inda miłumbi, amatam eni-daut ti-semektok pipakuk. T̄imbi

[◊] **4:19:** Aisaia 61:1-2, 58:6

it kiyau ḡinañ pak̄iliñ endi git̄ikgandi daut endañgot deiñgil̄iñ.

²¹ T̄imbi Yesuli kusei k̄imipi, manda ñ̄indiñ enguk, “Ḡiñgit manda pinalam nandañ wal̄ man ñ̄indiñgit bien inda-daklelak.” ²² W̄indiñ eumbi, amatam git̄ikti ni-kindem damb̄i, mandan nandum galkñat s̄inik t̄iñgukta nanandi kena t̄imbi eñgil̄iñ, “Nitek t̄imbi Joseptok niñgan wal̄ manda wandin elak?” ²³ Eumbi enguk, “Biañganak, sindi eyout manda ñ̄indiñ naninetañ, ‘T̄imbi k̄indenda ama, dik d̄itnalok piñgipka t̄imbi kindem da-mek’, wiñ Kapaneam it kwelan kena t̄imbim git̄ingitka nandíñgiñ, windiñgangot ñolok ika kuseinan t̄imbimbi kana!”

²⁴ W̄indiñ embi yousimbi enguk, “Nak biañgan sanba: plofet ama no enlok ilnan nasiili not niñ pa ti-ñ̄imañ. ²⁵ Sindí plofet Elia nek t̄iñguk wiñ nandi-ñ̄im̄it: endi kuñil̄imbi, gw̄ilat tipet git̄ no git̄ yakip kit̄ tambon noñgan gwi no niñ piumbi, kwet tuop nanañ map wopum indañguk. Nak biañgan sanlet: nain wolonda Islael kwelan Juda tam kanjak asupgan kuñgil̄iñ, ²⁶ gan Yambatti Elia wiñ endoñ niñ ni-mupi, endi Sidon kandañ tam kanjak no Salefat it kwelan kuñguk endoññan ni-mulim ñambi t̄ike k̄imikuk. ²⁷ T̄imbi plofet Elisali kuñil̄imbi, Islael kwelan Juda amatam asupti wanda kwamb̄iñ yambo mawatsiat kuñgil̄iñ. Gan Elisali endoññan nanin no niñ t̄imbi kindem dañguk, endi ama no koi Naman Silia kwelan nanin en noñgangot t̄imbi kindem dañguk.”

²⁸ T̄imbi it kiyau ḡinañ pak̄iliñdi Yesulok

manda wîn nandîmbi, gînañjî kombâ dîumbi
 29 mîlapi, en it kwet pawan kle munjulîm
 ñañguk. Isî kwesi wîn kwet kîmîn plon pakukta,
 jîmbîñ malapnan tîke nañgîp ñambi, munjut kolî
 piuktok ñañgîlîñ. ³⁰ Gan endî undanembi, kîmîn
 gîtîk boñgîpsi gînañ yapma klembi, walinin pî
 ñañguk. ³¹ Ñambi, it kwet no koi Kapaneam Galili
 kwelan patak wandîñ pî tombi pakuk. Papi,
 Sabat patnandi nainda gîñgit manda enî-daut
 sem pa tîlîñguk. ³² Endî ama biesili manda
 gembînat eañ wîndîñ eñgukta tîmbi nandî-
 gitîñgîtîk tîñgîlîñ.

*Yesuli amatam ep tîmbi kîndem daumbi, gîñgit
 manda eu piñguk*

³³ Sabat patnandi nain nola ama no yal kolanlı
 gînan gînañ piñguk endî it kiyau gînañ lom
 pakuk. Endî wopumgan kwawa tîñipi eñguk,
³⁴ “Ei, Yesu Nasaleet nanin, dîk nekta nîndoñ
 bîlañ? Dîk nîp tîmbi kolaneñdok bîlañ ba? Nak
 kusaka nandîlet; dîk Yambat enlok kena ama
 giñgi sînîk wîn.” ³⁵ Wîndîñ eumbi, yal kolan
 wîn nî-ñombîñipi eñguk, “Dîk mañga masipbi,
 amalok gînan nanin lambîm po ñau.” Eumbi,
 yal kolandî ama wîn munjut kolîmbi, ama
 pakîlîñ endok boñgîpsînan piñguk, gan yal endî
 ama wîn nîm tîmbi kolaumbi, slak lambîm po
 ñañguk. ³⁶ Tîmbi amatamdi kundit wîn kañbi
 ka-sîlîkñembi, nanandi kena tîmbi, nîsîñgan e-
 nandî tîmbi eñgîlîñ, “Kai, ama ñalî manda
 nîtnein sînîk elak? Ama yambalat nomîk endî
 yal kolan manda gembînat enbumbi lambîm
 po ñañ!” ³⁷ Yesuli kundit wandin tîmbîmbi,

endok gîñgît walî kwet kle-gîmbup pakañ tuop sapakñaneñguk.

³⁸ Yesuli it kiyau gînañ nanin pîmbi, Simon-dok ilan loñguk. It wolok Simon yapman tam jîmbat tîmbi, pîñgiu komba dîumbi pakuk. Tîmbi Yesuli en tîmbi plap tauktok nî-nandumbi, ³⁹ tam pakuknan lombi mumuñembi, jîmbat nî-ñombîumbi, tam wîn kañ biñguk. Wîndiñ tîmbîmbi, tam pîñgiu nandum pañgîtaumbi, plapkan mîlapi, Yesu git nolii yambî-dîkñeñguk.

⁴⁰ Maim pîumbi, Sabat patnandi nain taleumbi, amalî nosii jîmbat kusei kusei inda-semguk wîn Yesuloñ yanañgîp bîumbi, kiilî ama gitik noñgan noñgan ep kañbi, ep tîmbi kîndem dañgîliñ. ⁴¹ Tîñipi, amatam asuptoñ yal kolanji wakît ep kle-semumbi, kwawa wopumgan tîñipi po ñambi, ñîndiñ eñgîliñ, “Dîk Yambattok Nîñâñ sîník.” Yal kolan endî Yesu en Mesia Yambatti nî-mukuk wîndiñ nandî-ñîmîñgîliñ, wala tîmbi enombîmbi, manda eelok e-kîmisip ti-semguk.

⁴² Kwet salaup tîmbîmbi, Yesuli it bimbi, pi ña kwet ama nîmnatnan ñambi pakuk. Tîmbi amalî lonjî kukap tîmbi indaumbi, tiķe kimbi dambî, en gitâ papatok nîñgîliñ, ⁴³ gan endî ñîndiñ enguk, “Yambatti amatam yambî-dîkñembi, ama wapmañjî kulak wolok gîñgît manda kîndem ewa piuktok endî nani-mukuk, wala tîmbi nak it kwet dîwînnan bo ñauttok een.” ⁴⁴ Wîndiñ embi yambîk bimbi, ña Judia kwet tuop kumbi, it kiyaunji gînañ manda eu pîñguk.

*Petlo git nolili Yesulok mandala m̄kbalak
asup tiañeñgilin̄*

¹ Nain nola Yesuli Genesalet tuk guañ k̄inanjatnan ilimbi, amatam k̄im̄in wopumdi Yambattok manda nandinepi kle-gimbupi, ñasi ñasiñgan tiñgilin̄. ² T̄imbi Yesuli k̄inanjatnan k̄ikeñ tipet palim kañbi, m̄kbalak epep amali k̄ikeñji bimbi, l̄iks̄i wiñip pakilin̄ yambiñguk. ³ Yambim endoñ ñambi, k̄ikeñ nolok plon lombi, k̄ikeñ molom Simon enda kambak munjulim ñaña euktok niñguk. Eumbi, wiñdiñ t̄imbimbi, wolok pipapi, giñgit manda eni-daut kenan yousimbi ti-semguk.

⁴ Ti-sem-talembi, Simon ñiñdiñ niñguk, “Dik tuk guañ boñgiñpan ñambi, m̄kbalak epeplok l̄iks̄i wiñ mep k̄imilim giñañ ma piwit.” ⁵ Eumbi tambane niñguk, “Endaut, niñdi tim ombap kena ḡim slakan t̄imiñ, t̄imbi m̄kbalak bien no nim epmiñiñ. Gan dikok mandala joñgo biñdambo lik mep k̄imilam piñetañ.” ⁶ Wiñdiñ embi, endi l̄iks̄i mep k̄imilim piumbi, m̄kbalak asup s̄inik melimbi, lik blañganenepi tiñgilin̄. Wiñdiñ t̄imbimbi, ⁷ nosii diw̄in k̄ikeñ nolok plon kuñgilin̄ endi bi ep pañgitaneliñdok kit wayo kotsemum bimbi, ep pañgiñañgilin̄. T̄imbi m̄kbalak k̄ikeñ tipet wolok giñañ ep dasi tokñeumbi, k̄ikeñ tipet tuk giñañ piñdepi tiñgimik.

⁸ T̄imbi Simon Petlolit wiñdiñ indaum kañbi, Yesu kesinan m̄ilelem t̄imbi niñguk, “Wopum, nak ama yomnat, kak nambimbi ñau.” ⁹ Kusei ñiñdiñda endi wiñdiñ tiñguk: en wakit ama gitik en gitā k̄ikeñ plon pakilin̄ endi m̄kbalak

asup epgiliñda t̄imbi m̄is̄imbi, nanand̄i kena t̄iñgil̄iñ. ¹⁰ T̄imbi Sebedilok n̄iñaañiit t̄ipet Yakobo git Yoane Simon gitā m̄ikbalak epep kena pa t̄iñgim̄ik end̄i w̄ind̄iñgangot t̄iñgim̄ik. T̄imbi Yesulī Simon n̄imbi eñguk, “N̄im m̄is̄w̄iñ. D̄ik m̄ikbalak tiatia t̄ilañdi gamanda amatam enī-tiatia kena t̄imbi kuukañ.” W̄ind̄iñ eumbi, ¹¹ end̄i k̄ikeñ ep tiañeumbi, k̄inanjat kwamb̄iñnan loumbi, nepenepek git̄ik bitalambi, Yesulok gwañgwa indambi, en kle kuñgiñiñ.

Yesulī ama j̄imbat yambo mawalat no t̄imbi kindem dañguk

¹² Yesulī Juda amatamdok it kwet no pakuk wandiñ kuñil̄imbi, ama no piñgiu gw̄ilap git̄ik yambo mawatt̄i sipm̄iñguk end̄i b̄im Yesu kañbi, pi p̄im timan dai kwet plon k̄im̄ip p̄ind̄im papi, n̄i-kukulembi eñguk, “Wopum, t̄ikap d̄ik nep k̄im̄ilep nand̄ilañda, guma j̄imbatna t̄imbi taleumbi, kindem dawa.” ¹³ Eumbi, kii kot suapi, ama w̄in t̄ike-kañbi n̄iñguk, “Nak nand̄gamlet. D̄ik kindem da!” Eumbi, wolongan wanda kwamb̄iñ wal̄i pail̄imbi, kindem dañguk. ¹⁴ T̄imbi Yesulī manda kwamb̄iñ n̄imbi eñguk, “Nepek inda-gamlak wolok kasat ama nola n̄im t̄i-semekañ. N̄im s̄in̄ik. D̄ik ñambi, gw̄ilapka tapma amala daul̄im̄umbi, j̄imbatka talelak w̄in gamb̄i-dakleutak. T̄imbi amatamdi wandaña biañgan ip talek w̄in gamb̄i-nand̄ineliñdok d̄ik tapma t̄imbekañ, w̄in Moselī end̄ikñe manda k̄im̄it-n̄im̄guk wolok tuop.”

Yesuli wîndiñ eñguk, ¹⁵ gan kena tiñguk wolok gîngitti sapakñane sînîk taumbi, amatam asupgandi mandan nandînepi ba jîmbatsi klesemektok Yesuloñ bîmbi, kîmîn pa tiañgilîñ. ¹⁶ Gan Yesuli wandingan embi, yambîk bimbi, engan kwet ama nîmnatnan ñam, nîmolo pa tîlîñguk.

Yesuli yom bimbilok gembî palmiñguk wîn daut semguk

¹⁷ Nain nola Yesuli amatam enî-daut tiñsemñilîmbi, Falisi ama gitâ endîkñe manda nandî-tale ama endî lo ñasîñgan pipakîliñ. Endî Jelusalem ba it kwet gitik Galili ba Judia kwelan pakañ walinin bîmbin. Tîmbi Wopumdok gembîn jîmbatsiat ep tîmbi kîndem dalok Yesuloñ palmiñguk. ¹⁸ Nain wolonda ama dîwîndi nosi no kii kesii dalandan tañgo plon tañgonem bîmbi, Yesuli it pakuknan lom dainan kîmîtneliñdok tî-tlakîliñ. ¹⁹ Amatamdi it wîn tokñeñgilîñda tîmbi endî it gînañnan bem loneliñdok tuop nîm, wala tîmbi endî it pendîm bat wolok lombi, pendîm wiap blanganembi, toalî tañgo plon top gîlîm dambi, bium pi amatam boñgîpsinan Yesulok kuañnan piñguk. ²⁰ Wîndiñ tîmbîmbi, Yesuli nanandî kîlîktinjîlok bien ka-nandîmbi, ama wala ñîndiñ nîñguk, “Notna, yomga gitik wîn bi-gam-taletalen.” Wîndiñ eumbi, ²¹ endîkñe manda nandî-tale git Falisi ama endî kusei kîmîpi, nîsîñgan ñîndiñ e-nandî tiñgîliñ, “Yakii, ama manda winjît elak

wiñ en nin? Wiñ Yambat en noñganlıñgot yom bimbilok gembıñ palmılak yañ!” *

²² Tımbi Yesulı gınañ nanandıñjı ka-nandımbi eni-nandımbi eñguk, “Kusei nıtekta sındı gınañjı gınañ wiñdiñ e-nandi tañ? ²³ Gembı nım pat-namumda, nak ‘Yomga bi-gam-taletalen’ nımbambi, ba ‘Mıłapi ñau’ nımbambi, bien kındem indauk ba? Nım ya! ²⁴ Gan nak Ama Sısiñktı kwelan ñolok yom bimbilok gembıñ pat-namlak wiñ sındı nambı-dakleneliñdok nak ñındıñ tımbetet.” Wiñdiñ eñipi, ama kii kesii dalandanla nımbi eñguk, “Nak ganlet: dık mıłapi, ipatka tıkembi, ikanan ñau.” Eumbi, ²⁵ wolongan ama walı dausınangan mıłapi, ipal tıkembi, ilnan ñañipi, Yambat ni-kındem dañguk. ²⁶ Tımbi amatam gitikıtı wiñ ka sılikñembi, nanandıñjı nım dakleumbi, nepek misimisın kañgilıñ wala Yambat ni-ta-loñipi, niśiñgan ñındıñ eñgilıñ, “Man nepek gitikñin indaumbi kamıñ.”

Yesulı yom ama ep tiañeupi indañguk

²⁷ Wolok siñgi kandañ Yesulı walinin pı̄m ñambi, takis epep ama no koi Livai en takis epep ilan palımbi kañbi, ñındıñ niñguk, “Dık bı̄m nep kle ku.” Wiñdiñ eumbi, ²⁸ Livailı kenalok nepenepel gitik wiñ bi-talembi mıłapi, Yesu kleñguk.

²⁹ Tımbi endı ilnan nanañ si-jumut wopum-gan Yesulok ti-ñı̄mı̄umbi, wolongan takis epep ama ba ama dı̄wiñ asupgan en gitı̄a nanañ

* **5:21:** Juda amalok nanandıñjı wiñ ñındıñ: no en Yambat esesi-ñı̄mlak endı̄ tike pı̄yalilak.

yakan nañgiliñ. ³⁰ Tımbi Falisi ama git nosi dıwın endıkñe manda nandı-taleñgilıñ endı wıñ kañbi nandum pıumbi, e-balep tımbi, Yesulok gwañgwañii ñındıñ engiliñ, “Sındı nekta takis epes ama ba ‘yom ama’ dıwın en gitा nanañ yakan nañ?” Eumbi, ³¹ Yesulı tambanem enguk, “Kındemsı endı gwasap amaloñ nım ñañ, wıñ jımbatsıat endıñgot gwasap amaloñ ñañ. ³² Ama nısiña nandum dındıñ tıłak nak en enı-tiañelok kwelan nım indañgut, tambo nak yom ama en-bambi, gitñañji tambaneneliñdok indañgut.”

Yesulok nanandin ba ep tindin wıñ damanin wandin nım

³³ Tımbi ama dıwındı Yesu ñındıñ nıñgiliñ, “Yoanelok gwañgwañii endı nain asup nanañ kımisipbi, nımolo kena pa tañ, tımbi Falisi amalok gwañgwanjii endı bo wındıñgangot tañ, gan nıtektı dıkok gwañgwängailı nanañ kımisip nain no nım kımipi, kımisip pa tañ?” Eumbi, ³⁴ noliilok plon eyout manda ñındıñ enbi eñguk, “Ama no tamın tıłakta tımbi nolii gitा na-sılışılı tıñlımbi, sındı kındem noliilok nanañ kımisip tı-semneliñ ba? Nım ya! ³⁵ Gan nain in-daumbi, kanjılkñiılı ama wıñ yapma tıkenekaliñ. Tıkeumek, noliili blan tımbi, nanañ kımisip tınekalıñ.”

³⁶ Wındıñ embi yousimbi, nepek komblin ba damanin wala eyout manda ñındıñ bo enguk, “Ama nolı dasindasin komblin blañganembi, kusip tıkembi, dasindasin damanin mambup-meuk ba? Nım ya! Endı wındıñ tımbekta, dasindasin komblin wıñ kola-ñımek, tımbi dasindasin kusip komblin wakıt dasindasin damanin

endok tuopset noñgan nîm tîmbek. ³⁷ Tîmbi wain tul komblin wîn meme gwîlap damanin gînañ nîm wîlî gîlolok. Wîndîñ tîmbekta, wain tullî bendî wopum dambi, meme gwîlap damanin tîmbi tawa kolaumbi, wain kwelan poñâ pîtalewîk. ³⁸ Wala tîmbi wain tul komblin wîn gwîlap komblin gînañ pa wîlî gîlolok. ³⁹ Tîmbi no en wain tuk damanin nañguk endî wala ‘Koñgom sînîk’ embi, wain komblin wîn nambeipi kunjit talak.”

6

Yesuli Sabat patnandî nainnan nek tîndîlok eu talelak

¹ Sabat patnandî nain nola Yesuli plaua mînjîp kenanan dîkñe ñañîlîmbi, gwañgwâñii en gîta ñañgîlîñ endî plaua bien mep pañgîpi, mînjîp kaik nañgîlîñ. ² Tîmbi Falisi ama dîwîndî wîn kañbi, nandum tuop nîm tîmbîmbi engîlîñ, “Nîtek tîmbi sîndî Sabattok endîkñe manda wîpi, kena nîm tîndîlok elak wîn tañ?”

³ Tîmbi Yesuli tambane enguk, “Endîkñe manda wîwîttok kandañ sîndî Devit gîta noliilî nanañ gawat palîñîlîmbi, nîtek tîñguk wolok kasat wîn nîm pinap nandañ ba? ⁴ Endî Yambattok ilan lombi, plaua nanañ endok bi-ñîmîmîn wîn mepi nañguk. Endîkñe mandalî elak wolok tuop nanañ wîn tapma ama endîñgot nanalok, gan Devittî wîn joñgo mep nambi, noliila bo

emumbi nañgiliñ.”* ⁵ Wîndiñ embi yousimbi enguk, “Nak Ama Sisinkti Sabat patnandi naindok molomda tîmbi wolonda nek guma tîndîlok wîn ewa talelak.”

⁶ Sabat patnandi nain no indaumbi, Yesuli it kiyau ginañ lombi, eni-daut ti-paliñilimbi, ama no kii dîndîm dalandañguk endi bo wolok bim pakuk. ⁷ Tîmbi Falisi gitâ endikñe manda nandi-tale ama endi Yesu kit yout ti-nimneliñdok kusei lonjîñgiliñ, wîndiñda endi Yesuli Sabat patnandi nainnan ama no tîmbi kîndem dauk ba nim wolok ka-tuakiliñ. ⁸ Gan Yesuli nanandinji wîn ka-nandîmbi, ama kii dalandan wîn kitî-nimîmbi niñguk, “Mîlap bîmbi, ñolok it!” Wîndiñ eumbi mîlapi, dausinan ikuk. ⁹ Tîmbi Yesuli enbi eñguk, “Nak niñdiñ sanî-nandutet: Sabattok endikñe mandalî nek ti-neñdok nandi-nimlak - ama tîmbi kîndem dalok ba ama tîmbi kolalok, kuñgun ti-ke-kîmittok ba tîmbi kîmlok?” Wîndiñ embi, ¹⁰ amatam wolok pakiliñ yambitta-ña-talembi, ama kii dalandan niñdiñ niñguk, “Kîka kot suat” nimbiñmbi, wîndiñ tîmbiñmbi, kili salaptambi, kîndem dañguk.

¹¹ Tîmbi gimbit wopumdi ama biesîlok ginañji tokñeumbi, Yesu niñtek tîmbi kolaneliñdok wala niñgan e-nandi tiñgiliñ.

Ama Sisink Yesu endi ama nin en kle-kuñgiliñ eni-daut ti-semguk

* **6:4:** Devittî endikñe manda wiuk, gañgan Yambatti gimbit nim ti-nimîngukta tîmbi Yesuli Falisi amalî enlok gwañgwañila gimbit nim ti-semneliñdok eñguk.

Yesuli gwañgwa 12 ep danguk

¹² Nain wolonda Yesuli n̄imolo t̄imbepi kwet jañḡinnan lombi, tim ombap Yambat n̄imolo ti-ñ̄im̄iñguk. ¹³ Kwet salaumbi, ama asup en kleañḡiliñ k̄iti-semum b̄iumbi, endok boñḡipsinan nanin ama 12got ep danbi, ‘en̄mumul̄in’ kot emguk. ¹⁴ Ama ep danguk endok kos̄i ñ̄indiñ: Simon (koi no Petlo k̄itiñguk), t̄im kwayañ Andlu, Yakobo, Yoane, Filip, t̄im Batlomio, ¹⁵ Matayo, Tomas, t̄im Yakobo Alifaialok n̄iñañ, t̄im Simon koi w̄in ‘Selot ama’ k̄itiñḡiliñ, ¹⁶ t̄im Judas Yakobo n̄iñañ, git̄a Judas Iskaliot, ama nin siñgi Yesu bola ti-ñ̄im̄iñguk.

Amatam n̄itein endi d̄iw̄in yapma kle-pakañ?

¹⁷ T̄imbi Yesuli gwañgwañii ep danguk en git̄a kwet jañḡinnan nanin p̄imbi, kwet k̄imbat nolok tombimbi, gwañgwañii asupgan d̄iw̄indi en git̄a wandiñ pakiliñ. T̄imbi endiñgot n̄im, w̄in amatam k̄im̄in wopum Judia kwet tuop nanin ba Jelusalem nanin, ba Tilo Sidon it kwet t̄ipet tuk kimbiñ baliliñ pakamiknan nanin ¹⁸ endi Yesuli manda eumbi nandineliñdok ba j̄imbatsi ep kle-kot ti-semektok bi palimbi nandi-sembi, ama d̄iw̄in yal kolandi miłap emguk w̄in bo ep t̄imbi kindem dañguk. ¹⁹ T̄imbi amatam k̄im̄in wopum endi Yambatti Yesu gemb̄i miumbi, amatam git̄ik ep t̄imbi kindem daumbi kañḡiliñ, wala t̄imbi endi t̄ike-ka t̄ineliñdok bañak lonj̄iñḡiliñ.

²⁰ T̄imbi Yesuli gwañgwañiiloñ dei yambimbi, ñ̄indiñ enguk,

“Amatam n̄isila nandum p̄imbiñen t̄ilak
sindi wakan Yambattok git̄iñtñii indambi kuañ,

wala t̄imbi s̄indi amatam d̄iw̄in yapma kle-pakañ.

21 Man ñ̄indiñḡit nepenepekta lonj̄t kuañ
s̄indi wakan Yambatti sep t̄imb̄ tokñenekaliñ,
wala t̄imbi s̄indi amatam d̄iw̄in yapma kle-pakañ.

Man ñ̄indiñḡit simba blan plon kuañ
s̄indi wakan simba sasat plon kunekaliñ,
wala t̄imbi s̄indi amatam d̄iw̄in yapma kle-pakañ.

22 S̄indi nak Ama S̄is̄inik nep kle-kuañda t̄imbi
amatamdi nandi-kola ti-samañ,
ba n̄is̄lok boñḡips̄inan nanin sep kle-kotneliñdok
san̄i-suambapi, kos̄ t̄imb̄ kolalak,
nain wolonda s̄indi amatam d̄iw̄in yapma kle-pakañ.

23 W̄indiñda inda-samekaknan walenz̄t k̄indem
daumbi,
s̄ilis̄ili wopum inda-samumbi,
kusei ñ̄indiñda d̄ikondikot t̄inekaliñ:
bep pañjii endi plofet ama damañgan
kuñḡilñ
enda w̄indiñgangot pa ti-semumbi,
tuanj̄t wopum kunum ḡinañ kasileñḡilñ,
t̄imbi s̄indi w̄indiñgangot kasilenekaliñ.

24 Gan m̄inem kw̄ilikw̄ilinj̄t wopum s̄indi
blas̄ñgan,
w̄in s̄indi ikan nepenepesi k̄indem gitik w̄in
kasile-taleañ.

25 Man ñ̄indiñḡit nim ti-blambblaem kuañ s̄indi
blas̄ñgan,
w̄in s̄indi lonj̄t ti-kunekaliñ.

Man n̄indiñgit s̄imba sasat k̄indem plon kuañ
s̄indi blasñgan,
w̄in s̄indi kukulembi, s̄imba blan plon
kunekaliñ.

²⁶ Amatam gitikt̄i sindok kos̄ t̄ike-lonekalıñ
wolonda s̄indi blasñgan!

Neta, bep pañjiliñ plofet ama juluñgan
endok kos̄ pa t̄ike-loñgilıñ,
gan Yambatti plofet ama wandin w̄in
yalamikuk.”

*Ep t̄indin k̄indem amatam tambon n̄imnat ti-
sem ti-kunekaliñ*

²⁷ Yesuli yousimbi enguk, “Mandana t̄ikemb̄i
kuañ s̄inda n̄indiñ sanlet: s̄indi kanjiksii
ḡinañ k̄indem ti-sem-ta-kunekaliñ, w̄in nandi-
kola ti-samañ enda ti-k̄indek̄indem ti-sem-ta-
kunekaliñ, ²⁸ yala ti-samañ enda gw̄ilam ti-
sem-ta-kunekaliñ, kolan ti-samañ enda n̄imolo
ti-sem-ta-kunekaliñ.

²⁹ Ama noli bumga tambon w̄itakta, tambon
bo wilektok tambane-ñimekañ. Ba noli sauloñga
galom t̄ike-gamlakta, kiupiñga bo bi-ñimiumbi
t̄ikeukak. ³⁰ Dik nepek nola gani-nandi tañ enda
emekañ, ba noli nepenepeka galom mep gam-
lak ombi-gamektok n̄im ni-giñgiñeukañ. ³¹ Ep
t̄indin gitik dik nandi-galk tambi, amatamdi
dika w̄indiñ ti-gammelidok nandi-semlañ, dik
bo w̄indiñgan ti-sem-ta-kuukañ.

³² T̄ikap dik amali ḡinañ k̄indem ti-gamañ
endañgot ḡinañ k̄indem ti-semiñda, nekta Yam-
batti gani-k̄indem dawik? Yom ama endi bo
w̄indiñgangot pa tañ, w̄in endi ama nin ḡinañ
k̄indem ti-semlak enda ḡinañ k̄indem ti-ñimañ.

³³ Ba tīkap dīk amalī kīndem tī-gamañ endañgot kīndem tī-semiñda, nekta Yambattī ganī-kīndem dawīk? Yom ama endī bo wīndiñgāngot pa tañ. ³⁴ Ba tīkap dīk ama nindī tambon ombī-gammelīñdok tuop wīn nandi-kwambiñ dalañ endañgot emiñda, nekta Yambattī ganī-kīndem dawīk? Yom ama endī bo yom amala nepek emañ, wīn tambon wolok tuopgan ombī-semnelīñdok wīndiñ pa tañ.

³⁵ Nīm, wīndiñ nīm tīlok. Tambo sīndī kanjīksī gīnañ kīndem git kundit kīndem tī-semi, nepek tambon nīmnat embi, ombī-samnelīñdok nīm pa mandīnekaliñ. Sīndī wīndiñ tīnekaliñda, tuanjī wopum pat-samekak, tīmbi sīndī Besī Yambat Loloñ Sīník endok ep tīndīn klembi, wembe gwañgwañii kuañ wīn inda-dakleukak. Neta, endī wakan ama kolan pa tañ ba sīmba kīndem manda nīm pa eañ enda kīndem pa tī-semlak. ³⁶ Bepsīlī amatam gīnañ busuk tī-semlakta, wīndiñgāngot sīndī gīnañ busuk tī-semekaliñ.

³⁷ Sīndī amatam enī-pī nīm tī-kunekaliñ, tīmbi Yambattī wīndiñgāngot sani-pī nīm tīmbekak. Sīndī amatam yom plon nīm ep kīmit tī-kunekaliñ, tīmbi Yambattī wīndiñgāngot yom plon nīm sep kīmīlekak. Sīndī amatam dok yomjī bi-sem tī-kunekaliñ, tīmbi Yambattī bo yomjī bi-samekak. ³⁸ Sīndī amatam plap tī-sem tī-kunekaliñ, tīmbi Yambattī wīndiñgāngot plap tī-samekak. Sīndī plap tañ wolok tuop endī plap tī-sambi, nombo yousīmbi, sam tokñe sīník taumbi, dīwīn lamīp pīukak. Nekta, sīndī amala nītek

tî-semañ, wolok tuopgan Yambattî sînda bo tî-samekak.”

Ama man mambenjî tipet endok telak nîm klenekaliñ

³⁹ Tîmbi Yesuli yousimbi, eyout manda ñîndîñ enguk, “Ama dai sipmisipmîn endî nol no dai sipmisipmîn gumañ nañgilek ba? Nîm ya! Wîn nîset tipelat ban gînañ pîndemîk bek.

⁴⁰ Gwañgwâ no endî nîndaulin nîm maklelak, gan endî nandinandi kena tîmbi taleumek, endî nîndaulin dok tuop indauk bek.

⁴¹ Nîtek tîmbi, dîk nokalok dai gînañ kîlikîlik wîn kalañ, gan dîtnalok dauka gînañ kombâ bem patak wîn nîm ka-daklelañ? ⁴² Dîk kombâ bem dauka gînañ patak wîn nîm kañbi, nîtek nokala ñîndîñ nîmbeñ, ‘Notna, nak dauka gînañ kîlikîlik patak wîn klewa lambi-gamiñ.’ Ama man mamben tipelat, dama dîtnalok dauka gînañ kombâ bem patak wîn kle kopmek, siñgi kandañ ka-dîndîm embi, nokaloñ dai gînañ kîlikîlik patak wîn kîndem kleu lambi-nîmek.

⁴³ Komba kîndem no endî bien kolan nîm pa lalilak, wîndîñgangot komba kolan no endî bien kîndem nîm pa lalilak. ⁴⁴ Komba walî nîtein wîn bienli mek tîmbi daklelak. Kuañgîmdi bien mandañ sînîk indaumbi tîkelok ba? Ba gînjattî bien gip indaumbi tîkelok ba? Nîm ya! ⁴⁵ Amalok kandañ wîn wîndîñgot: nepek endok gînan tokñe patak walî wakan man gînañ lambumbi elak. Wolok tuop nepek kîndem ama kîndemli gînan gînañ dasi-miñguk walî wakan bien kîndem tîmbi indalak, tîmbi wîndîñgangot

nepek kolan ama kolandi ginan ginañ dasim-iñguk walî wakan bien kolan tîmbi indalak.

⁴⁶ Nekta slakan ‘Wopumni’ manjiliñgot pa nanañ, gan manda sanlet wîn nîm tañgoneañ?
⁴⁷ Ama no nokoñ bîmbi, mandana tîke kulak endî ama nîtein wîn santi-daut ti-sametet.
⁴⁸ Endî ama it kwambîñ tiñguk wandin. Endî it kîndiliñipi, ban ombap kîndilim piumbi, ita mambî ilîmbi, kawat ta kusei ginañ meli piumbi, gembînatgan youli gîlim da-taleñguk. Tîmbi tuk gwam wopum indambi, it plon suañguk, gan endî ti-kîndem dañgukta tîmbi miñjulim, sasik nîm tiñguk. ⁴⁹ Tîmbi ama no mandana nandikîmkîmnelak endî ama it joñgonjoñgo kîndikuk wandin. Endî it kîndiliñipi, ta plongan kîmipi, joñgonjoñgo kîndikuk. Tîmbi tuk gwam wopumdi it wolok plon suambi miñjulimbi, platik sînik gîlom pîmbi lîlîme-taleñguk.”

Ama Sîsinik Yesu endî gînañ busuk daut semguk

7

Yesuli mik ama telak damanjîlok kena gwañgwa jîmbalat tîmbi kîndem dañguk

¹ Yesuli manda gitik wîn amatam enbi taleumbi, Kapaneam it kwelan lo ña pakuk.
² Wandîñ kandañ mik ama telak damanjî no pakuk endok kena gwañgwa jîmbat wopum tîmbi, kîmkîmlok tuop tiñguk. Endî kena gwañgwa wala nandum loloñ sînik tiñgukta tîmbi, ³ Yesulok gitigit nandîmbi, Judalok ama biesi diwîn Yesuloñ eni-mukuk, wîn endî Yesu

nî-tiañeum bîmbi, kena gwañgwa jîmbalat tîmbî kîndem dauptok wîndiñ tîñguk. ⁴ Tîmbi ama walî Yesuloñ ña tombi, mik ama telak damanjîlok kasat ti-ñîmîmbi nî-gîñgînembi eñgilîñ, “Telak damanjî wîn kîndem tîke-kîmîleñdok tuop. ⁵ Nekta, endî Juda nîndok sambat nîm, ganmek nînda gînañ kîndem pa ti-nîmlak. Tîñipi, it kiyauni wîn endiñgan nîp tîmbî plap taumbi indañguk.” ⁶ Wîndiñ eumbi nandî-sembi, en gitâ ñañguk.

Ñambi, telak damanjîlok il tîmbî dumalaumbi, telak damanjîli nolii Yesuloñ enî-mupi, manda ñîndiñ kîmîlîmîñguk, “Wopum, slakan kesîk gawat nîm bîwiñ. Nak kambak ñandin ñolok nekta nokok itnanangan bî nambeñ? ⁷ Nak bo daukanan bîmbîla nandîwam mîlatalak. Dîk slak mandañgot eumbi, kena gwañgwana kîndem dawîn. ⁸ Natna bo ama lolonailok kap-mai kulet, tîmbi nokok pîmbîmñennai dîwîn kuañ. Nak mik ama nola ‘Ñau!’ nîmbambi ñalak, ba nola ‘Bo!’ nîmbambi pa bîlak. Tîmbi kena gwañgwanalá ‘Kena ñîn ti!’ nîmbambi, kena wîn pa tîlak.”

⁹ Tîmbi Yesuli telak damanjîlok manda wala nandî-gîtîñgitîk embi, undane amatam kîmîn wopum en kle bîñgilîñ yambîmbi, ñîndiñ enguk, “Nak ñîndiñ sanlet: Islael sîndok boñgîpsînan bo nak ama nanandi-kîlîktînat ñandin no nîm kañgut.” Wîndiñ eumbi, ¹⁰ telak damanjîli nolii enî-mukuk endî bîndambo undanem ilan ña lombi, kena gwañgwa kîndem dambi palîmbi kañgilîñ.

Yesulit ama sim no k̄imnan nanin t̄imb̄i m̄ilakuk

¹¹ Nain n̄im ombataumbi, Yesulit it kwet no koi Nain wandiñ ñaumbi, gwañgwañii git amatam k̄imn̄in wopumdi en git̄a yakan ñañgiliñ. ¹² Ñambi, it kwet sañ yama t̄imb̄i dumalaumbi, ama dalandan no tañgonem piñgiliñ. W̄in tam kanjak nolok n̄ñañ noñgan s̄in̄k endi sembiñguk. T̄imb̄i it kwet w̄inas̄i asupti dalandan ba meñ ep klembi piñgiliñ. ¹³ T̄imb̄i Wopumdi tam kanjak w̄in kañbi, blan ti-ñ̄im̄imbi n̄ñguk, “N̄im kuleñ.” ¹⁴ W̄indiñ eñ̄ipi, ña tañgo t̄ike-kaumbi, ama tañgoneñgiliñdi kak w̄iñgan il̄imbi, dalandanla n̄ñguk, “Ama sim, nak ‘M̄lat!’ ganlet.” ¹⁵ W̄indiñ eumbi, gwañgwa wal̄ b̄inda m̄ilap pipapi, kusei k̄im̄ipi manda eñguk. T̄imb̄i Yesulit meñla n̄ñguk, “N̄ñañga ñ̄in nañgipi ñau!” Eumbi nañgipi ñañguk.

¹⁶ T̄imb̄i amatam wi kañgiliñ endi git̄ik mis̄imbi, Yambat n̄i-k̄indem dambi, n̄is̄iñgan ñ̄indiñ eñgiliñ, “Plofet wopum no boñgipni ḡinañ indañguk kulak” ba “Yambatti amatamñii n̄ip k̄imilektok bi inda-n̄imlak.” ¹⁷ T̄imb̄i nek indañguk wolok giñgit wal̄ sapakñanembi, Judia kwelan ba kwet kle-ḡimbup pakañ tuop eu satumbañ ña-taleñguk.

Yesu git Yoane endi nin w̄in n̄im nandi-daklesemgiliñ

¹⁸ Yoane tuk ii-sem endok gwañgwañili Yesulit kundit kusei kusei t̄iñguk wolok kasat git̄ik enla ti-ñ̄im̄i-taleñgiliñ. ¹⁹ T̄imb̄i endi gwañgwa t̄ipet k̄iti-semum b̄iumbi, Yesula ñ̄indiñ n̄i-nandindemiktok eni-mukuk, “Mesia b̄iwiktok

een wîn dîk wakan ba? Ba ama nola mandîneñ?” Wîndiñ embi eni-mulîmbi, ²⁰ Yesuloñ ña tombi niñgimik, “Yoane tuk ii-sem endi ñîndiñ gani-nandînda embi niñi-mulîmbi bamîk, ‘Mesia bîwîktok een wîn dîk wakan ba? Ba ama nola mandîneñ?’” ²¹ Nain wolonda Yesuli amatam jîmbatsiat ba pîñgip gawatsiat asup wîn ep tîmbi kîndem dambi, yal kolanji wîn ep kle kot-sembi, ama asup dausî sipsipmîn tîmbi tom-semguk. ²² Tîmbi endi Yoanelok manda tambon ñîndiñ tambane enguk, “Sîti ñâmbi, nepek dautsettî kamîk ba pawanjettî nandamîk wolok kasat ti-ñîmdekkamîk: dausî sipsipmîn dausî tombîm kañ, tîmbi kesit nîm kuañdi kesit kuañ. Amatam jîmbat yambo mawatsiat endok wandanji wîn ep tîmbi gîlita-semlak, pawanji kamen pawanji tombîm nandañ. Ama sembisembîn bîndambo kaitambi mîlakañ, tîmbi ama pîmbiñesi la giñgit manda kîndem enbum nandañ. ²³ Tîmbi no en kusatna nambî-nandîmbi, nandi-kolan nîm ti-namlakta endi amatam dîwîn yapma kle-patak.”

²⁴ Yoane gwañgwa tîpet eni-mukuk endi undane pi ñaumbi, Yesuli kusei kîmipi, ama kîmîn wopumda Yoanelok plon ñîndiñ enguk, “Kwet sîlaninnan ñañgilîñ wîn sîndi nek kanepi ñañgilîñ? Wîn sîndi sasaleli pinjîm pendîlîm ña-bî tîlak wîn kanepi ñañgilîñ ba? ²⁵ Tîkap nîmda, nek kanepi ñañgilîñ? Ama dasindasin pamanat no kanepi ñañgilîñ ba? Nandañ: ama dasindasinji pamanjiat ba pipapatsi kîndem sînik endi ama wapmañdok isînan pa kuañ. ²⁶ Wîndiñda sîndi nek sînik kanepi ñañgilîñ? Plofet ama no kanepi ñañgilîñ ba? I wakanak. Tîmbi Yoanelok kandañ nak ñîndiñ

sanlet: endi plofet dìwìn yapma kle-talelak.
27 Wìn enda wakan Yambattok mandan ñìndiñ youyoulin patak, ‘Nak giñgit ee amana no nìmulam ñàmbi, telak dama ti-gambi, telak ti-dìndim e-gamekak.’²⁷ Wìndiñ youyoulin patak,
28 tìmbi nak ñìndiñ sanlet: ama gitik kwelan dama indañgilin endi Yoane nìm makleañ, gankmek no en Yambattok giñgitñiilok boñgipsinan piñmbiñen sìnìk kulakta endi Yoane makle patak.”

29 Takis epep ama git amatam dìwìn endi manda wìn nandi-talembi, Yoanelok kii plon tuk iñgilinnda tìmbi Yambattok telak wìn dìndim sìnìk tìmbi dakleñgilin. **30** Gan Falisi git endikñe manda nandi-tale ama endi ginañ tambatambattok tuk nìm iñgilinnda tìmbi Yambatti nek tiñelidok nandiñguk wala nandum tlal tiñguk.

31 Tìmbi Yesuli yousimbi enguk, “Wìndiñda tìmbi amatam man ñìndiñgit kuañ endi nitein? Nak endok kusasila eyout manda nek ewit?
32 Wìn endi gwañgwà bisatti sañalala ipakanan pipapi, nosila kitì-sembe, ñìndiñ eniañ, ‘Nìndi pakñuak penditnambi, sindi kap nìm tilin, ba kap mano tiñitnambi, sindi ku-blamblae nìm tilin.’ **33** Kusei ñìndiñda nak sindok plon wìndiñ sanlet: Yoane tuk ii-sem endi indambi, nanañ kìmisip pa tiñguk, tiñipi wain nìm pa nalitñguk wala sindi nandum tuop nìm tìmbimbì, enda ñìndiñ pa eañ, ‘Yal kolan endok ginañnan patak.’
34 Tìmbi nak Ama Sisintkti indambi, nanañ ba wain nañipi, kìmisip nìm pa tiñlet, wala sindi nandum tuop nìm tìmbimbì, ñìndiñ pa eañ,

²⁷ **7:27:** Malakai 3:1, Kisim Bek 23:20

‘Ama ñin kawit! Timbì namba! Endì nanañ ba wain asup sìñk pa nalak, ba takis epep ama ba yom ama not ti-semlak’ ³⁵ Sìndì wìndiñ pa eañ, gan amatam Yambattok nanandìn kìmít-klem kuañ endì nanandì wìn dìndim sìñk wakan daut nìmañ.’

Yom tam noli Yesulok kesii wìlìlimbi, yom in bi-ñimiñguk

³⁶ Falisi ama noli Yesu nanañ en gità nambektok ni-tiañeumbi, endok ilnan lombi, nanañ naneliñdok pi pakuk. ³⁷ Timbi yom tam no it kwet wolok kuñguk endì Yesula “Falisi amalok ilnan nanañ na patak” gitèngit wìn nandìñgukta, piñgip saple miliñ kìndem kanim kawat satnindi tìndin no tikembi, it gitanañ loñguk. ³⁸ Lombi, Yesulok kesiinan kandañ ñam papi kuliñmbi, dai tulli pi Yesulok kesii youli gautaumbi, kumban sakti timbi kalandaumbi, kesii nain ombapgan sìmumuñ embi, piñgip saple miliññatti sapleniñmiñguk. ³⁹ Timbi Falisi ama Yesu ni-tiañeñguk endì wìn kañbi, gitanañ ñindìñ eñguk, “Tam ñin endì yom tam no. Ama walì biañgan plofet ama kuumda, tam tike-kalak ñolok kusei kanandi-taleuk.”

⁴⁰ Timbi Yesuli Falisi ama endok nanandìn wìn nandìmbi niñguk, “Simon, nak manda no ganba nandi.” Eumbi niñguk, “Endaut, eumbi nandiwa.” ⁴¹ Eumbi niñguk, “Ama noli mìnem tambonlok ama tipetta emguk, nolok mìnem kwandai 500, timbi nolok mìnem kwandai 50.*

* **7:41:** Mìnem kwandai noñgan wìn kena nain noñgan wolok tuan. Ama walì mìnem kiulim palmiñguk wìn wopum dauptok kena miliñguk. Endok mìnem kena wìn wakan.

⁴² Endi ombindemiktok tuop n̄imda, blan ti-sembi, kak tambon wiat-semguk. W̄indiñda endoñnan nanin nindit nol maklembi, m̄inem molomda s̄imba k̄indem ti-ñ̄imekak?” ⁴³ Eumbi n̄iñguk, “M̄inem kwandai 500 wialim̄iñguk endi bek.” Eumbi, “W̄in d̄indim̄ elaañ” n̄imbi, ⁴⁴ undanem tam kañbi, Simon n̄iñguk, “Tam ñ̄in kalañ ba? Nak d̄ikok ika ḡinañ lambiwambi, d̄ik ep tiñdinti n̄im klembi, not n̄im ti-namitñ, w̄in d̄ik kesitna w̄iliw̄ilittok tuk no n̄im git-namitñ, gan endi kesitna dai tulli w̄ilipi, kumbam sakti sapleum kalandalak. ⁴⁵ D̄ik kitna ba bumna no n̄im s̄imumuñ ti-namitñ, gan nak it ḡinañ lambit wolondañgan endi kusei k̄imipi, n̄im tiñdinti w̄in, kesitna s̄imumuñ ti-namumbi, nain ñ̄in bi tomlak. ⁴⁶ D̄ik kumbana tuk galk s̄ilanindit n̄im saplenamitñ, gan endi piñgip saple miñitñ k̄indem bien walit kesitna saple-namik. ⁴⁷ W̄indiñda ñ̄inditñ ganlet: tam ñ̄alit s̄imbai k̄indem da-s̄inik talakta timbi w̄indiñ ti-namlak. Walit ñ̄inditñ daut n̄imlak: endok yomin asupgan bimbin. Gan no endok yomin lakatgan bimbinda endi lakat wolok tuop s̄imbai k̄indem dalak.”

⁴⁸ Timbi tamda n̄iñguk, “Yomga gitik bi-gamtaletalen.” W̄indiñ eumbi, ⁴⁹ ama gitik en gitanañ nam paklitñ endi kusei k̄imipi, ḡinañji ḡinañ ñ̄inditñ nanditñ ḡiliñ, “Endi ama nin s̄inik, ñ̄ala yom bimbi bo pa tilak?” ⁵⁰ Timbi Yesuli tam n̄iñguk, “Nanandi-k̄iliktitñgala timbi Yam-batti kolan ḡinañ nanin gepma t̄kek, wala timbi busukñenengan ñaukañ.”

Tam dīwīndī bo Yesu klembi kuñgiliñ

¹ Wolok siñgi kandañ Yesuli kle-gimbut ñañipi, it kwet tip ba wopum wandiñ manda eu piumbi, Yambatti amatamñii yambi-dikñelak wolok giñgit manda kindem eni-ta-kuñguk. Tímbi gwañgwáñii 12 endi en gitá yakan kuñgiliñ.
² Tímbi dama Yesuli tam jimbatsiat díwín ep tímbi kindem dañgilíñ ba yal kolanji ep kle kot-semguk endi bo en kle-kuñgiliñ. Tam no wín Malia Makdala nanin (damañgan Yesuli yal kolan kit tambon tipet ep kle kolimínguk).
³ Tímbi Yoana (endok wapai Kusa endi ama wapmañ Elottok it kauli-dikñeñguk) gitá Susana wakit tam asup díwín Yesu gitá yakan ñañgiliñ. Tam wal Yesu git gwañgwáñii plap ti-sembi, miñemjilí ep kasop ti-semmañgiliñ.

**Ama Sisiniñk Yesu endi mandan
nandim tike-kiliñ eneliñdok
enguk**

*Giñgit manda kindem wín nanañ miñjip ama
noli kena gitáññi kokuk wandin*

⁴ Amatam it kwet nolok ba nolok endi Yesuloñ bi kímín wopum tñilímbi, eyout manda no níndiñ enguk, ⁵ “Ama noli plaua nanañ miñjip kot-tikitiki tímbekek tok kenan gitáññi ñañguk. Ña tom kolimílbibi, miñjip díwindi telak plon piumbi, amali yali-ña-bi tímbeimbibi, moniktí bi na-taleñgiliñ. ⁶ Tímbi miñjip díwín kwet kawakawalatnan pímbi, tawam lambímbi, tuk niñmnatta tímbi yañetambi kím-taleñgiliñ. ⁷ Tímbi miñjip díwindi koselek miñjipnan piumbi, wakit yakan tawa lambiñgiliñda koselektí

ep tapliumbi kimgiliñ. **8** Mnjip dwn kwet kindem plon pmbi, tawa lambimbi, bien asup laliñgiliñ, wn bien 100 100 wndiñ laliñgiliñ.” Yesuli wndiñ embi yousimbi, nndiñ kitinjuk, “No en pauañnat endi pauañ kmipi, nandiñke-kiliñ eukak.”

9 Tmbi Yesu gwañgwañili eyout manda eñguk wolok kusei nandinepi ni-kaumbi **10** enguk, “Yambatti nandi-sambi, amatamñii nitek yambidiñkelq wn santi-siwilimbi nandi-dakleañ. Gan nanandin sembin wn nak amatam dwn endila eyout mandalijgot enba nandiañ. Wn endi kañbi nim ka-nandi-tomneliñdok ba nandimbi nim nandi-dakleneliñdok[⊗] wndiñ pa tilet.

11 Tmbi eyout manda et wolok kusei wndiñ: plaua mnjip wn Yambattok manda. **12** Mnjip telak plon piñgiliñ wn amatamdi Yambattok manda nandi dasiumbi, Satandi bimbi, ginañji ginañ manda patak wn yolom tike-semlak. Nim kañbi, endi manda wn tike-papi, Yambattok giñgit indaneliñda, Satandi wndiñ ti-semlak. **13** Mnjip kwet kawakawalatnan piñgiliñ wandin walî manda nandimbi silisilinat kasileañ. Gan endi wn plaua mnjiptok kakai kwet ginañnan nim piłak wandin, wala tmbi endi nain dumangan nanandi-kilikti tañ, gan ti-kuyuk no indasemumbi, nanandi-kiliktinji pipiłak. **14** Mnjip koselek boñgipsinan piñgiliñ wandin walî Yambattok manda nandim kuñilimbi, kwelalok miłap ba minem kwilikwili ba nepenepek silisili pa emlak walî nanandi-kiliktinji makleumbi,

[⊗] **8:10:** Aisaia 6:9-10

bukaiñgot pakañ. **15** T̄imbi m̄injip kwet k̄indem ḡinañ piñgilin wandin wal̄ ama ḡinañ nanandinji w̄in k̄indem ba d̄indim s̄inik, t̄imbi endi manda w̄in nandi-dasimbi, t̄ike-kwambiñ dambi ḡiñḡinem kuñipi, bienjat tañ.”

Sindi Yambattok manda telak n̄itek plon nandi-dakleañ w̄in ka-kiliñ enekaliñ

16 T̄imbi Yesulī yousimbi enguk, “Ama nol̄ kolsalen piñdopi, kambottī n̄im tapliw̄ik ba doundoulok palapalat kapmainan n̄im k̄imilek. Tambo endi kolsalen indañgan k̄imilimbi, ama it ḡinañ loañ kol̄ sale-semek. Yambattok mandan w̄indigangot kusei ñindit̄nda indañgan t̄imbi daklelok: **17** endi amatam n̄itek yambit̄-d̄ikñelak wandit̄ñ kandañ nepek pat-sembin pakañ git̄ik ep t̄imbi indañgan indanekaliñ, t̄imbi nanandi sembin git̄ik w̄in bo eu tawaukak. **18** Wala t̄imbi sindi Yambattok mandan telak n̄itek nandi-mbi nandi-dakleañ w̄in ka-kiliñ enekaliñ. No en endok mandan nandi-mbi t̄ike kulakta, Yambattī yousī m̄imbi, nanandin t̄imbi pañgitaumbi nandi-dakleukak. Gan no en mandan w̄in n̄im t̄ike kulakta, nanandin palmektok nandilak w̄in apma t̄ike-ñimumbi, slak palekak.”

Yambattok manda k̄imit-kleañdi Yesulok meñ kwayañii s̄inik tañ

19 T̄imbi Yesulok meñ kwayañii endi Yesu kanepi biñgilin, gan amatam k̄imin wopumdi masip pakiliñda t̄imbi ñasiñgan b̄imbilok tuop n̄im. **20** T̄imbi amalī Yesu ñindit̄ñ niñgilin, “Meñga kwayañgailī gambinep nandi-mbi biliñ,

pawan ikañ.” ²¹ Eumbi tambane enguk, “Amatam Yambattok manda nandimbì kìmít-kleañ endila mek nokok mena kwayanai tañ.”

Ama Sisinik Yesu endi gembin daut semguk

Sasale gitā tuk guañdi Yesulok man tañgoneñgimik

²² Nain nola Yesuli gwañgwañii gitā kikeñ plon lombi enguk, “Tuk guañ díkñembi, tambon kandañ ñana” eumbi, wolok ñanepi ñañgilin.

²³ Ñañipi, douli timbi gwaseim douñguk. Dou palimbi, kwet jañginnan nanin sasale wopumgan tuk guañnan pim pendilimbi, tuk kìmìn gitik milap tawambi, kikeñ ginañ pim tokñeumbi, milap wopum ginañ pakiliñ. ²⁴ Timbi gwañgwañiilit dounan nanin timbi silikñembi nñigiliñ, “Bep bep, nindit ip kìmnepi tamitñ!” Eumbi milapi, sasale wakit tuk kìmìn wopumgan lopilat sînìk wiñ enombiumbi, sasaleli kîlp eumbi, tuktì busukñenengan pakuk. ²⁵ Timbi gwañgwañiila ñinditñ enguk, “Nekta nim nandikilitañ?”

Windiñ eumbi misimbi, nanandit kena timbi, nisi waliñgan ñinditñ e-nandit tñigiliñ, “Ama ñin en nin sînìk, ñala sasale git tukta bo manda kwambin enbumbi, man tañgoneamik?”

*Yesuli yal kolan asup ama nolok ginan ginañ
nanin ep kleñguk*

²⁶ Yesu git gwañgwañii endit tuk guañ díkñembi, Gelasa amatam dok kwet Galili distrik dat kandañ patak wanditñ ña suañgilin. ²⁷ Timbi Yesuli

kwet kwambitñnan loumbi, ama walinin no yal kolannat endi endoñ bñguk. Ama walit nain ombapgan it ba dasindasin ka-misimbi, biatan ama sumnan dou-milat timbi kuliñguk. ²⁸ Endi Yesu kañbi, kesiinan pi pim papi, kwawa timbimbi, yal kolandi Yesu ka-nandi-tomgukta amalok man plon wopumgan ñindiñ kitimbi niñguk, “O Yesu, Yambat Loloñ Sñik endok Niñaañ, dik nek tñnamepi bilañ? Dik nandi-nambi, kena gitim nim namitñ.” ²⁹ Yesuli yal kolan ama wit bim poñauktok manda kwambitñ niñgukta yal walit wñndiñ eñguk.

Yal kolan ama wolok gitinan gitinan pakiliñ endi ni-gitngitneumbi, ti-kelakelam pa tiliguk, wala timbi amali nain asup sen kwambitñli kii kesii topbi, nim pi ñauktok ka-dikñeañgilin, gan endi sen timbi dikñeumbi, yal kolandi nikleumbi, kwet ama nimnatnan ña kuliñguk. ³⁰ Timbi Yesuli ni-nandimbi eñguk, “Koka nin?” Eumbi, yal kolan asupti endok gitinan pitñimitñgilidña timbi “Kotna Kimin Gitik” niñguk. ³¹ Timbi yal kolandi ñindiñ nimbi eñgitiliñ, “Dik jitbitñ ñaneñdok nim nini-muleñ” wñndiñ embi ni-gitngitne titngiliñ.

³² Kwet klokloñen wandiñ bit asupti mina-pakiliñda timbi yalli Yesu ñindiñ ni-gitngitneñgilin, “Dik nandi-nimumbi, bit endok gitinan pineñ.” Eumbi nandi-semguk. ³³ Nandi-semumbi, ama gitinan nanin poñambti, bittok gitinan piumbi, bit kimin wopumdi kwet kloñnan wolok woñep pi ñambi, tuk guañnan pimbi, tuk nambi kím-taleñgiliñ.

³⁴ Wîndiñ tîmbîmbi, bît yambîndîkñë amalî nek indañguk wîn kañbi pi ñambi, wolok kasat amatam it kwelan ba kandañ ña ti-semgîliñ.

³⁵ Tîmbi amatamdi nepek indañguk wîn kanepi Yesuloñ bîmbi kañgîliñ wîn: ama dama yal kolannat kuliñguk endok nanandîn dakleumbi, dasindasi dasimbi, Yesulok kesiinan pipalîm kañbi misiñgîliñ. ³⁶ Tîmbi nepek nek indañguk wîn dausili kañgîliñ endî ama yal kolannat kuliñguk nîtek kîndem dañguk wolok kasat amatam dîwînda ti-semgîliñ. ³⁷ Wîndiñ tîmbîmbi, Gelasa nasi gitîkgandi Yesu kundit tîñguk wala kolan misimbi, kwesi biuktok nînandîñgîliñ. Nî-nandumbi nandî-sembi, yambim ñauktok kîkeñ plon loñguk. ³⁸ Tîmbi ama yal kolannat kuliñguk endî Yesu gitâ kuuktok nînandî tîñguk, gan Yesuli ilan nî-mupi, ñîndiñ nîñguk, ³⁹ “Dîk ikanan undanem ñambi, Yam-batti kundit engano sîník ti-gamîk wolok kasat amatamda ti-semekañ.” Eumbi, walinin pîmbi, it kwelan undanem ñambi, Yesuli nepek ti-ñîmîñguk wîn amatam gitîkta kasat ti-semguk.

Yesuli tam jîmbalat no tîmbi kîndem daumbi, wembe no kîmnan nanin tîmbi mîlakuk

⁴⁰ Yesuli bîndambo tuk guañ tambon kandañ ña suaumbi, amatam en mandî pakîliñ gitîk endî sîlisili tîmbi, not ti-ñîmîñgîliñ. ⁴¹ Tîmbi it kiyaulok kandîkñë ama no koi Jailus endî Yesuloñ bîmbi, kesiinan pi pîndîm dou papi, kakukulembi, enlok ilnan nañgîp ñauktok nîñguk, ⁴² wîn wemban noñgan sîník gwîlali 12 en kîmbepi tîñgukta tîmbi wîndiñ tîñguk.

Timbì Yesuli nandi-ñimìmbi, en gità ñañilìmbi, amatam kle ñañgìlin endì kle-gimbupi ñasìñgan ñasìñgan tìñgìlin.

43 Timbi tam no tam jìmbat inda-ñimìumbi, ama noli en tìmbì kìndem dauktok tuop nìmda tì-tlalìmbi, gwìlat 12 ombiñguk.* **44** Endì Yesu siñgin kandañgan tìmbì dumalaumbi, dasindasinlok blemblem tìke-kaumbi, wolongan wekaili kalandañguk. **45** Timbi Yesuli enguk, “Nindi neplak?” eumbi, amatam gitìktì “Nìm nìm” eumbi, Petlolì nìñguk, “Bep, dik amatam kìmìn wopumdi gep kle gìmgìm embi, ñasìñgan ñasìñgan tañ wìn!” **46** Gan Yesuli giñgìnembi enguk, “Nimbek ñalì kìndem dauktok nepmìumbi, gembìnalì kena tìmbìm nandìlet wìn!” **47** Wìndìñ eumbi, tam endì pat-sembektok tuop nìm wìn nandi-daklembi, blañblañem bìmbi, Yesu kesiinan pi papi, amatam dausinan kusei nekta tìke-kañbi, wolongan kìndem dañguk wolok kasat tìñmìmbi nì-sìwìkuk. **48** Timbi Yesuli nìñguk, “Wembana, nanandi-kìlìktìñgalì gep tìmbì kìndem dalañ, ñala busukñeñgan ñau.”

49 Yesuli manda wìndìñ eñilìmbi, ama noli it kiyau kandìkñelok ilnan nanin manda tìkembi, Jailusloñ bìmbi nìñguk, “Wembanga ip sembìk, wala tìmbì endaut nìmbìmbi, slakan wandìñ kesik gawat nìm ñauk.” **50** Gan Yesuli mandan wìn tìkembi, Jailus ñìndìñ nìñguk, “Nìm mìsìwìñ, nandi-kìlìktìñgot tì-namìñ. Timbi

* **8:43:** Nandi-tale ama dìwìndì manda kusip no gamañgot patak eañ. Wìn ñìndìñ, “Endì mìnem kwìlìkwìlì gitìk gwasap amala em-taleñguk.”

wembañga kïndem dautak.” ⁵¹ Wïndiñ embi, ña Jailuslok ilnan tombi, it gïnañnan ama dïwïn nïm loneliñdok e-kïmïsip ti-sembi, Petlo, Yoane, Yakobo tïm wembelok meñ beu endiñgot yanañgïlim loñgïliñ.

⁵² Tïmbi amatam it gïnañnan pakiliñ endi gitik wembela kut-blambla embi mano ti pakiliñ, gan Yesuli enda ñïndiñ enguk, “Wembe ñin nïm sembik, endi slak dou patak, wala tïmbi mano nïm tïmbit.” ⁵³ Wïndiñ eumbi, wolok pakiliñdi wembe wiñ ikan sembiñguk wiñ kanandiñgiliiñda tïmbi Yesulok mandala nandum tlal tïmbimbi, tiñkile manda niñgiliñ. ⁵⁴ Gan Yesuli wembe kii plon tiñkembi kitii-niñmimbi niñguk, “Wembe, dïk miñat!” Eumbi, ⁵⁵ wembe wolok gïnañ tipti undane bi piñumbi, wolongan miñlakuk. Miñlalimbi, Yesuli nanañ no miñumbi nambektok enguk. ⁵⁶ Tïmbi wembe meñ beuli kundit wiñ kañbi ka-silikñembi, nanandinjet nïm dakleñguk. Gan Yesuli eni-kïmïsip ti-sembi, nepek indañguk wiñ ama nola nïm enineliñdok enguk.

Ama Sisñik Yesu endi gwañgwañii kena embi, en nin wiñ dausinan tïmbi kwambit dañguk

9

Yesuli gwañgwañii 12 kenala eni-mukuk

¹ Tïmbi Yesuli gwañgwañii 12 kitii-semum biñumbi, yal kolan gitik ep kleklelok ba jiñbat kusei kusei ep tïmbi kïndem dalok gembì embi,

² amatam ep t̄imbi k̄indem daneliñdok ba Yambatti yambi-dikñelak wolok giñgit eu piuktok eni-mukuk. ³ Eni-mupi enguk, “Telak ñanepi nepek no nim mep ñanekaliñ, wiñ toñanjí ba liksí ba nanañ ba miñem ba kiupi diwín nim epbi ñanekaliñ. ⁴ It kwet nolok tombimbi, it molom noli sani-tiañeumbi, endok ilnan lonekalíñ tuop, it wolokgot dou-milat t̄imbi, walinin pím it kwet nolok ñanekaliñ. ⁵ Ba it kwet noli not nim t̄isamnekaliñda, it kwet wiñ binekaliñ wolonda s̄indi Yambatti enda nandum pi-sinik talak wiñ daut semneliñdok wiñasiloc dausinan kesisi plon kiliñkiliñ wiñgan wip mamañeum piumbi ñanekaliñ.” ⁶ T̄imbi gwañgwañili Yesu bimbi, it kwet kle-gimbut ñambi, kwet tuop giñgit manda k̄indem eu piumbi, amatam ep t̄imbi k̄indem dañgiñ.

Elotti Yesu wiñ nin sinik wiñ nim nandi-dakleñguk

⁷ T̄imbi Galili kwettok kandikñe ama Elot endi Yesu git gwañgwañii nepek engano siñik gitik tiñgilin pa wolok kasat nandimbí, kusei ñindíñda endok nanandin nim dakleñguk: ama diwindi “Yoane tuk ii-sem endi kimnan nanin milakuk” wiñdiñ pa eñgilin, ⁸ diwindi “Elia bindambo indauktok mandiñgiñiñ endi wakan indañguk” wiñdiñ pa eñgilin, t̄imbi diwindi “Plofet ama damañgan sembiñguk no kimnan nanin milakuk” wiñdiñ pa eñgilin. ⁹ T̄imbi Elotti eñguk, “Yoane wiñ nak ewambi, bim wiñ dikñeñguk. Wiñdiñda t̄imbi ama ñin endok koi giñgitti nokok pauañna giñañ piñguk wiñ nin

sìnik?” Wìndiñ embi, Yesu kauptok telak pa lonjìñguk.

Yesulì ama 5,000 nanañ enguk

¹⁰ Tìmbi enimumulìñ endì Yesuloñ undanem bìmbi, kena nek tiñgilìñ wolok kasat tiñmìumbi yanañgilìmbi, nìsìñgot it kwet no koi Betsaida kandañ ñañgilìñ. ¹¹ Tìmbi amatam kìmìn wopumdi gitgìt wìn nandiñgilìñda endì Yesu klembi, ñañguknan ñañgilìñ. Ña tombìmbi, Yesulì yambìmbi not ti-sembi, Yambatti amatamñii yambì-dìkñelak wolok plon manda enbi, amatam ep tìmbì kìndem daneliñdok ni-nandiñgilìñ wìn ep tìmbì kìndem dañguk.

¹² Tìmbi timlala tìmbìmbi, gwañgwañiili Yesuloñ bìmbi niñgilìñ, “Ñin kwet sìlaninnan pakamìñ, wala dìk amatam eni-mulìmbi, it kwet ba kanda it ñasiñgan pakañnan ñambi, nanañ tuk ba doundou it tìmbì indawìn.” ¹³ Eumbi enguk, “Sìn ep towiwit!” Eumbi niñgilìñ, “Nìndì plaua nanañ kit tambon git mìkbalak tìpetgot pat-nìmlak. Ba dìk nìndì ñambi, amatam gitik ñolok nanañ tuaneñdok wìndiñ nandi-nìnilañ ba?” ¹⁴ Amatam asup kìmìn ti-pakìliñ, gan amalok kwìnakwìnatsì wìn 5,000 ba nek. Kusei wala tìmbi gwañgwañiili wìndiñ eñgilìñ. Eumbi, Yesulì tambane enguk, “Amatam ep danbìmbi, kìmìn no 50 no 50 wìndiñ pipalit.” ¹⁵ Wìndiñ eumbi, wolok tuop ep danbìmbi pi pakìliñ. ¹⁶ Tìmbi Yesulì plaua kit tombon git a mìkbalak tìpet wìn epbi, kunum plon deium loumbi, Yambat we ñìmìmbi, nanañ wìn ombìmbi,

amatam dani-semneliñdok gwañgwañiila emguk. Emumbi, ¹⁷ gitikgandi nañgilin. Na tokñetealeumbi, nanañ na tla biñgilin wiñ gamap dasiumbi, sandiñ lik 12 tokñeñgilin.

Petloli Yesulok kusei e-dakleñguk

¹⁸ Nain nola Yesuli engan nimolo kena ti-pap biñmbi, gwañgwañii en gitata pakiliñ enda eni-nandimbi eñguk, “Amatamdi naka nin pa nanañ?” ¹⁹ Eumbi tambane niñgilin, “Asumti dik Yaone tuk ii-sem pa ganañ, ba diwindi Elia bñdambo indañguk wiñdiñ pa eañ. Tiñmbi diwindi plofet damanin no milapi kulak wiñdiñ pa eañ.” ²⁰ Wiñdiñ eumbi, nisila eni-nandimbi eñguk, “Gan sñyla naka nin pa nanañ?” Eumbi, Petloli “Dik Mesia Yambatti ganbi taleñguk” wiñdiñ niñguk, ²¹ gan Yesuli enla Mesia sñiñk wiñ ama nola nim enineliñdok kimiñsip kwambibiñ ti-sembi ²² yousimbi enguk, “Nak Ama Sisiniñ nepek niñdiñ inda-namektok een: Juda nindok ama biesi, tapma ama biesi gitata endikñe manda nandi-tale ama endi nambum tuop nim tiñbimbi, siñgi wit-nambi, piñgip gawat asupgan nambi, nuli kimbambi, sandap tipet git no tiñbimbi, Yambatti nep tiñbim miñaletat.”

²³ Tiñmbi Yesuli ama gitikta niñdiñ enguk, “No en nokok gitigit indam kuupi nandilakta, endi enlok nanandin siñgi wiñmbi, sandap noñgan noñgan kloñbalit tike bembi, nak nep kle kuuktok elet. ²⁴ Nekta, no en wiñdiñ nim tiñmbi, kwe-lalok kuñgun enlok tike kamaiupi nandilakta, kuñgu kwambibiñ walit pailmekak. Tiñmbi no en

naka t̄imbi kwelalok kuñgun biuktok t̄i-pañgítam patakta, kuñgu kwamb̄iñ wal̄ palmekak.

²⁵ T̄ikap amal̄ kwelalok nepenepek kusei kusei git̄ik ep kasileñilipi, kuñgun kolalak ba pail̄mlak, nepenepek wal̄ en n̄itek t̄imbi londauk? W̄in tuop n̄im. ²⁶ T̄ikap kwelan ñolok ama nol̄i naka ba mandanala mayektalakta, endi kilamek! Neta, nain taletalenan nak Ama Sisinikt̄i undane b̄i tombi, nakit̄ Bepna ba kunumdok eñalo n̄indok nul̄nul̄in wal̄ nep ḡimbul̄mbi, wolonda nak ama wala mayekta-ñimimb̄i, siñgi wiñmetat. ²⁷ Gan nak biañgan sanlet: ñi ikañ s̄indoñnan nanin d̄iw̄in endi gama kaik kuñipi, Yambatti amatam indañgan yamb̄i-d̄ikñelak w̄in kanekalit̄iñ.”

Yesulok piñgiu wal̄ engano t̄ikileñguk

²⁸ Yesul̄ w̄indiñ eu taleumbi, sande noñgan ñaumbi, Petlo, Yoane git̄ Yakobo yanañḡipi, n̄imolo t̄imbepi kwet jañḡin nolok loñguk. ²⁹ Lombi, n̄imolo t̄iñilimbi, mam dai wal̄ engano s̄inik t̄ikileumbi, dasindasinli bo satnin s̄inik kol̄i saleñguk. ³⁰ T̄imbi platik s̄inik ama t̄ipet, Mose git̄ Elia, endi Yesu git̄ manda embi ik̄imik. ³¹ Kunum nul̄nul̄inli ep ḡimbul̄mbi, Yesul̄ kwet bimbi ñaukak wolok plon manda eñḡimik, w̄in endi Yambattok nanandin k̄imitkleñipi, Jelusalem k̄imbektok t̄iñguk. ³² Eñilimbi, Petlo git̄ noliit endi doul̄i ep t̄imbi gwaseimbi dou pakiliñ.

Pakap s̄ilikñembi, Yesulok nul̄nul̄in wakit̄ ama t̄ipet en git̄a ik̄imik yamb̄iñgil̄iñ. ³³ T̄imbi ama t̄ipet endi Yesu bim ñañilimbi, Petlol̄i

Yesu nīñguk, “Bep, nī pakamīñ wīn kīndem sīnīk. Nāla it jala tīpet gīt no kīnditna, dīkok no, Elialok no, Moselok no.” Petlolī manda eñguk wolok kusei nīm nandī-dakleñīpi, joñgo eñguk. ³⁴ Eñilimbi, mulukualī indambi ep tīmilimbi, gwañgwalī misiñgilīñ. ³⁵ Tīmbi mulukua gīnañnan kītikīti nolī kītīmbi enguk, “Nīn nokok nīñana. Nak en kenana tīmbektok kasileñgut; sīndī endok mandan tīke-kīliñ e-kunekalīñ.” ³⁶ Manda eu taleumbi, gwañgwalī Yesu engan ilimbi kañgīlīñ. Tīmbi nepek kañgīlīñ wala manjī galīumbi, nain wolonda ama nola kasat nīm tī-nīmīñgīlīñ.

Yesuli gwañgwa nolok yal kolan no kle kolimīñguk

³⁷ Kwet salaumbi, Yesu gīt gwañgwañii tīpet gīt no endī kwet jañginnan nanin pī-taleumbi, amatam kīmīn wopum en mandī-pakīliñ endī kanepi bīñgīlīñ. ³⁸ Tīmbi ama no boñgipsīnan pakuk endī kītī-nīmīmbi eñguk, “Endaut, nak dīk nīñana noñgan sīnīk wīn nandī-nīmeñdok ganī-kukulelet. ³⁹ Nain nain yal kolan nolī tīke-kwambiñ dam tī-lamīlimbi, platik sīnīk kwawa wopum tīmbi, gembī kolīmbi, man payak pa lambīlak. Tīñipi, nain noñgan noñgangot kañbiumbi, kīndem pa patak. ⁴⁰ Wīndīñda tīmbi nak gwañgwañgailī yal kolan wīn klenelīñdok enī-kukulet, gan endī yal kolan wīn klenepi tī nīm kambi bilīñ.”

⁴¹ Tīmbi Yesuli tambane eñguk, “Amatam man nīndīñgīt kuañ sīndī ama kelakelamesī, tīmbi nanandī-kīlīktīnjī nīm pat-samlak. Nak sīn gīta

kuñgula kunjit t̄ilet. Nain n̄itek s̄inik gamañgot s̄in gitāñgan kuwambi, nanandi-kilikt̄ inda-samekak?" W̄indit̄ñ embi, gwañgwa beula n̄imbi eñguk, "N̄iñañga nañgip ñolok bo." ⁴² Nañgip b̄iñilimbi, yal kolanli t̄ike kolimbi, kwelan p̄imbi, gemb̄i kokuk. Gan Yesulī yal ni-ñombimbi kle kolim ñaumbi, gwañgwa t̄imbi k̄indem daumbi, b̄indambo beulok kiinan k̄imikuk. ⁴³ T̄imbi amatam git̄ik endi Yambattok gemb̄in wopum wandin kañbi ka-git̄iñgit̄ik embi, nanandinj̄ n̄im dakleñguk.

Yesulī en ba gwañgwañiilok kusasī en-i-kaik tañguk

Amatamdi nepenepek git̄ik tiñguk wala nanandi kena tiñilimbi, Yesulī gwañgwañila enbi eñguk, ⁴⁴ "S̄indi pawanj̄ k̄imipi, manda ñiñ sanbep t̄ilet wiñ n̄im nandi-kamalanekalit̄ñ. Nak Ama S̄is̄inik kanj̄knailok k̄is̄inan napitnelit̄ñdok een." ⁴⁵ Gan gwañgwañil̄ Yesu nek eñguk wiñ n̄im nandi-dakleñgil̄iñ. Manda wolok kusei k̄imisemb̄i-seminda t̄imbi n̄im nandi-kiliñ embi, Yesu ni-nandinepi misiñgil̄iñ.

⁴⁶ T̄imbi endi kusei k̄imipi, n̄is̄ilok boñgipsinan nind̄ loloñ s̄inik tilak wala e-kalamit̄ tiñgiliñ. ⁴⁷ T̄imbi Yesulī git̄nañ nanandinj̄ ka-nandi-daklembi, gwañgwa m̄inam no t̄ike tiañe b̄imbi, en git̄a k̄imili ilimbi, ⁴⁸ ñindit̄ñ enguk, "No en sindok boñgipsinan p̄imb̄iñen s̄inik kulakta wal̄i wakan loloñ s̄inik, wala t̄imbi no en nak nandi-nambi, gwañgwa ñandin nola not ti-ñimlakta, endi naka not ti-namlak, t̄imbi no en naka not ti-namlakta endi Yambatta not

tı-ñı̄mlak, wın Yambat nin nak nanı̄-mukuk enda not tı-ñı̄mlak.”

49 Tı̄mbi Yoaneli nı̄nguk, “Bep, ama noli dı̄kok koka kıtı̄mbi, yal kolan ep kleumbi kañgı̄mı̄ñ, gan endı̄ nı̄n gitा nı̄m kuñı̄pi, nı̄m gep kle-lak, wala tı̄mbi nı̄ndı̄ nı̄-kımısip tı̄ nı̄m kañ biñgı̄mı̄ñ.” **50** Wındı̄ñ eumbi, Yesuli nı̄nguk, “No en kanjık nı̄m tı̄-samlakta endı̄ not tı̄-samlak, wala tı̄mbi sındı̄ slakan nı̄-kımısip nı̄m tı̄-ñı̄mnekalı̄ñ.”

Yesu kle-kuñgu wali milapmat

51 Yesu kunum gınañ nañgı̄p lololok nain tı̄mbi dumalañı̄lı̄mbi, nandı̄-gembı̄lañı̄pi, Jelusalem ñauktok ñañguk. **52** Ñañı̄pi, ama dı̄wın enı̄mulı̄mbi, telak dama ñañgılı̄ñ. Wın Yesu git noliilok tı̄-jumut tı̄-semneliñdok ñambi, Samalia it kwet nolok ñam tomgılı̄ñ. **53** Gan Yesuli Jelusalem ñaup tı̄ñgukta tı̄mbi wı̄nasılı̄ enda nı̄m nı̄-tiañenelı̄ñdok nandı̄ñgılı̄ñ. Wındı̄ñ tı̄mbı̄mbi,

54 Yesulok gwañgwañiit Yakobo git Yoane endı̄ wı̄n nandı̄mbi, nı̄-nandı̄mbi eñgı̄mı̄k, “Wopum, nı̄tı̄ kıtı̄ nı̄-nandı̄ndambi, komba kunum gınan nanin pı̄mbi, ep dı̄um taleneliñdok nandı̄lañ ba?” **55** Eumbi tı̄kile yambı̄mbi, gwañgwı̄ tı̄pet wı̄n enombı̄umbi **56** yousı̄mbi, it kwet nolok ñañgılı̄ñ.

57 Telaknan ñañı̄pi, ama noli Yesula ñı̄ndı̄ñ nı̄ñguk, “Dı̄k wandı̄ñ ba wandı̄ñ ñaupi, ñaukañ tuop gep kle kuutat.” **58** Eumbi nı̄ñguk, “Klinalok toñgaut endı̄ tombañjı̄at, ba monı̄k kunum plon kuañ endı̄ bo isı̄at, gan nak Ama Sı̄sını̄kgan it nı̄m pat-namlak.”

⁵⁹ T̄imbi Yesulī ama nola ñ̄indiñ niñguk, “Bi nak nep kle ku!” Gan ama wal̄i ñ̄indiñ tambane niñguk, “Wopum, d̄ik nandi-namumbi, dama ñ̄ambi, betna k̄indiletat.” ⁶⁰ Eumbi niñguk, “Yambiumbi, k̄imik̄im̄in* niñ nosii ep k̄inditnekaliñ. Gan d̄ikta ñ̄ambi, Yambatti amatam indañgan yambi-d̄ikñeukak wolok ḡiñgit eu p̄ukak.”

⁶¹ T̄imbi ama nol̄ bo Yesula n̄imbi eñguk, “Wopum, nak gep kle-kuuttok nandiñlet, gan nandi-namum dama ilan ñ̄ambi, sambatnai enba nandumek bi gep kleutat.” ⁶² Eumbi niñguk, “No en kena kusei k̄imipi, glimona pa t̄ilak endi Yambattok kapmainan kena t̄indilok tuop n̄im.”

Ama S̄is̄inik Yesulok gwañgwañili n̄itek kuñgulok

10

Gwañgwañili kenanji n̄itek t̄indilok elak

¹ Siñgi Yesulī b̄indambo gwañgwa 70 enbi taleumbi, endi it kwelan ba kwet ñaup eñguk tuop wandiñ gwañgwañili tipet tipet telak dama ñaneliñdok eni-mupi, ² ñ̄indiñ enguk, “Bien mepmeptok wiñ asup, gan kena t̄indilok ama wiñ lakat, wala t̄imbi s̄indi kena molom n̄imolo t̄iñtimumbi, kena ama diw̄in ep t̄imbi indaumbi, kenan ḡinañ eni-mulimbi ñanekaliñ. ³ Ñawit! Ñambi, ñ̄indiñ nandiñekaliñ: s̄indi sipsip niñañ wandin kamot moyen sañan endok boñgipsinan nak sani-mulambi ña kunekealiñ. ⁴ S̄indi ñanepi,

* **9:60:** Yesulī k̄imik̄im̄inla eñguk endi ama Yambattok dainan kuñgunji n̄imnat enda eñguk.

m̄inem wakit lik ba kesisi gw̄lap w̄in n̄im mep ñanekaliñ. T̄imbi telak plon ama yambimb̄i, manda manda n̄im ti-semnekaliñ.

⁵ It nolok ba nolok lonepi, dama it wolok pakañ enda we sembi, ñindîñ eninekaliñ, ‘Busuk pat-samun.’ ⁶ T̄ikap busuk molom nolit it wolok kulakta, busuk mandanjili enda gw̄lam ti-ñimekak. T̄ikap n̄imda, busuk mandanjit walit s̄inloñ undane biukak. ⁷ Sindi it pimbîñ n̄im kunekealiñ. Kena tindîn ama enda tuan ombim̄lok, wala t̄imbi it lonekaliñ wolokgot pipatm̄lat t̄imbi, nanañ tuk sep towiumbi nanekaliñ walit wakan tuanjit t̄ilak.

⁸ It kwet nolok ña tombimb̄i sep tiañembi, nanañ samumbi nanekaliñ. ⁹ T̄imbi wandîñ ama jimbatsiat ep t̄imbi kindem dambi, w̄inasila ñindîñ eniti-kunekealiñ, ‘Yambatti indañgan sambidikñeuktok nainñin dumala-talelak.’ ¹⁰ T̄imbi nain nola it kwet nolok ña tomñilimbi, sep tiañem not n̄im ti-samumbi, wolonda sindi ipakanan ñambi, ñindîñ eninekaliñ, ¹¹ ‘Niti sindok plap no n̄im ti-ke ñamik, w̄in sindok kilitkilitksili kesitnetnan galilak w̄in bo w̄ip mamañendambi piumbi, s̄inlok pat-samekak. Ganmek sindi ñindîñ nandiwit: Yambatti indañgan sambidikñeuktok nainñin dumala-talelak.’ Sindi w̄inasila w̄indîñ eninekaliñ.* ¹² Nak ñindîñ sanlet: tombon ombitketikelok nainnan amatam siñgi wit-samsamîn endok tombonjili kolan tindîn Sodom it kwelan kuñgiliñ endok tombonjit maklelak.

* **10:11:** W̄indîñ t̄inelñda, w̄inasila ñindîñ daut semneliñ: no en gwañgwalok mandanjit siñgi wit-semañ endi Yambatta siñgi wilmañ.

13 Kolasin git Betsaida nasi sindi kilañmet! Yambatti salamilekak! Nak kundit gembinan asup sindok kandañ tñgut wali Tilo ba Sidon it kwelan indaumda, platik sñik wñnasili gñanaj tambanembi, blandok dasindasin dasimbi, kwiliñ plon pipatneliñ.† Gan sindi gñañj nñm tambaneñgililñ, **14** wala tñmbi Yambatti amatam yambi-danbekak wolonda sindi tombon ombittikenekalilñ wali Tilo git Sidon nasi tombonji makleukak. **15** Tñmbi Kapaneam nasi, sindi ‘Yambatti kunum gñañ nñp loukak’ wïndilñ nñm nandinekalilñ! Nñm sñik, sindi jimbilñ sep kolipinekalilñ.”‡

16 Tñmbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enguk, “No en mandanj nandi-tike-kiliñ eukak endi nokok mandana nandi-tike-kiliñ eukak. Tñmbi no en siñgi wit-samekak endi naka siñgi wit-namekak. Gan no en naka siñgi wit-namekak endi Yambatta siñgi wilimekak, wiñ Yambat nindi nak nani-mukuk enda siñgi wilimekak.”

17 Tñmbi gwañgwa 70 Yesuli kena tñndilok eni-mukuk endi silisili plon undane bimbi nimbii eñgililñ, “Wopum, nindil ñambi, dikok koka plon kena tinambi, yal kolan endi bo mandani pa tañgoneañ yañ!” **18** Eumbi enguk, “Nak Satandi piumbi ka-tuakut wiñ pisapisattii kunum gñañ nanin piłak wandin. **19** Nandañ: sindi malet ba kauñ ep yalineliñdok ba kanjikni Satan endok gembin gitik tike-pi yalineliñdok nak ikan gembii

† **10:13:** Kolasin git Betsaida nasi endi Juda amatam, Tilo git Sidon nasi endi Judalok sambat nñm. ‡ **10:15:** Yesuli Kapaneam it kwelan kuñpi dou-mñlat tñguk, gan wñnasii asupti nanandi-kiliñkti nñm ti-ñtimiñgililñ.

sam-taleñgut pat-samlak, wala t̄imbi nepek noli sep t̄imbi kolauktok tuop n̄im. ²⁰ Gañgan s̄indi yal kolandi manji tañgoneañ wala s̄ilisili n̄im t̄inekaliñ. N̄im. S̄indok kosi kunumdok kot sambat ḡinañ youyoulin patak wala mek nandi-koñgom t̄inekaliñ.”

²¹ Nain wolonda D̄indim Woñdi Yesulok ḡinannan s̄ilisili wopum t̄imbi tokñe-ñ̄imumbi, ñ̄indiñ enguk, “Bep, kunum kwet molom, nak ñ̄indiñda gan-i-kindem dalet: d̄ik nanandiñga ama nanandinjiat ba nandi-daklenjiat enda k̄imisembiñguñ, wandingan embi w̄in amatam nanandinjat n̄mnat enda t̄imbi dakle-semguñ. Biañgan s̄inik, Bep, d̄ik w̄indiñ t̄imbepi nandiñguñ tuop t̄iñguñ.” ²² T̄imbi amatamda ñ̄indiñ enguk, “Bepnali gembin ba nanandin gitik w̄in naka nam-taleñguk. En noñganliñgot nak Niñaañ n̄itein w̄in nandi-namlak. T̄imbi nak wakit ama nin nak ep kasilembi, Bep daut semlet ñ̄indiñgot Bep en n̄itein w̄in nandi-ñ̄imamitñ.”

²³ Yesuli gwañgwañii gitā n̄isiñgan palitñilimbi, ñ̄indiñ enguk, “Amatam nind nepek s̄indi kañ wolok tuop dausili kañ endi amatam diw̄in yapma kle-pakañ. ²⁴ Kusei ñ̄indiñda w̄indiñ sanlet: plofet ama gitā ama wapmañ damañgan kuñgilin asupti nepek s̄indi kañ w̄in kanepi nandi-koñgom t̄iñgilin, gan endi n̄im kañgilin, ba manda s̄indi nandañ w̄in nandinepi nandi-koñgom t̄iñgilin, gan endi n̄im nandiñgilin.”

*Samalia amali ama no not t̄iñtimiñguk
w̄indiñgan ḡinañ busuk ti-kulok*

²⁵ Nain nola endikñe manda nandi-tale ama noli Yesuloñ bi indambi, Yesulok nanandin

ka-nanduktok e-ka t̄imbi n̄iñguk, “Endaut, nak n̄itek t̄imbi, kuñgu taletalen n̄imnat w̄in kasilewit?”²⁶ Eumbi n̄i-nandimb̄i eñguk, “Endikñe manda n̄itek youyoulin patak? W̄in n̄inimb̄im nandina.”²⁷ Eumbi, n̄in tambane n̄iñguk, “Dik ḡinañga ba ḡinañga tip, gemb̄iñga ba nanandiñga w̄in Wopum Yambatka endok git̄ik bi-ñim-taleumbi palmekak. T̄imbi d̄itnala nandilañ, w̄indiñgangot nokala nandim̄ekeañ.”²⁸ W̄indiñ eumbi, Yesuli n̄iñguk, “Manda w̄in tambane elañ w̄in d̄indim s̄inik. Dik w̄indiñgan ti-ta-kulañda, kuñgu kwamb̄iñ pakamekak.”

²⁹ T̄imbi ama wal̄ ‘Endikñe manda k̄im̄it-kle-taleñgut’ w̄indiñ inda-dakleuktok Yesula n̄indiñ n̄i-nandimb̄i eñguk, “T̄imbi ninda nandiwambi, notna t̄imbekak?”³⁰ Eumbi, Yesuli tambane eyout manda no n̄indiñ eñguk, “Ama nol̄ Jelusalem nanin Jeliko it kwelan p̄im ñaupi, telakan ñañipi, ama piñdas̄ endok k̄isinan loñguk. Loumbi w̄ipi, dasindasin git kw̄ilikwili git̄ikan lom t̄ike-ñim talembi, ama en kak bim ñaumbi, k̄imbepi ti pakuk.³¹ Pal̄iñtl̄imbi, n̄indiñ indañguk: tapma ama nol̄ telak wolokgan p̄im ñambi ka-k̄imnembi, giñgiñgan ñambi, makle ñañguk.³² Ñaumbi, tapma ittok kena ama nol̄ bo wolok bi tomguk endi w̄indiñgangot ka-k̄imnembi, giñgiñgan ñambi, makle ñañguk.³³ Gan ama Samalia nanin no telak wolokgan ñañguk endi ama w̄in pakuknan bi sua kañbi, blan ti-ñimbi,³⁴ endoñnan ñambi, wan-dan w̄in tuk galkñat wakit wain tukti w̄iliipi

²⁶ 10:27: Lo 6:5, Wok Pris 19:18

timiliñguk. Ti-talembi, enlok doñki plon kimiñm loumbi nañgip ñambi, patnandi ilan kiñipi ka-dikñeñguk. ³⁵ Salaumbi kañip ñaupi, kena nain ti-pet wolok tuan minem jimbi, patnandi it molom miñbi, ñindip ñiñguk, ‘Dik ama ñin ka-dikñeukañ, tiñbi minem gamlet wali nain nittepektok tuop. Makleukakta, siñgi undane biñbi, yousimbi gametat.’ ”

³⁶ Yesuli windiñ embi, endikñe manda nandi-tale ama ni-nandimbi eñguk, “Ama ti-pet git no endi ama nin piñdasilok kisinan loñguk wiñ kañgilin. Dik nittek nandilañ, endoñnan nanin ama nin endi ama wolok nol sinnik indalak?” ³⁷ Eumbi niñguk, “Ginañ busuk tinimiguk en.” Tiñbi Yesuli niñguk, “Dik bo ñambi, windiñgangot ti-kuukañ.”

Maliali Wopum dok mandan nandiñguk windiñ tilok

³⁸ Tiñbi Yesuli gwañgwañii git Jelusalem ñanepi, telaknan ñañipi, it kwet nolok tombimbi, tam no koi Mata endi ilnan ni-tiañeumbi loñguk. ³⁹ Loumbi, Matalok dalañ koi Malia endi Wopum dok kesiinan bi pipapi, mandan nandi-pakuk. ⁴⁰ Gan Mata endila nanañ neknek ti-jumupi, glimona tiñbi, Yesuloñ indambi niñombimbi niñguk, “Wopum. Dalana nambiumbi, natnañgan nanañ ti-jumut kena ti-let. Dik wala nim nandilañ ba? Niñimbim biñ, nep kimiñin.”

⁴¹ Eumbi, Wopumdi tambane niñguk, “Mata Mata. Dik nepek asuptok nandi-bendi wopum tiñbi, ginañga milatalak, ⁴² gan dik nepek noñgangotta tipikalañ. Malia endila wiñ ep tindi kñdem kasilelak wiñ nim apma ti-kelok.

11

Bep Yambatta n̄itek n̄imolo t̄-ñ̄imlok

¹ T̄imbi nain nola Yesuli kwet nolok n̄imolo t̄ñ̄guk. T̄imbi taleumbi, gwañgwañiilok nanin noli n̄imbi eñguk, “Wopum, Yoaneli gwañgwañiila n̄imololok sambat daut semguk, w̄ind̄ñgangot d̄ik bo daut n̄imiñ.” ² Eumbi enguk, “S̄indi n̄imolo t̄ñ̄ipi, ñ̄indiñ enekaliñ, ‘Bep, d̄ikok koka w̄in giñgiñgan t̄-gamlok. D̄ik amatam git̄ik n̄ip t̄imbi giñgítkai indaneñ.

³ D̄ik sandap noñgan noñgan wolok nanañ n̄imiñ.

⁴ N̄indi amatamdi yom t̄-n̄imañ w̄in git̄ik bi-semamíñ,
wala t̄imbi d̄ik bo yomni bi-n̄imiñ.
D̄ik t̄i-kuyuk plon n̄im n̄imbiwiñ.’ ”

⁵⁻⁶ W̄indiñ embi yousimbi enguk, “T̄ikap d̄ik tim boñgipnan noka noloñ ñ̄ambi, k̄itiu s̄ilikñeumbi, ñ̄indiñ n̄imbeñ, ‘Nokok notna noli telak b̄ikap itnanan b̄iumbi, nanañ towiupi yolonjilet, wala t̄imbi d̄ik nanañ tipet git no namiñ, t̄imbi siñgimek tambon ombi-gametat.’

⁷ W̄indiñ eumbi, noka it ḡinañgan dou patak endi ñ̄indiñ tambane ganbek bek, ‘D̄ik nekta douñatnan nanin nep s̄ilikñelañ? It yama wesak ip kekakñet, t̄imbi wembe gwañwanaili bo ip dou-taleliñ, wala t̄imbi n̄itek miłapi gametet?’ ⁸ Nak ñ̄indiñ ganba: endi w̄indiñ ganbi, d̄ik endok nolla t̄imbi n̄im nandi-gamek bek, gañgan git̄igineñgala t̄imbi endi joñgo miłapi, nepek nekta tipikalañ w̄in d̄ika gamekak.

⁹ W̄indiñda nak s̄inla ñ̄indiñ sanba nandiwit: Yambatta n̄imolo t̄-ñ̄imñ̄ipi, nepek nola ni t̄-kunekaliñda w̄in kasilenekaliñ, nepek nola lonj̄i

tı-kunekaliñda wın kanekaliñ, tımbi yama wesak wıt tı-kunekaliñda pısat-samekak. ¹⁰ Nekta, ama Yambattok plapta ni-nandañ endok kandañ wın niñdiñ: ni-nandı tañdı kasileañ, lonjilonjı tañdı kañ, ba yama wesak wıkañ enda pısat-semjak.

¹¹ Ba sındoñ nanin bep nindı niññañlı mı̄kbalakta ni-nandumbi, malet mı̄wı̄k ba? ¹² Ba puput mı̄njı̄pta ni-nandumbi, kauñ mı̄wı̄k ba? ¹³ Sındı̄ kolan tındı̄ ama, gañgan nepenepek kı̄ndem wembe gwañgwanjiila pa emañ. Wı̄ndiñda nītek tı̄mbi kunum Bepsi endı̄ ama nindı̄ Dı̄ndı̄m Woñ kasılenelıñdok ni-nandañ enda nīm emek? Nīm ya, endı̄ sapma klembi, e-nandañ tuop emekak.”

Yesu gembı̄nlok kusai wın ka-daklelok

¹⁴ Nain nola Yesulī ama nolok gı̄nañnan yal kolan pi-ñı̄timı̄mbi man sipmiñguk wın ni-klekolı̄mbi po ñañguk. Ñaumbi, ama walı̄ manda eumbi, amatamdı̄ kundit wın kañgılıñ endı̄ ka piásat tı̄mbi, nanandı̄ kena tiñgılıñ. ¹⁵ Gan dı̄wı̄ndı̄ niñdiñ eñgılıñ, “Endı̄ yal kolan pa ep klelak wın yal kolandok telak damanjı̄ Belsebul endok gembı̄n plon tı̄lak.” ¹⁶ Tı̄mbi dı̄wı̄ndı̄ tīkuyuk tı̄-ñı̄mbi, Yambattok gembı̄n palmı̄lak wın tı̄mbı̄ dakle-semektok jimba kundit no tı̄mbektok niñgılıñ.

¹⁷ Gan Yesulī gı̄nañ nanandı̄nji wın kanandı̄-daklembi enguk, “Ama wapmañ nolok gıñgitñili tambı̄pi, niſiñgan mineliñda endı̄ biañgan kola-talenekaliñ. Tı̄mbi sambat nolı̄ bo wı̄ndiñgangot tı̄neliñda endı̄ bo tawam

papusenembi kolanekaliñ. **18** Wîndiñgangot tîkap Belsebul, wîn Satan, endok sambalili tambipi, nîsiñgan miañda, kenanjili nîtek kwambiñ dauk? Wîn tuop nîm. Wîndiñda tîkap nak mandanjîlok tuop klembi, Belsebullok gembînlî yal kolan pa ep klewamda, nak endok kenan tîmba kolauk.

19 Tîmbi nepek no wîn ñîndiñ: tîkap Belsebuli gembî namumbi, yal kolan ep kle-semamda, nindî nosii gembî emumbi, endî yal kolan pa ep kle-semañ? Belsebul ba? Nîm bek. Wîndiñda nîtek tîmbi nokok plon wîndiñ eañ? Sîndî naka manda juluñit nanañ wîn nosili wakan tîmbi dakle-samnekalîñ. **20** Gan tîkap nak biañgan Yambattok gembînlî yal kolan pa ep kleletta, ñîndiñ inda-daklelak: sîndî Yambatti sambidîkñelak endok gembîn wîn ikan boñgîpsiinan ka-nandañ.

21 Ama gembînat noli miktok nepenepek gitik tîwili dîkñembi, ilî ka-dîkñe-kîliñ elakta, giñgitñii ep tîmbi kolaneliñdok tuop nîm. **22** Endî miktok nepenepel walî tîke kamaiuktok nandîlak, gan ama no noli wolok gembîn maklelak endî ama woloñ bîmbi, mik ti-ñîmîmbi maklelakta, endî miktok nepenepel wakît giñgitñii gitik apma ep danbi, enlok noliila emlak.*

23 Tîmbi miktok kandañ wîn ñîndiñ: no en not nîm ti-namlakta endî kanjîk ti-namlak, tîmbi

* **11:22:** Yesuli eyout manda miktok plon eñguk wîn enla wakît Satandok plon eñguk; Satan en ama gembînat wandin, gan Yesulok gembînlî endok gembîn maklelak.

nindi nakita kena nim t̄mbi, giñḡitnai ep k̄m̄in t̄lakta endi ep kleum papuseneañ.”

24 Yesuli w̄ndiñ embi yousimbi enguk, “T̄kap yal kolan noli ama giñan giñañ nanin lambi poñaukta, endi yal pa kuañnan ñambi, pipapat lonjimbi kuwik. Lonji t̄lapbi, ñindiñ ewik, ‘Nak bindambo undane ñambi, pakutnan lowa.’ **25** W̄ndiñ embi, ña kawik wiñ: it wiñ ikan jamimbi ti-dindim em bimbin palek. **26** W̄ndiñ kañbi ñambi, yal kolan en makleañ kit tombon tiþpet yanañgilim b̄imbi, it wandiñ lombi, wolok kuneliñ.† W̄ndiñ t̄imbimbi, ama blangan. Nekta, dama yal kolan noñgandi ama wiñ t̄imbimbi kolaumbi, siñgi yal kolan asupti t̄imbimbi kola s̄inik tauk.”

Yambattok mandan nandimbi tike kuañdi amatam diwín yapma kle pakañ

27 Yesuli manda w̄ndiñ eumbi, tam no amatam k̄m̄in ti-pakiliñ endok boñḡipsinan pakuk endi kitimbi, ñindiñ niñguk, “Tam gapbi, num gamguk endi amatam diwín yapma klembi patak.” **28** Gan Yesuli tamdok mannan tikembi, ñindiñ eñguk, “Wiñ amatam Yambattok mandan nandimbi tañgoneañ endi wakan amatam diwín yapma kle pakañ.”

29 Amatamdi yousiyousi pa biñilimbi, k̄m̄in wopumgan indaumbi, Yesuli kusei k̄m̄ipi, ñindiñ enguk, “Amatam man ñindiñgit kuañ sindi kolasi. Sindi kusatna kañbi nambidaklenelindok jimba kundit no kaneliñdok embi giñgineñañ, gan jimba kundit no nim daut samum

† **11:26:** It wiñ ama giñanlok walán.

kanekaliñ. Nîm sînîk. Wîn Yonalok jimba kunditgot kanekaliñ. ³⁰ Nepek nek Yonala indañîmîñguk wîn Ninive nasila ñîndîñ daut semguk: wîn Yambatti ni-mulîmbi bîñguk. Wîndîñgângot nak Ama Sisînîk nepek nek inda-namekak wîn amatam man ñîndîñgit kuañ sînda ñîndîñ daut samekak: wîn Yambatti nanî-mulîmbi indañgut.

³¹ Kwet no koi Siba wolok tam wapmalî manda plon lololok nainnan amatam man ñîndîñgit kuañ sîn gitâ mîlapi, kusasi tîmbi dakleukak. Endî ama wapmañ Solomonda nandumbi, manda nandi-daklelok molom tîmbimbi, endok mandan nanduktok kwet mayañgan sînîk nanin endoñ ñañguk. Gañgan sîndî ama Solomon maklelak endok mandan nandi-kîmkîmneañ, wala tîmbi kînjan tîkenekaliñ. ³² Tîmbi Ninive nasili manda plon lololok nainnan amatam man ñîndîñgit kuañ sîn gitâ mîlapi, kusasi tîmbi dakleukak. Endî Yonalok mandala gînañji tambaneñgilîñ, gañgan sîndî ama Yona maklelak endok mandala wîndîñ nîm tañ, wala tîmbi kînjan tîkenekaliñ.

³³ Ama noli kolsalen pîndopi, kambotti nîm tapliwîk ba kwet sembiñ nolok nîm kîmîlek. Tambo endî indañgan kîmîpi, ama it gînañ loañ kolî sale-semlok wîndîñ tîmbek. ³⁴ Daukalî pîñgîpkalok kolsale wandin. Daukalî kîndemda, Yambatti kolsalen gamlak wala ka-dakleumbi, gînañga gitik kolî salelak. Daukalî kolanda, gînañga gînañ kîlîm mulumgot pakamlak. ³⁵ Wala tîmbi kilañmek! Nîm kañbi, kolsalen kasileup nandîñguñ, gan kîlîm ikan kasileum pakamlak. ³⁶ Wîndîñda tîkap kolsalendi gînañga

gítik tokñeumbi, kílím no ním pakamlakta, sipalakti kolí sale-gamlak wíndiñgan dík bo kolí salelañ.”

Ama biesílok juluñítsílok telak ním kle-kulok

³⁷ Yesuli manda eu taleumbi, Falisi ama nolí nanañ yakan nandemíktok ní-tiañeumbi, ñam ilnan lombi, nanañ nanalok pipakuk. ³⁸ Gan endí dama kii ním wílikukta tímbi[‡] Falisi ama walí nandi-bendi tímbimbí, ³⁹ Wopumdi niñguk, “Falisi sındi jawañ ba tuk wítna wín pawangot pa wílikañ wandin, gan sındi gínañjí gínañ kolan ba ti-piñpiñelí tokñem patak. ⁴⁰ Sındi ama kamasi! Yambatti nepek pawan tímbi indañguk, wíndiñgangot endí gínañ ním tímbi indañguk ba? ⁴¹ Pawandok nepek wala nandi-bendi wopum ním tinekalíñ. Tambo sındi gínañjí wín pímbiñesiña bi-sembe, ep kímitnekaliñ. Wíndiñ tinenliñda, gínañjí git ep tindinji típet walí Yambattok dainan jamilan indaukak.

⁴² Falisi sındi nanañ kena gínañ nanin gitik wín tambípi, gwasap ba yaya wín bo kít tambon tambon tambípi, Yambattok tambon pa mañ, gan gínañjíli en ním kasileañ, ba ep tindin díndim ním pa tañ, wala tímbi sındi kilañmek! Yambat en mek sambekak. Sındi Yambatta tambon miñípi, enda ba amatamda gínañjí emneliñ ñak! ⁴³ Falisi sındi it kiyau gínañ pitit damañgot pitneliñdok nandañ, tímbi kímiñli tuanan amatamdi we sambi, giñgiñgan tí-samneliñdok nandañ, wala tímbi kilañmet! ⁴⁴ Amatamdi sum sembiñ no ním ka-nandi-daklembi, wolok plon joñgo

^{‡ 11:38:} Falisi amalí Yambattok dainan jamilan indaneliñdok kísí pa wílikañgíliñ.

yalimbi kolayañ. § Sındi sum sembin wandin, gan amatamdi nepenepek kolanlı sindok gınañji tokñelak wın nım ka-nandi-dakleañ, wala tımbi kilañmet!

45 Tımbi endıkñe manda nandi-tale ama noli Yesula nıñguk, “Endaut, dık Falisi amala wındiñ enlañda, nında bo giñgiñgan nım ti-nımlañ.”

46 Eumbi enguk, “Endıkñe nandi-tale ama sındi amatam nepek mıláp** tañgoneneliñdok pa emum mılataumbi, ep tımbi pañgitaneliñdok kıt kımıt no nım pa ti-semañ, wala tımbi kilañmet! Yambatti sındi bo sambekak.

47 Sındi kilañmet! Plofet ama nin bep pañjiliñ yandıp kımgılıñ endok sum gwatnam wın sındi tımbi kaik talak. **48** Endi yandıp kımgılıñ, tımbi sındi sum gwatnamji tımbi kaik tañ, wala tımbi bep pañjiliñ plofet amala nek ti-semgılıñ wın sındi ka nandum kındem sıniñ tılkakta sıñ inda-dakleañ. **49** Kusei wındiñda Yambat nanandi-tale molom endi nındiñ eñguk, ‘Nak plofet ba giñgit ee ama Isael amatamdoñ enimulam ñaumbi, endoñnan nanin dıwın ep tımbi kolaneliñdok kle-gımgım embi, dıwın yandıp kımnekaliñ.’ **50** Wala tımbi plofet ama gitik kwet kusei kımıkımilan nanin bıkap man nındiñgit yandıp kımgılıñ endok wekatsılok tuan kolan wın amatam man nındiñgit kuañ sındi ombittıkenekaliñ. **51** Wın Abellok plon kusei kımipi, Sakalaia ama nin sisuat git tapma it wolok boñgıtsetnan wıli kımguk endok plon talelak

§ **11:44:** Namba 19:11-22 nındiñ elak: no en ama dalandan en ba nepenepel tıke-kalakta endi Yambattok dainan jamilan nım indalak.

** **11:46:** Nepek mıláp wın endıkñe manda mıláp wolok walan.

endok k̄imk̄imj̄ilok tuan kolanla nak biañgan ñ̄indiñ sanlet: amatam man ñ̄indiñḡit kuañ s̄indi w̄in omb̄i-t̄ikenekaliñ.

⁵² Yambatta nanand̄ilok telak wal̄ it wandin. No en wolok ḡinañ lolakta end̄i Yambattok ku-sei ka-nandi-daklembi nandi-ñ̄imlak. End̄ikñe manda nandi-tale ama s̄indi it wolok yama ki w̄in k̄imit kimb̄iñ dañ, gan ḡinañ n̄im loñgil̄iñ, t̄imbi amatamdi bo lonep nandiñgil̄iñ w̄in k̄imisip t̄i-semgil̄iñ, wala t̄imbi kilañmet!"

⁵³ Yesuli w̄indiñ eu taleumbi, walinin p̄i ñ̄aumbi, Falisi git end̄ikñe nandi-tale ama end̄i kusei k̄imipi, kanjik kolan s̄inik t̄i-ñ̄imbi, n̄i-nandi kusei kusei t̄iñipi, ⁵⁴ kit yout t̄inelñdok enlok mandanlı sisooñ t̄i-ñ̄imnep nandiñmbi, mandimandi t̄i-ñ̄imgil̄iñ.

12

¹ Nain wolonda amatam asup kw̄inakw̄inattok tuop n̄im end̄i bo Yesuloñ k̄imin t̄imbi kle-ḡimbupi, tambo yali t̄iñgil̄iñ. T̄imbi Yesuli kusei k̄imipi, dama gwañgwañiila ñ̄indiñ enguk, "S̄indi Falisi amalok plaua k̄imil̄imbendinjila kakiliñ embi kunekealiñ. W̄in end̄i manji mambenji t̄ipelat, t̄imbi ep t̄indinjì juluñit tañ wala elet. N̄im kañbi, s̄indi bo w̄indiñgangot t̄inelñiñ.

² Biañgan s̄inik, nepek k̄imisemb̄in gitik w̄in Yambatti t̄imbi indañgan indaumbi, nanandi semb̄in gitik w̄in t̄imbi dakleukak. ³ W̄indiñda s̄indi manda k̄ilim ḡinañ eñgil̄iñ w̄in maim plon eu indaukak, t̄imbi s̄indi nepek no it ḡinañnan manda janjak eñgil̄iñ w̄in ipakanan wopumgan eu piukak."

Yambat endañgot misi-ñimlok

⁴ Yesuli yousimbì enguk, “Notnai, nak ñindiñ sanba: amalì piñgipsiñgot wili kìmneliñ, gan siñgi kandañ sep tìmbì kolaneliñdok gembì no nìm pat-semlak enda nìm misinekalìñ. ⁵ Tambo ninda misi-ñimlok wìn daut sametet: Yambatti ama wili kìmbì, siñgi kandañ jìmbiñ koli piuktok gembìn palmilak enda misimisi ti-ñimlok. Biañgan sìnik sanlet: endañgot mek misinekalìñ. ⁶ Monik tiptip kit tombongot wìn mìnem giñmin tipetti tuatuan, gañgan Yambatti noñgan no nìm kamala-ñimlak. ⁷ Sìndì endok dainan loloñ sìnik, monik asup yapma kleañ, tìmbì endì kumbanjì saktok kwìnakwìnatsì wìn bo nandi-talelak, wala tìmbì amala nombo nìm misi-semnekalìñ.

⁸ Sanba nandiwit. No en amalok dausinan ‘Nak Yesulok giñgit’ wìndiñ e-daklelakta, nak Ama Sìsinikti Yambattok eñaloñiilok dausinan enda wakan ‘Endì nokok giñgit’ wìndiñ e-dakleutat.

⁹ Gan no en amalok dausinan naka ‘En nìm nandi-ñimlet’ elakta, nak Yambattok eñaloñiilok dausinan enda wakan ‘En nìm nandi-ñimlet’ eutat. ¹⁰ Tìmbì no en Ama Sìsinik nani-kolalakta, endok yomìn wìn kìndem bi-ñimlok, gan no en Dìndìm Woñ ni-lakalakae tìlakta, endok yomìn wìn kìmilim palmekak.

¹¹⁻¹² Amalì manda plon sepmbi, it kiyau giñañ ba gavmandok dainan ba lolonjiilok dausinan sapitnekalìñ. Nain wolongan sìnik Dìndìm Woñdì manda nek eelok wìn daut samekak, wala tìmbì wolonda sìndì nandi-bendi wopum tìmbì, ñindiñ nìm enekalìñ, ‘Nìndì manda nek etamìñ?’ Ba ‘Nek tambane eninetamìñ?’ ”

Minem kwilikwili ka-galkta nim tilok

¹³ T̄imbi ama k̄im̄in wopum boñgi-ps̄inan ama noli Yesu n̄imbi eñguk, “Endaut, datnal̄ betnettok kii bimbin w̄in en noñganlıñgot ep kulak, wala t̄imbi d̄ik n̄imb̄imbi, nokok tambon danbi namin.” ¹⁴ Eumbi n̄iñguk, “Notna, ba ama noli nak samb̄i-danbettok ba nepenepeset danisamettok nanb̄i taleñguk ba? N̄im ya, w̄in nokok kena nim.” ¹⁵ W̄indiñ embi yousimbi, amatamda enguk, “Nepek tokñetokñen wal̄ kuñgu k̄indem nim samlak, wala t̄imbi sindi ka-kiliñ embi, kuñgunji ka-dikñe-kiliñ enekal̄iñ. N̄im kañbi, kwilikwili ba nepek nola ka-galkta t̄ineliñ.”

¹⁶ W̄indiñ embi, eyout manda no n̄indiñ embi enguk, “Ama minem kwilikwili asupmat endok nanañ kenan bien lali k̄indem daumbi, ¹⁷ nanandin ḡinañ n̄indiñ nandi-kw̄inakw̄inaleñguk, ‘N̄itek tilok? Nanañ bien asup ñali it kawai wolok ḡinañjan wisikolettok tuop nim!’ W̄indiñ nandimbi ¹⁸ eñguk, ‘Kombikmek nandilet: nak wisi-kot it kawai gitik w̄in wiapi, komblin wopum asupgan k̄indipi, nanañ ba kwilikwili gitik pat-namlak w̄in wolok wisi-koletat. ¹⁹ T̄iñipi, natnala n̄indiñ eutat: Ip ñak! Nak nepenepek k̄indem gw̄ilat asuptok k̄imip kiulambi pat-namlakta t̄imbi k̄indem pat-nandimbi, na silisili t̄imbetat!’ ²⁰ Gan Yambatti tambon n̄indiñ n̄iñguk, ‘Dik kamen, man tim ñolondañgan kuñguñga gapma t̄ikelok. T̄imbi nepek ti-jumut tiñguñ wal̄ nindok t̄imbekak?’ ²¹ Yesuli eyout manda w̄indiñ embi, yousimbi enguk, “No en kwelan ñolok kwilikwili asup palmektok ep kiutak, gan nepek Yambattok

dainan tuannat no n̄im palmi'lakta, endi ama kamen wandin."

Piñgip ka-dikñela nandi-bendi wopum n̄im t̄lok

22-23 T̄imbi Yesulī yousimbi, gwañgwañiila ñindiiñ enguk, "Nepek tokñetokñen wal̄ kuñgu kiñdem n̄im samlakta t̄imbi nak kuñgunjilok ba piñgip̄s̄ilok kandañ ñindiiñ sanlet: wiñ kuñgu ba piñgip̄ wal̄ bien t̄lak, nanañ ba dasindasin wal̄ n̄im, wala t̄imbi s̄indi nanañ nek nanekaliñ ba dasindasi nek dasinekaliñ wala nandi-bendi wopum n̄im t̄inekaliñ.

24 S̄indi monik oeoe yambim nandiwit: endi nanañ tipi-bimbi met nañ wiñdiñ n̄im pa tañ, t̄imbi endi wiñsi-kot it bo n̄im pat-semlak, gañgan Yambatti tuopkan ep towilak. S̄indiла endok dainan monik yapma kleañda, nitek t̄imbi n̄im sep towiuk? **25** T̄imbi s̄indoñnan nanin no endi nandi-bendi wopuml̄ kuñgun lakat yousum ombatawik ba? N̄im ya! **26** S̄indi nepek tip kambak wandin tiñdilok tuop n̄im, wiñdiñda kusei nekta nepek diw̄in wala nandi-bendi wopum pa tañ?

27 Pama klinan indañ wiñ yambim nandiwit! Nak ñindiiñ sanba: endi kena meñ n̄im tañ, ba dasindasinji bo n̄im pa youkañ, gañgan endok pamanjilī ama wapmañ Solomondi dasindasin kiñdem s̄inik pa dasilñguk endok paman wiñ maklelak. **28** Kli nepek pamanat kena ginañ man lambī indaumbi, desa dombīmbi ep siu dinekaliñ wandin wiñ bo Yambatti dasindasinji kiñdem emlak, nitekta t̄imbi endi s̄indok dasindasinji n̄im t̄imbi inda-samek? Wiñ n̄im nandañda,

sındok nanandı-kılıktınjı wıñ lakat sınık pat-samlak!

29-30 Amatam Yambat nım nandı-kılıktı mañ endok nanandınjılı nanañ tuk nepek wandin-dokgot pat-semjak. Bepsılı ikan ñındıñ nandı-talelak: nepek gitik wıñ nım pat-samekta sındı kunelıñdok tuop nım, wala tımbi sındı amatam dıwındı tañ wındıñ nım tınekalıñ, ba nandı-bendı wopum nım tınekalıñ. **31** Tambo sındok nanandınjılı Ama Wapmañjılık gıñgit kuñgulokgot pat-samekak, tımbi nepek wandin walı bo kuñgunjılık inda-samekak.”

Ama Sısinık endok tomtomlok tı-pañgitam kulkok

32 Tımbi Yesuli gwañgwañiila enbi eñguk, “Kıkesmın tip, sındok Bepsılı ñındıñ tındıla nandum kındem dañguk: en ama wapmañjı kumbi, sındı en gitä kandıkñe kena tınelıñdok nandımbi, wolok tuop tıñguk, wala tımbi sındı mısimisi nımnat kunevalıñ. **33** Sındı nepenepeş pat-samlak wıñ tuatualok kımipi, mıinem walinin tıkembi, pımbıñesıla emnevalıñ. Wındıñ tınevalıñda, tuanjı nım taleukak wıñ kunum gınañ pat-samekak. Kumbu amalı wıñ kumbu tınelıñdok tuop nım, ba kwınakamdi wıñ nım tımbi kolaukakta tımbi walı mıinem lıksı nım kolawık wandin. Sındı kwelalok nepenepeş wala galk nım nandınevalıñ. Tambo sındı nepek nek Yambattok dainan loloñ sınık wala galk nandınevalıñ. **34** Kusei ñındıñda: nepek gınañjılı kasileum pataknan kandañ gınañ nanandınjılı bo wandıñ pat-samekak.

35-36 Kena gwañgwalit molomjili nanañ sijumut tindinnan nanin undane ilan bimbi, wesak wiliłmbi, platik siniłk pisalimneliñdok mandimandi pa tañ, windiñgangot sindi kolsalenji pindolim diumbi, kena tindilok ti-pañgitam kune kaliñ. **37** Kena gwañgwalit windiñ ti-kuñilimbi, molomjili undane bimbi kalak win: kena gwañgwañili gama kaik papi, mandi pakañ. Kena gwañgwa wandin walit gwañgwa diwin yapma kle pakañ. Nak biañgan sanba: molomjili kena tindilok ti-pañgi-pañgi timbi, nanañ naneliñdok eni-tiañembi, nananj kle-semekak. **38** Win tim bomup ba puputti kusei kimipi kitilaknan undane bimbi, kena gwañgwalit gama kaik palitñilimbi ep timbi indaukta, gwañgwa walit wakan diwin yapma kle pakañ.

39 Timbi sindi nepek nin nim nandikamalanekaliñ: it molomdi kumbu amali nain nekta siniłk biwlik win nim nandilak. Nandiwimda! endi kaik kuñipi, il wiapi, ginañ loup timbimbi kimisip ti-nimek. **40** Windiñgangot sindi ‘Ama Sisiñkti man nim tombek bek’ windiñ nanditñilimbi, wolongan kaikan bi tombekak. Windiñda timbi sindi tomtomnalok ti-pañgitam kune kaliñ.”

41 Timbi Petlolit niñguk, “Wopum, eyout manda elaiñ win nindokgot ba amatam gitiktok?” **42** Eumbi tambane eñguk, “Manda win kandikñe ama matañgotañgolat nanandin kindem palmilak wandin wala elet. Win en wakan molomniili kena gwañgwañii diwin yambidikñelok nimbi taleumbi, nanañ mepmettok nain

dindim sînîk dani-semektok nîlak. Molomñili kena manda wîndiñ nîmbi, ⁴³ ña kukap undane bîmbi kalak wîn: kena gwañgwali nek tîmbektok nînguk wolok tuopkan tîngukta endi gwañgwâ dîwîn yapma kle patak. ⁴⁴ Nak biañgan kena gwañgwâ enda ñîndiñ sanlet: molomñili nepenepel gitik wîn endi ka-dîkñeuktok nîmbi taleukak.

⁴⁵ Gan tîkap kena gwañgwâ walî gînan gînañ ñîndiñ nanduk, ‘Molomnalî ña sakñelambi, platik nîm bîukak’ wîndiñ nandîmbi, kusei kîmîpi, kena wembe gwañgwâ dîwîn joñgo yandîpbi, nanañ ba tuk kwambîñ wopum nañbi, kamakama tîmbekta, nek inda-ñîmek? ⁴⁶ Kena gwañgwâ molomñili kena nain nekta ba nain nekta sînîk bîukak wîn nîm nandîlakta tîmbi endi nîm mandi palîmbi, nain wolondañgan molomñili undane bîukak. Bîmbi, ep tîndiñ kolan wîn kañbi, wolok kînjan tî-lamîpi, amatam Molom nîm kîmît-kleañ en gitâ tuanjî kolan ombi-semekak.

⁴⁷ Tîkap kena gwañgwâ walî molomñîlok mandan nandînguk, gan nîm tañgoneñguk ba nîm tî-pañgipañgle tîngukta, en nain ombapgan waipmîlok. ⁴⁸ Gan tîkap endi molomñîlok mandan wîn nîm nandîngukta makleumbi, nain dumangan waipmîlok. Wîndiñgangot tîkap Yam-battî ama nola gwîlam asup mîmînda endi wolok tuopkan tambon ombi-mîlok nandîlak, ba endok kiinan kena wopum kîmîkîmînda, endi wolok tuopkan kenalok bien indauktok nandîlak.”

Yesuli amatam ep tambilektok indañguk

49 Yesuli yousimbi enguk, “Nak komba kwelan kīmīlam dīuktok indañgutta ñīndīñ nandīlet: komba walī ikan dualimda, wīn kīndem sīnīk. **50** Gan nak dama tuk walān no* iilok nanbī taletalen. Tuk wīn gama nīm iñgutta tīmbi mīlap walī gīnañna tīmbi mīlatalak. **51** Sīndī nak amatam kwelan ep tīmba busukñenengan kuneliñdok indañgut wīndīñ nandañ ba? Wīndīñ nīm. Nak ñīndīñ sanba nandīwīt: tambo nak amatam ep tambīlettok indañgut. Naka tīmbi **52** man ñīndīñgitta kusei kīmīpi, kundit ñīndīñ inda-ta-ñaukak: sambat kīt meñ noñgan yakan pa kuañ endī tambīpi, kīmīn tīpet indambi, tīpetti tambon, tīpet git noli tambon wīndīñ ipi, nīsiñgan tambon tambon kanjīk tīkunekaliñ. **53** Wīndīñ tambīpi, bep nīñan endī nīsetkan tambon tambon ipi, kanjīk tīndekamīk, tīmbi me wemba endī bo nīsetkan tambon tambon ipi, kanjīk tīndekamīk, tīmbi nambīn tam git yapman tam endī nīsetkan tambon tambon ipi, kanjīk tīndekamīk.”

Yambattok manda dindīmgan nandīlok

54 Yesuli amatam kīmīn wopumda yousim ñīndīñ bo enguk, “Sīndī mulukualī tuk kīmbīñ kandañ indam bīumbi kañbi, wolongan ñīndīñ pa eañ, ‘Gwi bīutak’ wīndīñ eumbi, wolok tuop indalak. **55** Tīmbi sīndī sasaleli klinan kandañ nanin pendīp bīumbi kañbi, ñīndīñ pa eañ, ‘Maim kunduwat dīutak’ wīndīñ eumbi, wolok tuopkan indalak. **56** Ama manjī mambenjī tīpelat! Sīndī kunum git kwettok plon

* **12:50:** Tuk wīn mīlap ba pīñgip gawat Yesuli bembektok tīnguk wala elak.

nek indalak wîn kañbi, maim iletak ba gwi pîutak wîn ka-kîliñ eañ. Gan nîtekta tîmbi sîndî man ñîndîñgit nepek nek indalak wîn kañbi, ke-nanalok kusei nîm ka-nandî-dakleañ? ⁵⁷ Ba kusei nekta sînlok ep tîndînjî plon nek ñalî dîndîm sînîk wîn bo nîm ka-danbi, wolok tuop tañ?

⁵⁸ Tîkap ama nolî manda plon gapilep tîmbîmbi, sîti telaknan yakan ñañîpi, mandanjet e-salendemîktok nîka tîmbekañ. Nîm kañbi endî gîngînembi, gep tiañembi, manda kandanloñ gapîlîmbi, endî bo tem dumandok kiinan gapîlîmbi, endî gepmbi, it kwambîñnan gapilek. ⁵⁹ Biañgan ganlet, dîk it kwambîñ gînañ papi, mînem nîtek ombi-ñîmlok een wîn gitîk ombi-mî-taleuñ wolok tuop.”

13

Gînanjî nîm tambanenekaliñda kolanekalîñ

¹ Nain wolondañgan amatam wolok bî pakîliñ endoñnan nanin dîwîndî Yesula kasat ñîndîñ tîñimgîliñ: Galili ama dîwîndî tapma ilan tapma tîñilîmbi, Pilatoli eum yandîpmîum kîmbîmbi, wekatsîli pîmbi, tapma gauottok wekatsîli wakît kiukuk. Kasat wîndîñ tîñimîumbi ² tambane enguk, “Mîlap wandin inda-semgukta, ama wolok yomjîli Galili ama dîwîsîlok yom makleñguk, sîndî wîndîñ nandañ ba? ³ Nak ñîndîñ sanba: nanandînjî wîn dîndîm nîm. Gan sîndok kandañ, tîkap sîndî gînañjî nîm tambanem kunekaliñda, wîndîñgangot sîndî gitîk kola-talenekaliñ. ⁴ Tîmbi amatam 18 Siloam kandañ kîmgîliñ wîn endok kandañ nîtek? It ombap jîñgînlî gîlombi, ep kot tapliñguk. Endok

kolanjili amatam dīwīn gitik Jelusalem kuañ endok kolanji makleñguk, sindi wīndiñ nandañ ba?

⁵ Nak ñindiñ sanba: nanandinji wīn dīndim nīm. Gan sindok kandañ, tīkap sindi gīnanji nīm tambanenekaliñda, wīndiñgangot sindi gitik kola-talenekaliñ.”

⁶ Tīmbi Yesuli eyout manda no ñindiñ enguk, “Ama nolok wain kenan gīnañ fik komba no tīpium pakuk. Tīmbi kena molomdi komba wīn ka-nandi tīmbepi bīñguk, gan endi bien no nīm lali palimbi kañguk. Bien nīmnat kañbi, ⁷ kena kandikñe amala nīmbi eñguk, ‘Kalañ: gwīlat tīpet git no gitik wolok gīnañnan nak ñañambī tīmbi, komba bienda yolonjilet, gan endi bien no nīm lalilak. Neta slakan sīnik kwettok galk tiañe-talelak? Kak, dombi kot!’ ⁸ Eumbi nīñguk, ‘Molomna. Biumbi, gwīlat noñgangot nombo yousi-mīum palin. Palimbi, nak kwet tambipi, kuseinan makauttok tem kīmipi kautat. ⁹ Gwīlat no wolondamek bien laliukak bek. Tīkap nīmda, komba wīn kīndem dombi kolekañ.’”

Yambatti amatam nītek yambi-dīkñelak

Yambattok kandikñe wīn nītein?

¹⁰ Sabat patnandi nain nola Yesuli it kiayu nolok gīnañnan amatam eni-daut tī-sem pakuk.

¹¹ Tīmbi tam no yal kolandi pī-ñīmīmbi, jīmbat siñgin sait gīnañ tīmbi inda-ñīmīumbi, en dīndim ilektok tuop nīm, wala tīmbi gwīlat 18 wolok tuop plindambi pa kuliñguk, endi bo wolok bī pakuk. ¹² Palimbi, Yesuli tam wīn kañbi kīti-ñīmīum bīumbi nīñguk, “Tam,

jimbat gep top-kiliñ eñguk walî ip taleumbi, siñgiñga pañeun.” Wîndiñ eñipi, ¹³ kii endok plon kîmîlimbi, wolongan siñgin sait ti-dindîm embi, kusei kîmîpi, Yambat ni-kîndem dañguk.

¹⁴ Yesuli Sabat patnandi nainnan tam wîn tîmbi kîndem dañgukta tîmbi it kiyaulok telak dama endî gînañ komba dîumbi, amatam enombîmbi, ñîndiñ eñguk, “Sandap kit tambon noñgan wîn kena tîndîlok pat-samlak, wolonda endî sep tîmbi kîndem daneliñdok bînekalîñ, Sabat patnandi nainnan nîm.” ¹⁵ Wîndiñ eumbi, Wopumdi tambane ñîndiñ nîñguk, “Ama manji mambenji tipelat! Sîndi gitik makauk ba doñkinji wîn Sabat patnandi nainnan isînan ep pîsapi, tuk naneliñdok pa yanañgîkañ. ¹⁶ Gan tam ñîn Ablaam dok komblin endok kandañ wîn nîtek? Satandi gwîlat 18 gitik topmiñumbi kuta-bîlak, tîmbi sîndi en Sabat patnandi nainnan nîm pîsalîmlok nandañ ba?” ¹⁷ Wîndiñ eumbi, kanjîkñii gitikti mayek tam palîmbi, amatam gitik endî kundit kîndem sisinik tîlîñguk gitik wala sîlisili tîñgiliñ.

¹⁸ Tîmbi Yesuli yousimbi enguk, “Yambattok kandîkñe wîn nîtein? Kandîkñe walî nîtek bendîlak nak wolok plon eyout manda nek eut? ¹⁹ Wîn mastat mînjip ama noli tîkembi, kenan gînañ kokuk wandin. Mînjip tipnam walî lambi bendî wopum dambi, komba wopum tîmbîmbi, monikti isi kii gayam plon tîñgiliñ.”

²⁰ Wîndiñ embi, bîndambo ñîndiñ enguk, “Nak Yambattok kandîkñe wîn nîtein eut? ²¹ Wîn plaua kîmîlimbendî tam noli tîkembi, plaua kwîlan wopumgan wakît kiupi tambaneñguk

wandin. Papalem kaumbi, kìmiliimbendi lakat-got walı plaua gitik wın tımbi bendi lambıñguk.”

Kunum dok yama gik sìnìk wolok lololok

²² Yesulı Jelusalem ñaupi, it kwet wopum batip wandiñ ñañipi, amatam en-i-daut ti-semguk. ²³ Tımbi ama nolı ni-kañbi eñguk, “Wopum, wın ama lakat endiñgot Yambatti kolanjılıok tuan wiat-semumbi, kunum gınañ lonekalıñ ba nitek?” Eumbi enguk, ²⁴ “Nak ñindiñ sanlet: amatam asuptı Yambattok kandañ ñanepi wıt nım kanekalıñ, wala tımbi sındı yama gik sìnìk wolok loneliñdok gembı kotnekalıñ. ²⁵ It molom endi mılapı, yama sip taleumek, sındı bi it pawan ipi, wesak wıpi nınekalıñ, ‘Wopum, yama pi-sat-nımiñ.’ Eumbi, tambon ñindiñ sanbekak, ‘Nak nım nandi-samlet. Sındı denasi?’ Sanbi nandımbi, ²⁶ kusei kìmipi, manda tombon ñindiñ nınekalıñ, ‘Nındı dıkıta yakan nanañ tuk nañgımıñ, tımbi dık nındok ipakanan giñgit manda e-daut tiñguñ.’ ²⁷ Gan endi ñindiñ sanbekak, ‘Nak ñindiñ sanlet: sındı denasi wın nak nım nandi-samlet. Kolan tındı gitik sındı nambim ña-talewit!’

²⁸ Tımbi kìmisiip ti-samgukta tımbi sındı kunum pawan papi, Ablaam, Aisak, Jekop git plofet gitik endi Yambat gitä kuñiliambi yambinekalıñ, wolondamek sındı wandiñ kukulembi, manji si-gılım danekalıñ. ²⁹ Tiñiliambi, Yambattok giñgitnilı kwet tambon tambon taletalenan nanin en gitä kuneliñdok bımbi, nanañ si-jumut tındınnan pipapi nanekalıñ. ³⁰ Nandañ: wolonda ñindiñ

indaukak: ama nin enda nandum siñgi kuañ endoñnan nanin dìwìsili dama tìnekalitñ, tìmbi damandaman kuañ endoñnan nanin dìwìsili siñgi tìnekalitñ.”

Yesuli Jelusalem it kwetta blan ti-ñimbinguk

31 Nain wolongan Falisi ama dìwìndi Yesuloñ bìmbi niñgìltñ, “Elotti gwìli kìmbeñdok nandìlak, wala tìmbi dìk ñalinin pi ñau.”

32 Eumbi enguk, “Sìndi ñambi, kamot moyen wala ñìndiñ niñmbit, ‘Nandilañ, nak man git desa jìmbatsiat ep tìmba kìndem dambi, yal kolan ep kle-sembe, siñgi nombo yousi ñambi, kenana tìmba taleukak.’ Sìndi ña wìndiñ niñmbi nandiwin. **33** Biañganak, plofet ama Jelusalemgot yandìp kìmkìmllok, kwet nolok niñm, wala tìmbi nak man ba desa ba sisa telaknan yousi ñañalok een.

34 O Jelusalem nasi, sìndi blasìñgandok. Sìndi plofet ama pa yandìp kìmañ, tìmbi ama sìndoñ eni-mumulìn bañ wìn kawattì yandìpmìum kìmañ. Puputtì niñaañii ep kìmìn tìmbi, papaulì ep kamailak, wìndiñgàngot nain asupgan natnaloñ sep kìmìn tìmbettok nandìñgut, gan sìndi niñm nandì-namgìltñ. **35** Nandañ! Wopumdi sìndok kwesi bimbi, nombo niñm sep kamaikak. Tìmbi nak ñìndiñ sanba: sìndi nombo niñm nambìnekaliñ. Niñm sìñk. Sìndi nokok plon ñìndiñ enekaliñ, “Wopumdi ama niñmulim niñdoñ bìlak en gwìlam miłok!”³⁵ wolondamek nombo nambìnekaliñ.”

³⁵ **13:35:** Kap 118:26

14

Plap kenali Sabattok endikñe manda kimit-klekle wîn maklelak

¹ Sabat patnandi nain nola Falisi ama loloñ noli Yesu nanañ nanalok ni-tiañeumbi ña lo palimbì, nanañ beulok noliilì ka-tuakililñ. ² Tîmbi ama no kii kesii bendîmbendînat endi Yesulok dainan bi indaumbi ³ kañbi, endikñe manda nanditale ama git Falisi ama eni-nandîmbi eñguk, “Endikñe mandalì nek tîneñdok nandî-nîmlak - Sabat nainnan ama kîndem tîmbi kîndem dalok ba nîm?” ⁴ Wîndiñ eumbi, manda no nîm tambane nîmbîmbi, ama wîn tîkembi, tîmbi kîndem dambi ni-mulim ñañguk. ⁵ Tîmbi Yesuli eni-nandîmbi eñguk, “Sabat patnandi nainnan niñaoñjì ba makauksi noli tuk ban gînañ piukta, sîndoñnan nanin nin endi platikan nîm tiañeum lambek?” ⁶ Wîndiñ eumbi, manda tambon tambane nîneliñdok lonjîñgililñ.

Kayombinean ba plap tañdi tuan tikenekaliñ

⁷ Tîmbi ama eni-tiatiañen endi ama lolondok pitit plon pipatneliñdok pilimbì, Yesuli wîn kañbi, eyout manda no niñdiñ enguk, ⁸ “Ama noli nanañ sina tîlaknan gep tiañeumbi, dîk dîtnalok nanandîñgalà ama lolondok pitit plon nîm pipaleñ. Nîm kañbi, ama loloñga no nanañ molomdi ni-tiañeñguk endi bîumbi, ⁹ sitet tipelat sep tiañeñguk endi gambîmbi, niñdiñ ganbek, ‘Endok pitit wîn, bi-nîmîmbi, nolok pit.’ Wîndiñ ganbîmbi, dîk siñgi mayek tîmbîmbi, ganmulim siñgi sîník ña pipaleñ. ¹⁰ Wîndiñda tîmbi, tambo gep tiañenekaliñ wolonda dîk pitit siñgi sîník wolok pilekañ. Wîndiñ tîmbeñda, nanañ

molomdî gambîmbi ñîndîñ ganbek, ‘Notna, dîk lo, pitit dama tîke.’ Wîndîñ ganbîmbi, dîk ama dîwîn no gîta yakan nanañ nalañ endok dausinan kot gîñgit tîkeukañ. ¹¹ Nekta, ama gîtik nîsîlok kosî gîñgit tîke-loañda endok kosî gîñgit tîke-piukak, tîmbi no en kayombînem kulakta en tîke-loukak.”

¹² Tîmbi Yesulî yousîmbi, ama ni-tiañeñguk enda ñîndîñ niñguk, “Dîk nanañ sina tip ba wopum tîñipi, nokai ba dat kwayañgai ba sambakai ba dîkok kwekanan nasi mînem kwîlikwîlinjiat wandisî wîn niñm pa eni-tiañeukañ. Niñm kañbi, endî bo tombon gep tiañembi, nepek nek tîñguñ wolok tombon kwelan ñolok ombî-gamum tîke-taleuñ. ¹³ Tambo dîk nanañ sina tîñipi, ama pîmbîñesi wakît ama kîsi ba kesisi ba dausî kolân wandisî eni-tiañeukañ. ¹⁴ Endî tombon ombî-gammelîñdok tuop niñm, gan ama dîndîm endî kîmnan nanin mîlatnekaliñ wolondamek Yambattî tuañga kîndem ombî-gamumbi, amatam dîwîn yapma kle palekañ.”

Yambattok ni-tiañela e-tembi manda niñm elok

¹⁵ Tîmbi ama Yesu gîta yakan nanañ nañgîliñ endoñnan nanin noli manda wîn nandîmbi, ñîndîñ niñguk, “No en Yambattî nanañ sina wopum gîñgitñiilok ti-semekak wîn nambekakta endî amatam dîwîn yapma kle patak.” Wîndîñ eumbi, ¹⁶ Yesulî niñguk, “Nain nola ama noli nanañ sina wopum tîmbepi, amatam asup sîník eni-tiañeñguk. ¹⁷ Nanañ nanalok nain indaumbi, kena gwañgwâ no ni-mulîmbi, eni-tiatiañen endoñ ñambi enguk, ‘Nepenepek gîtik ip tîwili

dīkñemīñda tīmbi sīndī bīwīt!’ ¹⁸ Gan endī noñgan noñgandi kusei kīmīpi, e-tembi manda nīmbi eñgilīñ. Ama dama ña kañguk endī ñīndiñ nīñguk, ‘Nak kwet sanoñgat no tuañgut wīn ña kauttok een, kusei wala tīmbi nak nīm bīmbīlok dīk nokok blan mandana molomgala nīmbekañ.’ ¹⁹ Tīmbi ama noloñ ñāumbi, endī ñīndiñ nīñguk, ‘Nak makauk wapai kīt tombon tombon kena emettok ep tuañgut wīn yanañgīpi tīkatīka tīmbepi ñāupi tīlet, kusei wala tīmbi nak nīm bīmbīlok dīk nokok blan mandana molomgala nīmbekañ.’ ²⁰ Tīmbi nolī bo ñīndiñ nīñguk, ‘Nak tam kombikan tīñgutta tīmbi ñāñalok tuop nīm.’

²¹ Tīmbi kena gwañgwalī undane bīmbi, enitiatiañen endī nek eñgilīñ wolok kasat gītīk wīn molomñila tī-ñīmīñguk. Tīmbi nanañ beuli gīnañ komba diumbi, kena gwañgwān ñīndiñ nīñguk, ‘Dīk platik sīník it kwettok telak tip ba wopum wandiñ ñambi, ama pīmbīñesi wakīt ama kīsi ba kesisi kolan ba dausī sipsipmīn yambīmbi yanañgīlīm bīwīt.’ Wīndiñ eumbi, wolok tuopgan tīmbi, undanem bīmbi ²² nīmbi eñguk, ‘Molomna, mandañga ip biennat tīlak, gan it gīnañ gama nīm tokñek.’ ²³ Wīndiñ eumbi nīñguk, ‘Bīndambo ñambi, it kwet pawan telak tip ba wopum tuop kuñīpi, amatam yambetañ wīn eni-gīñgīneumbi, itna gīnañ tokñenelīñdok bīwīt.’ ²⁴ Nak ñīndiñ sanlet: ama dama enitiatiañen endoñnan nanin nolī nanañ tī-jumut tī-semīt wīn lakat no nīm nanekaliñ.’ ”

Yesu julunjuluñ nīm kle-kulok

25 T̄imbi amatam k̄im̄in wopum asupt̄ Yesu ñañguknan kle ñañilimbi undane yamb̄imbi, ñind̄iñ enguk, **26** “No en nak̄ita kuupi nand̄ilak, gan naka t̄imbi meñ beu wak̄it tam̄in ba wembe gwañgwañii ba dal kwayañii ba wiwii ba enlok kuñgun w̄in bo siñgi n̄im wit-semlakta, end̄i nokok gwañgwana s̄in̄ik kuuktok tuop n̄im. **27** T̄imbi no en enlok kloñbal n̄im t̄ike bemb̄i, nak nep kle kulakta, end̄i nokok gwañgwana s̄in̄ik kuuktok tuop n̄im.

28 T̄ikap s̄indoñnan nanin nol̄ it wopumgan k̄indilep nand̄iw̄ikta, end̄i dama pipapi, ittok tuanla nand̄imbi, m̄inem palm̄ilak wal̄i it w̄in t̄imbi taleuktok tuop ba n̄im w̄in ka-nand̄iw̄ik. **29** N̄im kañ, yop tambi, it kusei k̄im̄ilek, gan end̄i it t̄imbi taleuktok tuop n̄im, t̄imbi ama it w̄in ka-nandañ end̄i git̄ikti kusei k̄im̄ipi ni-lakalaka embi, **30** ñind̄iñ eneliñ, ‘Ama ñal̄i it plapkan kusei k̄im̄ipi k̄indikuk, gan nitekta n̄im t̄imbi talelak?’ **31** Ba t̄ikap ama wapmañ no end̄i ama wapmañ nol nola mik ti-ñimepi ñauk, end̄i nitek t̄imbek? End̄i dama pipapi nand̄-k̄iliñ embi, endok ama lakatgot end̄i diw̄indok ama asupgan mik ti-semneliñdok tuop ba n̄im. **32** T̄ikap nimda, kanj̄ikñil̄i gama mayañgar pal̄iñilimbi, ama wapmañ wal̄i kanj̄ikñiloñ manda k̄im̄ilim ñaumbi niimbek, ‘Busuk inda-n̄imektok nitek t̄imbet?’

33 W̄indiñgangot s̄indi git̄igtsii ba nepenepesi git̄ik pat-samlak w̄in siñgi wil̄minelíñdok n̄im ti-pañgitam pakañda, s̄indi nokok gwañgwanaí s̄in̄ik kunelíñdok tuop n̄im. **34** Palañ w̄in nepek koñgom s̄in̄ik. Gan wolok koñgomli talew̄ikta,

nîtek tînambi, nombo koñgom dawîk? Wîndiñ tîndîlok tuop nîm! ³⁵ Palañ wandin wîn nana kena gînañ ba gwilañgwilam gînañ kena nîmnat, slak kolîm ñalok.*

No enawañnat endî pawañ kîmîpi, mandana nandî-kiliñ eukak.”

15

Yom amali gînañ tambanelak enda tîmbi sîlisîli wopum indalak

¹ Tîmbi takis epep ama ba yom ama asupgandi Yesulok mandan nandînepi pa baañgîlîñ. Wîndiñ tîmbîmbi, ² Falisi ama git endîkñe manda nandî-tale ama endî yambîmbi nandum pîumbi, Yesula nî-wolwolk embi eñgîlîñ, “Ama walî yom ama not ti-sembe, en gitapatiñlat tîmbi, nanañ yakan pa nalak.” ³ Wîndiñ eumbi, Yesuli eyout manda no ñîndiñ enguk, ⁴ “Tîkap sîndoñ nanin ama nolî sipsip 100 yambîdîkñeñlîmbi, noñgan nolî pailekta, biwîk ba? Nîm ya! Endî 99 dîwîn wîn kwet kli pataknann yambium kli na-palîmbi, noñgan pailak wîn lonjî ñakap tîmbi indauk wolok tuop. ⁵ Tîmbi indambi, walen kîndem daumbi, bupum mîmbi undane ñauk. Na ⁶ ilnan tombi, nolii ba il kwelnan nasii kîti-semum bîumbi enbek, ‘Sipsip pailak wîn ip tîmba indakta tîmbi, bi nakîta sîlisîli tîmbit!’ ⁷ Nak sanba nandîwît: ama walî sipsip pait-palîmbi tîmbi indañguk wala sîlisîli wopum tîñguk, wîndiñgangot yom ama noñgan no endî gînañ tambanelak enda tîmbi kunum

* ^{14:35:} No en Yesu julunjuluñ klelak endî palañ koñgom nîmnat wandin.

ginañ siliñili wopum sinik indaukak. Gan ama 99 endi ikan dindim kuañda t̄mbi ginañ tambatambatta nim nandañ enda t̄mbi siliñili lakatgot indaukak.”

⁸ Yesuli wiñdiñ embi yousimbi enguk, “T̄kap tam nolok m̄inem kwandai satnin* kit tambon tambon palmek, t̄mbi noñgan no pailekta, kak biwík ba? Nim ya. Endi kolsalen piñdopi, it jamimbi, lonji-kiliñ embi, t̄mbi indauk wolok tuop. ⁹ T̄mbi indaumbi, nolii ba il kwelnan nasii kit-semum biñumbi enbek, ‘M̄inemna pailak wiñ ip t̄mba indakta t̄mbi bi nakita siliñili t̄mbit!’ ¹⁰ Nak ñindiñ sanba nandiwit: tam wal̄ m̄inem kwandai pailimimbi t̄mbi indañguk wala siliñili tiñguk, wiñdiñgangot yom ama noñgan no endi ginañ tambanelak enda t̄mbi Yambattok eñaloñiilok boñgipsinan siliñili indalak.”

¹¹ T̄mbi Yesuli yousimbi enguk, “Ama no endok niñaniiit tipet pakimik. ¹² Pakap, monali beula ñindiñ niñguk, ‘Bep, dik m̄inem kwilikwili ba kwet pakamlak wiñ itañgan danbi, nokok tambon namiñ.’ Eumbi, nepek gitik wiñ danbi emguk. ¹³ Monali nain nim ombataumbi, beuli nepenepek miñguk wiñ tualok kimit-talembi, m̄inem gitik epmbi, kwet mayañgan ñambi patti-kuñguk. Kumbi, nandi-kamala-kuñipi, m̄inem epguk wiñ gitik kot-taleñguk. ¹⁴ Kot-taleumbi, kwet pakuknan wandiñ nanañ map wopum indañguk. Indaumbi, gwañgwā wal̄ nanañla lonji nim kañbi, ¹⁵ ama wiñanin noloñ ña pa

* **15:8:** M̄inem kwandai satnin wal̄ kena nain noñgandok tuan.

galiumbi, bilt[†] yambit-dikñeuktok kena gitnañ nimulim ñañguk. ¹⁶ Na kena ti-kuñipi, nanañ gawat tiliñgukta timbi bittok nanañ win bo ep nanalok galk nandiliñguk, gan enlok nanañ nepek no nim pa maañgilin.

¹⁷ Windiñ ti-kukap, gitnañ nanandin tombimbi, niñidiñ nandiñguk, ‘Ama betnalok minem kena ti-nimañ gitik endok nanañ tuk win milapkan pat-semlak, gan nak endok niñañli ñolok nanañala kimbepi pa titlet. ¹⁸ Windiñda nak kwet ñin bimbi, bindambo betnaloñ ña tombi, niñidiñ nimbetat: Bep, nak Kunum Molom git dik sita yom ti-samgut, ¹⁹ wala timbi nak ñandin ñali nombo niñañga sinik kuuptok tuop nim, slak nandi-namumbi, minem kena ti-gambi kuutat.’ ²⁰ Windiñ nandiñbi milapi, wolongan beuloñ ñauktok ñañguk.

Ñakap, kambak mayañgan il timbi dumalaum biumbi, beuli kañguk. Kañbi ka-daklembi, blan ti-nimbi, woñep ñam apbi, simumuñ ti-nimtiñguk. ²¹ Timbi niñañli niñidiñ niñguk, ‘Bep, nak Kunum Molom git dik sita yom ti-samgut, wala timbi nak ñandin ñali nombo dikok niñañga sinik kuuptok tuop nim.’ ²² Gan beuli nandi-kimnembi, kena gwañgwañila niñidiñ enguk, ‘Sindi platik sinik ñambi, dasindasi engano pamamat win tike bimbi dasi-nimit, timbi besa pamamat kii niñañ plon dasi-nimimbi, kesi gwilap wakit dasi-nimit. ²³ Timbi makauk niñañ kitti towium bendi wopum da-kiliñe patak win tike

[†] **15:15:** Juda amali bitta nandum nepek kolan papait timbimbi, nim nayañgilin ba tikekañgilin ba ep towiyañgilin.

bim wip, sina wopum timbi, silisili tina. ²⁴ Neta, nianana nin endi kimguk ba paikuknan nanin nombo bi indambi, kaik patak.' Windiñ eumbi, kusei kimiipi, silisili wopum tiñgilin.

²⁵ Timbi, tuanli kena ginañ pakuk walilan undane bim, it timbi dumalaumbi, amatamdi kap tiumbi nanditnguk. ²⁶ Nandimbi, kena gwañgwa no kititiñtimium biumbi, ni-nandi asup timbi, ninditñ ni-kañguk, 'Wi nek indalak?' ²⁷ Eumbi niñguk, 'Kwayañga mona ip bik patak. Timbi piñgiu gwilap no nim kolañgukta besett eumbi, makauk nianan kitti towium bendi wopum dañguk win wipi, nanañ si-na tamin.' Windiñ eumbi, ²⁸ tuali wala nandu piumbi, ginañ komba diumbi, it ginañnan nim lololok giñgineñguk.

Timbi beuli pimbi, tualoñ ñambi, nibusumbusuk tiñtimbi, it ginañ louktok niananditñipi ni-giñgineñguk. ²⁹ Gan tuali tambane niñguk, 'Nandilañ. Gwusat asupgan nin nak kena gwañgwa silanin nomik kena ti-gam-ta-bimbi, mandañga no nim wikut, ganmek dik notnai git silisili tineñdok meme nianan kambak no nim namguñ. ³⁰ Gan niananõ mona ñali tam telak joñgo kuañ en git a kumbi, minemga na-taleñguk en wandin wal biumbi, dik eumbi, makauk nianan kitti towium bendi wopum dañguk win dombimbi si-ñimañ.' ³¹ Eumbi, beuli niñguk, 'Niñana, dik nepek nola nim lonjilañ. Nain tuop dik noñganli nakita kulañ, timbi nepenepe gitik pat-namlak win dikok giñgit. ³² Kwayañga nin endi kimguk ba paikuknan nanin nombo bi

indambi kaik patak. Nitekta walen̄ n̄im k̄ndem daumbi, na s̄lisili n̄im t̄neñ?’ ”

16

M̄inem kwilikwili nand̄-daklenat ka-dikñelok

¹ T̄mbi Yesuli gwañgwañila eyout manda no ñ̄ndiñ enguk, “Ama kwilikwili wopummat noli m̄inem kwilikwili kena aman nolok kiinan kadikñeuktok k̄mit-talembi kuñguk. Kuumbi, nain nola ama d̄windi kandikñelok plon k̄t yout manda ñ̄ndiñ n̄ñgiliñ, ‘Endi nepenepeka ep t̄mbi pailektok t̄lak.’ W̄ndiñ eumbi, ² kandikñe k̄ti-ñ̄m̄ium b̄umbi n̄ñguk, ‘D̄kok plon manda eum nandit w̄in n̄tek? D̄k kandikñe kena nombo ti-nameñdok tuop n̄im, wala t̄mbi yout sambat t̄mbimbì, m̄inem kwilikwiliñlok kusei dakleun.’

³ T̄mbi kandikñeli ḡnan ḡnañ ñ̄ndiñ nand̄ñguk, ‘Molomnal kandikñe kena napma t̄kelak, wala t̄mbi nak n̄tek t̄mbetta? Neta, nak kwet d̄plindiplilok gemb̄i no n̄im pat-namlakta, t̄mbi m̄inem kwilikwili k̄tinatta maetalet. ⁴ O, kombikmek nand̄let! T̄kap nak man w̄ndiñ w̄ndiñ t̄mbetta, molomnal kenala nep kleukak, wolondamek amal̄ not ti-nambi, is̄nan gumañ nan̄-tiañeneliñ bek.’

⁵ W̄ndiñ embi, molomñilok tombon t̄kekuñgiliñ noñgan noñgan k̄ti-semum b̄umbi, nola ni-kañbi eñguk, ‘Molomnalok tombon d̄kok kandañ n̄tek patak?’ ⁶ Eumbi n̄ñguk, ‘Oliv komba tul w̄in w̄ili ḡlo t̄ndin w̄in kwet kambot* 100 wolok tuop.’ Eumbi ñ̄ndiñ n̄ñguk,

* **16:6:** Kwet kambot wandin no w̄in 37 lita ba nek.

‘Ale, dık tambon ombeñdok kundit youkuñ ñiñ tıkembi, platik sìnìk pipapi, tambon 50 ombeñdok yout.’⁷ Wìndiñ embi, no nì-nandìmbi eñguk, ‘Molomnalok tombon dìkok kandañ nìtek patak?’ Eumbi nìñguk, ‘Plaua mìnjiþ kìmika tìndin wìn lìk 100 wolok tuop.’ Eumbi nìñguk, ‘Ale, dık tambon ombeñdok kundit youkuñ ñiñ tıkembi, tambon 80 ombeñdok yout.’ Kandìkñeli wìndiñ eñguk.⁸ Kwelalok nepektok kandañ ama kwet ñolok gìñgit kuañ endì siñginjì tìke-kìmìtneliñdok kundit tì-kìndem dambi, ama Yambattok kolsalen gìnañ kuañ wìn yapma kleañ, wala tìmbi molomli kandìkñe kelamdi nìtek tìñguk wìn nandi-tombi, ñìndiñ eñguk, ‘Ama walì enlok siñgin tìke-kìmilektok kundit tì-kìndem dañguk.’⁹

⁹ Yesuli eyout manda wìndiñ embi yousimbi enguk, “Nak ñìndiñ sanba: sìndì wìndiñgangot kwelalok mìnem kwìlìkwìli pat-samlak walì amatam not tì-sembe, ep kìmìtnekaliñ. Wìndiñ tìnekaliñda, kwelalok nepenepek gitik kena mi-taleumek, kuñgu taletalen nìmnatnan sanitiañeum lonekaliñ.¹⁰ No en nepek sìlanin kiinan kìmìlim patak wìn ka-dìkñe-kiliñ elak walì wakan nepek bien wopum wìndiñgangot ka-dìkñe-kiliñ elak. Ba no en nepek sìlanin kiinan kìmìlim patak wìn dìndìmgan nìm ka-dìkñelak walì wakan nepek bien wopum wìndiñgangot dìndìmgan nìm ka-dìkñe-kiliñ elak.¹¹ Wìndiñda tìkap sìndì kwelalok mìnem kwìlìkwìli sìlanin wìn nìm ka-dìkñe-kiliñ eñgilìñda, nìndì nepek Yambattok dainan biennat wìn sìndok kìsinan ka-dìkñeneliñdok kìmilekak? No nìm.¹² Ba tìkap

sındı ama nolok nepek kısınan kımıkuk wıñ nım ka-dıkñe-kılıñ eñgililñda, nındı nepek no sınlıok pat-samektok samekak? Wıñ bo nım.

¹³ Kena gwañgwá sılanın endı molomñiit tıpet endok kena tı-semektok tuop nım. Wındıñ tımbekta, endı molomñin nola nandum pıumbiñen tımbımbi, nandı-kunjıt tı-ñımek, tımbi molomñin no wıñ gınañlı kasilembi, tıkekwambıñ dauk. Wındıñgangot sındı Yambat ba mınem kwılıkwılılok kena tıpelatkan tı-kuneliñdok tuop nım.”

Yambattok dainan matañgotañgoli mınem kwılıkwılı maklelak

¹⁴ Falisi ama mınem kwılıkwılılok nandıkoñgom tıañgilıñ endı Yesulı manda wolok plon eu pıumbi nandıñipi, tima giak tı-ñımımbi, nıssale manda eñgililñ. ¹⁵ Tımbi Yesulı enguk, “Sındı amatam dok dausınan dındım walan pa tañ, gan Yambatti gınañ nanandinji nıtein wıñ sambı-dakle-talembi, kusei nındıñda nandum tuop nım tı-samlak: nepek amalı nandum loloñ sıñık tilak wali Yambattok dainan kolan papait sıñık pa tilak.

¹⁶ Yoane tuk ii-sem endı gama nım indañılımbi, Moselok endıkñe manda gitä plofet amalı manda youkılıñ wıñ eu pıumbi, amatamdı kımıt-kleñgilıñ. Tımbi Yoanelı indañguk wolok sıñgi kandañ Yambatti amatam nıtek yambı-dıknelak wolok gitigıt manda kindem eu pıumbi, amatamdı endok gitigıt indaneliñdok gembı kokañ. ¹⁷ Gan endıkñe manda gitikti gama papat kwambıñ pakañ. Kunum kwet endı kindem paitekamık, gan endıkñe manda endıla

lakat sìnìk no nìm paitnekaliñ. Nìm sìnìk.
 18 Wìndiñda no en tamìn kle-kopi, komblin
 tìkelak, endì Yambattok dainan telak joñgo
 kulak, tìmbi no en tam kle-kokolin no tìkelak,
 endì wìndiñgangot telak joñgo kulak.”

*Minem kwìlikwìlìlì kunumdok yama nìm
 pisalekak*

19 Tìmbi Yesuli kasat no ñìndiñ tì-semguk,
 “Ama mìnem kwìlikwìlìlì wopumnat no kuñguk.
 Endì dasindasin pamanat tuan wopum pa
 dasimbi, sandap tuop nanañ sina wopum pa
 tìliñguk. 20 Endok telak yamanan ama pìmbiñen
 no kìmìlìm pakuk, koi Lasalos.[†] Wandalì endok
 pìñgiu gwìlap gitik tìmbi kolaumbi, 21 nanañla
 papi, ama kwìlikwìlinattok ili gìnañ nanañ na-
 tlapi, tì na gìlam gìnañ mep kokañ wìn nambepi
 nandìliñguk. Tìmbi wìndiñgot nìm. Kamotti bo
 bìmbi, wandan bìndañañgìliñ.

22 Tìmbi wìnaña ama pìmbiñen endì
 sembumbi, eñaloli gìnan tip nañgit-lombi,
 endok pañin Ablaam gità kìmìlìm pakuk. Tìmbi
 ama kwìlikwìlinat endì bo sembumbi kìndit
 tapliñgìliñ. Kìndit taplimbi, 23 kolandok gìñgit
 tìmbi, pìñgiip gawat wopum nandi pakuk.
 Papi, deium loumbi, Ablaamdi Lasalos gità
 yakan mayañgan sìnìk palìmbi yambiñguk.
 24 Yambìmbi, kitìu loumbi nìñguk, ‘Bep pañ
 Ablaam! Nak komba galk ñolok gìnañ papi,
 pìñgiip gawat wopum nandìlet. Dìk blan nandì-
 nambi, Lasalos nì-mulìmbi, kii nìñaañ kusiptì

[†] **16:20:** Kot Lasalos wolok walán wìn “Yambatti tìke-kìmìtak
 en”.

tuk g̃inañ youp b̃imbi, mambena plon k̃imilim busukñenewin.’ ²⁵ Gan Ablaamdi tambane ñīnguk, ‘Niñana, d̃ik ñim nand̃i-kamalaukañ: s̃it̃ dama kaik pak̃im̃knan d̃ik pipapat k̃indem kasile-taleñguñ, t̃imbi Lasalosl̃ nepek kolan kusei kusei inda-ñim̃tumbi, blan plon pakuk. Gan man ñin end̃i ñolok busuk plon patak, t̃imbi d̃ik piñgip̃ gawat wopum nand̃ilañ. ²⁶ T̃imbi w̃ingot ñim. Masimasip no k̃imik̃imilin, w̃in kwet jambilan ñindok ba sindok boñgiþpñinan patak, t̃imbi ñindoñnan ba sindoñnan nanin noli w̃in d̃ikñembi, tambo ñaneñdok tuop ñim.’

²⁷ Ablaamdi w̃indiñ eumbi, ama wal̃i nombo kit̃-nand̃imbi ñīnguk, ‘Bep. W̃indiñda d̃ik k̃indem Lasalos ni-mulimbi, bepnalok ilan ñambi, ²⁸ kwayanai kit̃ tambon pakañ w̃in molo manda enbimbi, end̃i kuñgunji ti-dindim ewit. Ñim kañbi, end̃i bo kwet kolan ñolokgan p̃imbi, piñgip̃ gawat wopum nand̃inelin a!’ ²⁹ Eumbi ñīnguk, ‘Neta Lasalosl̃ ñauktok elañ? Kwayañgaili Mose git̃ plofet amali manda youyoulin w̃in git̃lik pat-semlak. Manda w̃in wakan nand̃imbi k̃imit-klenekaliñ.’ ³⁰ Eumbi, ama wal̃i Ablaamda ñimbi eñguk, ‘Bep. W̃in tuop ñim. Gan ama sembisembin noli endoñ ñaukta, g̃inañji k̃indem tambanenekaliñ.’ ³¹ Eumbi ñīnguk, ‘T̃ikap end̃i Mose git̃ plofet ama endok mandanj̃i nand̃i-k̃imneyañda, ama noli k̃imnan nanin miłapi, molo manda enbim, wal̃i bo ñim dakle-semek.’ ”

17

Kuñgu n̄itek kuam̃iñ w̃in ka-k̃iliñ elok

¹ T̄imbi Yesulī gwañgwañila ñ̄indiñ enguk, “Nepek kusei kuseilī mek amatamda inda-sem̄bi, ep tiañeum yom tañ. Gan ama kusei nind̄ t̄ikuyuk plon eni-tiañel̄ok end̄ blangan. ² Kawat wopum no ama wolok bim plon tembiñmbi, tuk kimbiñ ḡinañ youp munjup kolim p̄iwik wal̄ m̄lap, gan t̄ikap end̄ ḡiñgiñna koi n̄imnat ñandin no t̄imbim yom plon pipilakta, Yambatti k̄injan m̄lap wopum om̄bi-m̄iumbi, m̄lata-s̄inik taukak. ³ Wala t̄imbi kuñgunji ka-kiliñ enekaliñ.

T̄ikap noka noli yom t̄ilakta, ep t̄indiñ kolan wiñ biuktok manda kwambiñ n̄imbekañ, t̄imbi yominla nandum blalaumbi, siñgi witakta, yomin bi-ñ̄imekañ. ⁴ T̄imbi end̄ sandap noñgan ḡinañ nain asup yom ti-gamek, t̄imbi nombo nain n̄itek yom ti-gamguk tuop ñ̄indiñ ganbek, ‘Nak yomnala nandiwam blalaumbi, siñgi witet’ eumbi, d̄ik yomin bi-ñ̄imekañ.”

⁵ T̄imbi ama eni-mumulin end̄ Wopumda ñ̄indiñ niñgilin, “D̄ik nanandi-kiliktin t̄imbi wopum da-nimin.” ⁶ Eumbi tambane enguk, “T̄ikap nanandi-kiliktinji lakat mastat minjip nomik pat-samekta, k̄indem komba kakai sakñen ñala ñ̄indiñ niñelin, ‘D̄ik kakatka tamapi ñam, tuk kimbiñ ḡinañ p̄imbi, tipi kwambiñ da!’ Wiñdiñ n̄imbimbi, komba wal̄ wolongan mandanj̄ tañgonewik.”

⁷ T̄imbi Yesulī yousimbi enguk, “T̄ikap kena gwañgwa s̄ilanin no nanañ kena ba sipsip yambi-d̄ikñe kena ti-samekta, kena ḡinañ nanin undane ilan biumbi, siñdoñnan nanin noli ‘Platik s̄inik bimbi, nanañga ñin na!’ wiñdiñ n̄imbek ba? ⁸ N̄im ya. Tambo end̄ ñ̄indiñ

nimbek, ‘Dik nanañ ti-jumut ti-nambi, dasindasiñga ti-dindim t̄mbi, nanañ tuk mep bi kle-namum nambamek, d̄tnalok siñgimek kle na.’⁹ T̄mbi kena gwañgwalit molomdok mandan tañgoneumbi, molomdi ni-kindem dawik ba? N̄im ya.¹⁰ Wala t̄mbi sindi windiñgangot nepek Molomjili manda sanguk wiñ gitik tañgone-taleañda, ñindiñ enekaliñ, ‘N̄indi kena gwañgwa ñandin ñalit kenaniñgot tiñgimiñ, n̄inda niñi-kindem dalok tuop n̄im.’ ”

Yambatta kot giñgit milok

¹¹ T̄mbi Yesuli gwañgwāñii git Jelusalem ñaupi, kwet tīpet, Samalia git Galili, wolok baliliñjetnan klembi ñañguk.¹² Ñambi, it kwet nolok loup tiñilimbi, ama kit tambon tambon endi ña Yesu t̄mbi dumalañgilin. Endi j̄imbat yambo mawatsiat, amatamdi yambi-misimisi taañgilin ñnda t̄mbi mayañgan ipi¹³ kititiñimimbi niñgilin, “Yesu, ama wopum, dik blan ti-nimbi nandi-nimbi.”¹⁴ Windiñ kitiumbi yambimbi, Moselok endikñe manda kleneliñdok embi enguk, “Sindi gwilapsi tapma amala daut semnepi ñawit!” Windiñ eumbi ñañilimbi, wolongan wandanjit gilitañguk.

¹⁵ T̄mbi gwilapsi kaum kindem daumbi, endoñnan nanin noli nolii yambimbi, Yambat wopumgan ni-ta-lo tiñipi, Yesuloñ undane biñguk.¹⁶ Ama wiñ endi Juda ama n̄im, endi Samalia nanin. Endi Yesulok kesiinan bi pi p̄imbi, kwet plon pindim papi, simba kindemda manda niñguk.¹⁷ Eumbi, Yesuli amatam en gitā pakiliñ niñdiñ enguk, “Nak ama kit tambon tambon

ep t̄imba k̄indem dalit̄ bek, gañgan ama k̄it tambon t̄ipet t̄ipet endi delok pakañ? ¹⁸ Nitekta t̄imbi ama sambat nolok ñalit engangot undane b̄imbi, Yambat koi git̄ ngit̄ milak?” ¹⁹ W̄ndiñ embi niñguk, “Nanandi-k̄iliktiñgalit̄ gep t̄imbi k̄indem dalañ. K̄indem a, milapi ñau!”

Yambatti indañgan n̄imbi-d̄ikñeukak wolok t̄i-pañgipañgilelok

Ama Sisinikti indañgan bi inda-dakleukak

20-21 Yambatti dawanda kusei k̄imipi, amatam indañgan yambi-d̄ikñeukak wala Falisi amali Yesu niñ-nandumbi, ñindiñ tambane enguk, “Endi ikan boñgipsinan papi sambi-d̄ikñelak, wala t̄imbi siñdi nepek wolok kusei k̄imik̄imit̄ wiñ dausili kaneliñdok tuop niñ, ba amali nosiila ñindiñ niñ eninekalit̄, ‘Yakñesi, endi ñolok patak’ ba ‘Da patak’.”

22 W̄ndiñ embi yousimbi, gwañgwañiila enguk, “Milap nain indaukak wolonda siñdi Ama Sisinik nak nain dumangangot nambinepi nandi-koñgom t̄inekalit̄, gan niñ nambinekalit̄. **23** T̄imbi diwindi naka ‘En ñandiñ patak’ ba ‘Wandiñ patak’ w̄ndiñ saninekalit̄, gan siñdi nandi-k̄imnembi, niñ woñepi ep klenekalit̄. **24** Kusei ñindiñda: pisapisatt̄ bayak eumbi, kunum kwet kusei k̄imik̄imilinan nanin ñam taleñguknan sale-talelak, w̄ndiñgangot Ama Sisinik nokok nainna indaumbi, indañgan tombetat. **25** Gan dama nak piñgip gawat ba milap kusei kusei bemambi, amatam man

ñindîñgit kuañ endi siñgi wît-namnekaliñ. Wîndîñ inda-namektok een.

²⁶ Amatamdi Noalok nainnan tuk gwam wopum gama nîm indañilimbi nîtek kuñgilîñ, wîndîñgangot endi nak Ama Sîsinik gama nîm tomñilambi kunekealiñ. ²⁷ Endi nanañ tuk nambî, wapatam tiñilimbi, Noalî kîkeñ gînañ loñguk wolok tuop. Tîmbi tuk gwam wopumdi suam ep walaimbi, yandîp kîm-taleñguk. ²⁸ Lotilok nainnan wîndîñgangot indañguk: amatamdi nanañ tuk nayañgilîñ, ba nepenepek tuatua kena ba nanañ kena ba it kîndikîndit kena pa taañgilîñ, ²⁹ gan Lotili Sodom it kwet biñguk sandap wolonda komba git kawat kombanat kunum gînañ nanin gwi nomîk pîm yandîpbi, ep dîumbi kîm-taleñgîlîñ.

³⁰ Noa ba Lotilok nainnan mîlapeti amatam kaikan inda-semguk, wîndîñgangot nak Ama Sîsinikti tombi inda-dakleutatnan mîlapeti indasemekak. ³¹ Sandap wolonda işi pawan ba ke-nanjî gînañ pakañ enda ñindîñ tîneliñdok nak elet: endi nepenepesi mep ñaneliñdok işi gînañ nîm lonekealiñ ba undane isînan nîm ñanekaliñ. ³² Loti tamînloñ mîlap inda-ñîmîñguk wîn sîndi nîm nandi-kamalanekaliñ. ³³ No en kwelalok kuñgun enlok tîke kamaiuktok gembî kotakta, kunumdok kuñgun pailîmekak. Tîmbi no en naka tîmbi kwelalok kuñgun bilakta, kunumdok kuñgun wali palmekak. ³⁴ Nak ñindîñ sanlet: nain wolonda amatam tipetti tim ipat noñgan plon dou palîmbi, no matîkembi, no bium palekak. ³⁵⁻³⁶ Tîmbi tam tipet endi yakan nanañ mîndi palîñilimbi, no matîkembi, no

bium palekak.”*

³⁷ T̄imbi gwañgwañiilit n̄i-nand̄imbi eñgililñ, “Wopum, w̄in dend̄iñ indaukak?” Eumbi, eyout manda no ñ̄ind̄iñ enbi eñguk, “Nepek k̄imik̄im̄in pataknan monik̄ oeoeli k̄im̄in t̄imb̄imbi, nepek delok patak w̄in inda-daklelak.”

18

Nimolo ti-ta-kuumbi, Ama Sisink en bi tombekak

¹ T̄imbi gwañgwañiilit nain tuop nimolo t̄imbi giñginemb̄i, n̄im nand̄i-m̄lataneliñdok Yesuli eyout manda no ñ̄ind̄iñ enbi ² eñguk, “It kwet nolok manda kandan ama no kuñguk. End̄i amala n̄im nand̄i-seml̄iñguk, ba Yambatta bo giñgiñgan n̄im ti-ñ̄imliñguk. ³ T̄imbi it kwet wolok tam kanjak no kuñguk end̄i manda kandanloñ nain nain b̄imbi, ñ̄ind̄iñ niñiñguk, ‘Dik nand̄i-nambi, kanjikna n̄i-giñgineumbi, tambonna endok kandanliñ patak w̄in ombi-namekak.’ ⁴ W̄indiñ eumbi, kandanliñ nand̄i-k̄imnemb̄i kuliñguk. Kukapi, siñgimek enla ñ̄ind̄iñ eñguk, ‘Nak ama n̄im nand̄i-semlet, ba Yambatta bo giñgiñgan n̄im ti-ñ̄imlet. ⁵ Gan wandingan embi, tam kanjak ñ̄al̄i nain nain miłap ñ̄in pa namlakta t̄imbi nak joñgo t̄ike-k̄imilambi, tambon kak t̄ikeukak. N̄im kañbi, nain tuop giñgine b̄imbi j̄iklotaut.’ ”

* **17:35-36:** Nand̄i-tale ama d̄iw̄indi manda kusip no gamañgot patak eañ. W̄in ñ̄ind̄iñ, “Nain wolonda ama tīpet end̄i kena ginañ yakan pal̄iñiñt̄imbi, no mat̄ikemb̄i, no bium palekak.”

6 Wopumdi eyout manda wîndiñ ti-sembi, gwañgwañiila enguk, “Sindi kandan ama kelamdi nek eñguk wîn nandañ ba? Endi tam giñgïnen wîn tîke-kîmilepi eñguk. **7** Tîmbi Yambatti amatam enlok ep kasileñguk wîn nek ti-semekak? Endi giñgitñili tim sandap kiti-ñimañ wîn nain ombapgan nandi-kîmnembi, niñm ep kîmilek ba? Niñm ya. **8** Nak ñîndiñ sanlet: nain niñm ombataumbi, platik sînîk ep kîmilekak. Gan nak Ama Sîsinikti bi tommek, nak wolonda amatam nanandi-kîlîktînjiat dîwîn kwelan ep tîmba indanekalîñ ba niñ?”

Kayombinembi kuañ endi Yambattok dainan dîndîm indañ

9 Tîmbi Yesuli yousimbi, eyout manda no eñguk, wîn ama endi dîndîm wîndiñ nandi-kwambîñ dambi, dîwînda nandum pîmbîñen tîlak ama wandisi wala ñîndiñ enguk, **10** “Nain nola ama tîpet, wîn Falisi ama no, tîmbi takis epep ama no, endi niñmolo tîndepi tapma it gînañ loñgimik. **11** Falisi ama endi lom ipi, gînan gînañ enla ñîndiñ niñmolo tîmbi eñguk, ‘Yambat. Ama dîwîn gitik endi miñem tiatia telak juluñgan kîmit-kleañ, ba kundit kelam tañ, ba telak joñgo pa kuañ. Gan nak endi wandin niñm, ba takis epep ama da patak en wandin bo niñm, wala tîmbi sîmba kîndemda manda ganlet. **12** Sande noñgan gînañ nak sandap tîpet endîkñe manda klembi, nanañ gitik kîmisipbi patet, ba nepenepek gitik epmiñlet wîn kit tambon tambon tambipi, noñgan wîn dikok pa gamlet.’ **13** Gan takis epep ama endi mayañgan sînîk ipi, kunum gînañ deium

lolola mísímbi, yomínlok símba gawat tíñípi, kuañ wípi, níndíñ níñguk, ‘Yambat. Nak ama yomat, dík mamasa tí-namíñ.’”

¹⁴ Yesuli eyout manda wín tí-sem-talembi enguk, “Nak níndíñ sanlet: ama ñalí Yambattok dainan díndím indambi, ilnan ñañguk, Falisi ama endíla ním. Neta, ama gitík nísílok kosí gitík tíke-loañda Yambatti ep tíke-pílak, gan no en kayombínelakta en Yambatti tíke-lolak.”

Ama nitnein endí Kunum Molomdok gitík indaukak?

¹⁵ Tímbi amatamdi Yesuli ñakñak bo ep kauptok nandímbi, endoñ yanañgípi bíñgilíñ. Bíumbi, gwañgwañiilí yambímbi enombímbi ení-kímísip tí-semgíliñ, ¹⁶ gan Yesuli kítí-semum bíumbi, gwañgwañila enbi eñguk, “Wín ama níndisí ñala wakan Yambatti enlok gitík yambí-díkñelak, wala tímbi gwañgwa bísat yambiumbi nokoñ bíwít. Telak masip ním tí-semnelíñ. ¹⁷ Nak biañgan sanlet: no en Yambattok kapmainan gwañgwa bísat nomík ním kuup nandílakta, endí endok gitík ním indaukak. Ním síník.”

¹⁸ Tímbi Judalok telak dama noli Yesula níndíñ níñguk, “Endaut kíndem, nak kuñgu tale-talen nímnat kasíleuttok ep tíndín nítek kleut?”

¹⁹ Eumbi níñguk, “Nekta naka kíndem nanlañ? Yambat en noñganlíñgot kíndem síník. ²⁰ Dík endíkñe manda ip nandí-talelañ: dík ama nolok tamín gitá joñgo ním kundekamík, dík ama wíli kím ním tímbekeñañ, ba kumbu ním tímbekeñañ, ba ama nolok siñgin joñgo ním siukañ, tímbi meñga

bekala giñgiñgan ti-sem-ta-kuukañ.”²¹ Wìndiñ eumbi nìñguk, “Manda elañ wìn gitik nak ikan tip plongan kusei kìmipi, tañgonem ti-ta-bilet.”

²² Yesuli manda wìn nandimbi, ñìndiñ nìñguk, “Kìndem, gan nepek noñgångot gama tìmbeñdok patak wìn ñìndiñ: dìk nepenepek gitik pakamlak wìn tualok kìmiliñ tua-taleumbi, mìnem wìn danbi, ama pìmbiñesila emekañ. Wìndiñ tìmbeñda, tambon tuañga wopum kunum gïnañ pakamekak. Ale, wìndiñ tìmbi taleumbi, bìm nak nep kle-kuukañ.” ²³ Wìndiñ eu nandimbi, mìnem kwìlikwìlin asup sìnik palmiñgukta tìmbi gïnan mìlatañguk.

²⁴ Yesuli wìn kañbi enguk, “Ama mìnem kwìlikwìlinjìat Yambattok gïñgit indaneliñdok nandañ endi gliñgliñnat. ²⁵ Kamel noli lìk bemdok gïnañ mìnem wolok ña tombep nadumda endi gliñgliñ tìmbek. Gan ama kwìlikwìli wopumnat noli Yambattok gïñgit indambi, endok kapmainan kuup nandilakta endi gliñgliñ wopum sìnik tìmbek.” ²⁶ Wìndiñ eumbi, manda nandìñgiliñ endi ñìndiñ eñgililiñ, “Ei, tìkap wìndiñda, ama noli kuñgu taletalen nìmnat kasileuptok tuop no nìm patak!”* ²⁷ Tìmbi Yesuli enguk, “Nepek no amalì tìmbektok tuop nìm wìn Yambatti tuop ti-talewìk.”

²⁸ Tìmbi Petlolì nìñguk, “Nìndok kandañ bo nìtek? Nìndi nepenepet ba gïñgitnii gitik pat-nìmañ wìn yambi-talembi, dìk gep kle-kuamìñ

* **18:20:** Kisim Bek 20:12-16 **18:26:** Juda amalok nanandinji no wìn ñìndiñ: tìkap mìnem kwìlikwìli asup pat-semlakta, ñìndiñ inda-daklelak: Yambattok gwìlamdì endok plon patak.

win!" ²⁹ Eumbi enguk, "Nak biañgan sînîk sanba nandîwît: ama gitik Yambattok giñgit indam kuneliñdok isi ba tamjii ba dasi kwayañjii ba menjî bepsi ba gwañgwanji bisat yambi-taleañ endok kandañ win ñindiñ: ³⁰ endi giñgitsii yambiñgilîñ wolok kinjan kwelangan yousi-seum kasilenekaliñ, tîmbi giñgitsii komblin walî giñgitsii damanin win yapma klelak. Tîmbi nain gamañda indaukaknan endi kuñgu taletalen nimnat kasilenekaliñ."

Yesu en kîmbi mîlalekak wala gwañgwañiila eni-kaik tañguk

³¹ Yesuli gwañgwañii 12 walî nîsîñgan patneliñdok yanañgipi, ñindiñ enguk, "Nandañ: ñindi Jelusalem ñaneñdok ñamiñ, tîmbi wolok plofet amali Ama Sisînîk nokok plon manda gitik youyoulîn wolok tuopkan indaukak. ³² Juda amali ama sambat nolok kîsinan napilîmbi, endi nanî-lakalaka embi, kolan ti-nambi, iwitti nep suambi, ³³ kolan sînîk nep waipbi, nulim kîmbetat. Tîmbi maim tipet git no ñaumbi, bindambo kîmnan nanin kaitambi mîlaletat." ³⁴ Yesuli windiñ eñguk, gan gwañgwañiilî nek inda-ñimekak win nim nandî-dakleñgilîñ. Manda wolok kusei kîmîsembi-seum pakukta tîmbi endi win nim nandî-kîliñ eñgilîñ.

Ama dai sisipmîn noli Yesu en Mesia win nandî-dakleñguk

³⁵ Yesuli Jeliko it kwet tîmbi dumalaumbi, ama dai sisipmîn no telak pawan pipapi, kitinat ti pakuk. ³⁶ Papi, amatam asup makleum nandîmbi, eni-nandîmbi eñguk, "Ñin nek tañ?"

³⁷ Eumbi niñgiliñ, “Yesu Nasalet nanin endi bìlak.” Wìndiñ eumbi ³⁸ kiti-ñimimbi eñguk, “Yesu, Devittok Komblin, dìk naka ginañ busuk ti-namìñ!” Wìndiñ kitiumbi, ³⁹ telak dama tiñgiliñdi ni-ñombimbi eñgiliñ, “Ei, gitak pat!”, gan ama walì wopumgan kitimbi eñguk, “Devittok Komblin-o, dìk naka ginañ busuk ti-namìñ!”

⁴⁰ Tìmbi Yesuli wiñgan bì ipi, ama wìn nañgipi endoñ bìneliñdok eumbi, nañgip ñasìñgan bìumbi ni-nandimbi eñguk, ⁴¹ “Nak nek ti-gamettok nandilañ?” Eumbi niñguk, “Wopum, nak bìndambo daut deiuptok nandilet.” ⁴² Wìndiñ eumbi, Yesuli niñguk, “Wìndiñda bìndambo dei! Nanandi-kìliktiñgalì gep tìmbi kìndem dalañ.” ⁴³ Wìndiñ eumbi, wolongan dai tombim deimbi, Yesu klembi, Yambatta kot giñgit miñguk. Tìmbi amatamdi kundit wìn kañgiliñ endi bo Yambat ni-ta-lo tiñgili ñ.

19

Ama Sisìnìk endi ama pait-papal ep lonjimbi epmektok indañguk

¹ Tìmbi Yesuli Jeliko it kwelan tombi, dìkñe ñaupi ñañguk. ² It kwet wandiñ ama no kuñguk, koi Sakius. Endi takis epep amalok telak damanjì no, en miñem kwilikwili wopum palmiñguk. ³ Endi Yesu kauptok nandi-koñgom tiñguk, gan endi ama dumanda tìmbi ama kìmìn gitikti masimasip tiñmimumbi, kauktok tuop niñm. ⁴ Wìndiñda endi yapma klembi, dama woñep ñambi, komba endi lololok tuop nolok

plon lombi, “Yesuli telak ñolok b̄utak” w̄inditñ nandimbi, kauktok mandi pakuk.

⁵ T̄imbi Yesuli kwet wolok ña tombi, deium loumbi, Sakius kañbi n̄ñguk, “Sakius. Platit p̄! Nak man ñin d̄kok ilan ñam palettok elet.” ⁶ Eumbi nandimbi, platit s̄inik p̄imbi, Yesu s̄ilisilinat ilnan ni-tiañeumbi loñguk. ⁷ T̄imbi amatam w̄i kañgilin endi gitik kusei k̄imipi, ebalep t̄imbi eñgilin, “Endi yom amalok ilan pap dowepi loñak.” ⁸ Gan Sakiusli m̄lap ipi, Wopum ñinditñ n̄ñguk, “Wopum, nak ñinditñ t̄imbep nandilet: nak nepenepetna tambipi, tambon ama p̄imbiñesila emetat. Ba nak nimbek nolok nepenepesi juluñ t̄imbi epgutta, nak b̄indambo nain tiptet tiptet ombi-semetat.” ⁹ Yesuli manda w̄in nandimbi n̄ñguk, “Ama ñolí bo Ablaamduk komblin* kulakta t̄imbi Yambatti sandap ñolonda it ñolok kuañ en kolandok kiinan nanin sepma t̄ikeumbi, k̄indem pakañ. ¹⁰ Nak Ama S̄isintiktí amatam pait-papal enda wakan ep lonjimbi epmektok indañgut.”

Ama Wapmañli undanem b̄imbi, giñgitñiilok tuanjí ombi-semekak

¹¹ Yesuli Jelusalem t̄imbi dumalañgukta t̄imbi amatamdi ñinditñ nandigilin, ‘Yambatti kusei k̄imipi, indañgan niñmbi-dikñeupi t̄ilak.’ Kusei w̄inditñda t̄imbi Yesuli yousimbi, eyout manda no amatam mandan nandi pakiliñ enda ñinditñ enbi ¹² eñguk, “Ama lolon nolí kwet kuliñguknan

* **19:9:** Sambat ñolok ginañ ‘Ablaamduk komblin’ manda wolok walan tiptet: Sakius endi Juda ama, t̄imbi Ablaamdi Yambat nandi-kiliktí ti-ñimipñguk w̄inditñgango t̄inguk.

wolok ama wapmañ indauktok nanditnguk. Kusei wala t̄imbi endi ama wapmañji nimbi taleuktok kwet mayañgan ñambi, nombo undane b̄iuktok eñguk. ¹³ Embi, kena gwañgwañii endoñnan nanin kit tambon tambon kit-semum b̄iumbi, ama noñgan noñgan m̄inem lik noñgan[†] embi enguk, ‘Sindi m̄inem ñin tikembi, kena miñilimbi, nak ñam undane b̄iutat wolok tuop.’ W̄indiñ embi ñañguk. ¹⁴ T̄imbi endok gitngitñii nanditkunjita ti-ñimtñgilin endi ama diw̄in ep danbi, en kle ñambi, ñinditñ enelitñdok eni-mukiliñ, ‘Nindi ama ñin endi ama wapmañni kuuptok nim nandamitñ.’

¹⁵ T̄imbi ama wiñ ama wapmañji nimbi taleumbi, ilnan undanem b̄iñguk. B̄imbi, kena gwañgwa m̄inem emiemin endi m̄inem wiñ nitik ka-dikñeum benditnguk wiñ kananduktok endi kit-semum binelitñdok eñguk. ¹⁶ Eumbi, dama biñgukti ñindiñ nitñguk, ‘Molom, dik m̄inem lik noñgan namguñ, gan nak kenanewambi, m̄inem lik kit tambon tambon ikan yousimbi indañguk.’ ¹⁷ W̄indiñ eumbi nitñguk, ‘Kena gwañgwa kindem dik kundit kindem sinik titñguñ. Dik nepek tip m̄inam wiñ ka-dikñe-kiliñ eñguñda t̄imbi it kwet kit tambon tambon yambit-dikñeudok ganba talelak.’ ¹⁸ T̄imbi ama noli b̄imbi nitñguk, ‘Molom, dik m̄inem lik noñgan namguñ, gan nak kenanewambi, m̄inem lik kit tambon ikan yousimbi indañguk.’ ¹⁹ W̄indiñ eumbi nitñguk, ‘Ale, dik it kwet kit tombongot yambit-

[†] **19:13:** M̄inem lik noñgan gitnañ kena nain 100 wolok tuan dasium pakuk.

díkñeukañ.’

²⁰ Tímbi ama nolí bo bimbi níñguk, ‘Mínemga ñin. Nak wín sandumdi tímipi biwam pakuk. ²¹ Nekta, dík ama kunduwat, dík kena ním tíñguñdi ama nolok kena meñdok bien epep pa tílañ, wala tímbi nandi-misi-gambi, wíndiñ tíñgut.’ ²² Wíndiñ eumbi níñguk, ‘Kena gwañgwá kolán dík, dítnalok mandañgá walíñgan manda plon gapiletak. Dík naka nandum nak ama kunduwat, kena ním tíñgutti ama nolok kena meñdok bien epep pa tílet wíndiñ nandi-namlañ ba? ²³ Tíkap wíndiñda, kusei nekta dík míinemna tíkembi, míinem ilan ním kímikuñ? Kímilímda, míinem walí kenaneumbi, bien indaumbi bimbi epmet ñak.’ ²⁴ Wíndiñ embi, ama wolok ikíliñ enda ñíndiñ enguk, ‘Mínem míñgut wín lom tíkembi, ama nin míinem lík kít tambon tambon palmílak enda míwit.’ ²⁵ Eumbi níñgilíñ, ‘Wopum, endí ikan kít tambon tambon palmílak wín!’ ²⁶ Wíndiñ eumbi enguk, ‘Nak ñíndiñ sanba: no en nepek ka-díkñelok mímin wín tíke kulakta, enda nombo yousimbi mílok, tímbi no en wín ním tíke kulakta, endok nepek palmílak wín apma tíke-ñímlok. ²⁷ Tímbi kanjíknai yambí-díkñeutto ním nandi-namgíliñ wín síndi ñolok yanañgíp bimbi, dautnanangan yandípmi kímbit.’”

Ama Sísíñik Yesu endí Jelusalem gínañnan ama wapmañ wandin kena tíñguk

Yesuli ama wapmañ nomík Jelusalem loñguk

28 Yesuli wîndiñ eu taleumbi, Jelusalem it kwet tîmbi dumalauktok yousîmbi ñañguk. **29** Ñakap, kwet kîmîn koi Oliv wolok lombi, Betfage git Bettani it kwet ep tîmbi dumalaumbi, gwañgwâñiit tîpet enî-mupi **30** enguk, “Sît it kwet da wolok ñawit. Ña tombi, doñki niñaañ no toalî toptopmîn palîmbi kandetamîk. Doñki niñaañ wîn gitikñin, wîn ama nolî wolok plon no niñm pipakîliñ. Wîn tîmbi indaumbi pîsapi nañgîp biwit. **31** Tîkap ama nolî ‘Nekta pîsakamîk?’ sani-nandumbi, ñîndiñ ñîndekamîk, ‘Wopumdi wala elak.’ ”

32 Tîmbi ama tîpet enî-mukuk endî ñâmbi, enguk wolok tuop tîmbi indañgimîk. **33** Tîmbi doñki niñaañ pîsalîñilipi, molomñiilî engîliñ, “Sît nekta ñîn pîsakamîk?” **34** Eumbi, “Wopumdi ñala elak” eñgîmîk. Eum nandi-semumbi, **35** Yesuloñ nañgîp ña tombi, sauloñjet doñki niñaañlok plon kîmîpi, Yesu tîmbi plaptaumbi, wolok plon lo pipakuk. **36** Pipalîm nañgîp ñâumbi, koi tîkelonelîñdok amatamdi sauloñji telak ñañguknan sambat plon ipane-ta-ñângiliñ.

37 Tîmbi Yesuli Jelusalem tîmbi dumalaumbi, Oliv kwet kîmîn klokloñennan pîñiliimbî, amatam kîmîn wopum en kle kuñgiliñ endî kusei kîmîpi kot tîmbi, e-sîlisîli tîñgiliñ. Endî kundilî gembînat gitik tîmbîm kañgiliñ wala tîmbi Yambat wopumgan ni-kîndekîndem embi, **38** ñîndiñ eñgiliñ,

“Wopumdi ama wapmañ ni-mulîm niñdoñ bîlak
enda gwîlam miłok!”[✉]

Kunum Molom Loloñ sîník busuk niñlak

[✉] **19:38:** Kap 118:26

endok koi ni-ta-lona!”
 Wîndiñ kîti-kolîmbi,³⁹ Falisi ama nindî amatam kîmîn wopumdok boñgipsinan ñañgîliñ endoñnan nasi dîwîn endî manda wala nandum pîumbi, Yesula niñgîliñ, “Endaut, gwañgwañgai enombiumbi biwit!”⁴⁰ Eumbi tambane enguk, “Nak ñîndiñ sanba: tîkap endî binetañda, kawattî gitik ñalî kîtinetañ.”

⁴¹ Tîmbi Yesuli Jelusalem tîmbi dumalaumbi, it kwet wîn kañbi, kut-blambla embi,⁴² ñîndiñ eñguk, “Jelusalem nasi, man ñîndiñgit telak nek ñalî busuk tîmbi inda-samek wîn nandîneliñ ñok!‡ Gan walî dausinan sembîn palîmbi, nîm ka-dakleañ.⁴³ Kusei ñîndiñda wîndiñ sanlet: nain inda-samumbi, kanjîksiilî bîmbi, kwet tuop masip samneliñdok sañ wandin sep gîmbu embi, dîm pawan kwet kîmîlî loumbi, dîm makleumbi, mikñat sîndoñ lonekalîñ.⁴⁴ Lombi, isî kwesi wakît wembe gwañgwanjii wolok kuañ sîndî sandîpbi, sep tîmbi kola-talenekalîñ. Tîmbi isî wialîmbi, kawat nolî nollok plon nîm galî kwambîñ dambi palekak. Yambatti sep plaptauktok sîndoñ bînguk, gan sîndî kilanjî wîn nîm kanandi-dakleñgîliñda tîmbi kanjîksiilî wîndiñ tîsamnekalîñ.”

*Yesuli nindî manda nîmbîmbi kena tînguk wala
 Juda ama biesîlî ni-kañgîliñ*

⁴⁵ Tîmbi Yesuli tapma it sañ jimba gînañ lombi, ama nepenepek tuaturalok kîmîkîliñ yambîmbi, gînañ kombâ dîumbi, kusei kîmîpi, walinin ep

‡ **19:42:** Yambatti epma tîkeuktok Yesu ni-mukuk wîn nandî-kwambîñ daumda, Yambat gitâ busuk inda-semek.

kle kolitñipi ⁴⁶ enguk, “Tapma it ñolok plon Yam-battok manda ñinditñ youyoulin patak, ‘Nokok itnalit nîmolo ti-namnamlok it palekak’,[☆] gan sindit wîn tîmbîmbi, kumbu ama piñdasit endok pat-semibi it nomik tilak.”

⁴⁷ Tîmbi Yesuli sandap tuop tapma ilan ñambî, amatam eni-daut ti-semñilîmbi, tapma ama biesit git endikñe manda nandit-tale ama ba Judalok telak damanjit endit en wili kîmneliñdok telak lonjîñgîlitñ, ⁴⁸ gan amatamdi endok mandan nandinelitñdok en gitâ galitñgîlitñda tîmbi ama biesili en witnelitñdok telak no nîm kañgitli ñ.

20

¹ Nain nola Yesuli tapma ilan amatam eni-daut ti-semibi, gitñgît manda kîndem eniñilîmbi, tapma ama biesit wakit endikñe manda nandit-tale ama ba ama biesit dîwîn endit kanep bîmbi, ² ñinditñ nî-nanditñgîlitñ, “Dîk tapma ilan ñolok kundit kusei kusei pa tîlañ wîn nindit wînditñ tîndîlok gembî gamguk ba ganbi taleñguk wîn nînbîm nandina.” ³ Eumbi tambane enguk, “Nak bo ekaeka no sani-nandîwambi nanbi nandîwa: ⁴ nindit Yoane nîmbi taleumbi, tuk ii-sem kena tiñguk? Wîn Kunum Molomdi ba ama noli?” ⁵ Eumbi, nîsiñgan manda e-kle-kot tîmbi eñgîlitñ, “‘Kunum Molomdi’ wînditñ nînam, ñinditñ nînbetak, ‘Wînditñda sindit kusei nekta mandan nîm nandit-kwambîñ dañgîlitñ?’” ⁶ Ba ‘Ama noli Yoane nîmbi taleñguk’ wînditñ nînam, amatam nin Yoane wîn plofet ama nandit-kwambîñ dañ endit kawatti nînditp kîmnetañ.”

[☆] **19:46:** Aisaia 56:7

Wîndiñ embi, ⁷ ñîndiñ tambane niñgiliñ, “Wîn nindî nîmbî taleñguk wîn nîm nandamîñ.” Eumbi ⁸ enguk, “Ale, nak bo nindî nanbî taleumbi, kundit ñîn pa tiłet wîn bo nîm sanbetet.”

Yesuli ama biesi endi wain kena kandikñe ama kolan wandin eñguk

⁹ Tîmbi Yesuli kusei kîmîpi, amatamda eyout manda no ñîndiñ enguk, “Ama noli wain kena tiñguk. Wain tîpi-talembi, kenan wîn kandikñe amalok kîsînan kîmîpi, nain ombapgan kwet mayañgan nolok ña kuuptok ñañguk. ¹⁰ Bien epeplok nain indaumbi, kena gwañgwâ sîlanin no bien dîwîn epmektok kandikñe amaloñ ni-mulîm ñañguk. Ña tombîmbi, kandikñe amalî waipbi, slak undane ñauktok ni-mukîliñ. Ni-mulîm ñaumbi, ¹¹ molomli nombo kena gwañgwâ sîlanin no ni-mulîm ña tombîmbi, en bo waipbi, siñgi mayek ti-lamîpi, slak undane ñauktok ni-mukîliñ. ¹² Tîmbi molomdî nombo kena gwañgwâ sîlanin no ni-mukuk wîn endi wît wekat mîmbi kle kokîliñ.

¹³ Wînañâ wain kena molomdî enla embi eñguk, ‘Nîtek tiłok? Ip nandîlet: nak niñana noñgangot wale kîndem ti-ñîmlet en ni-mulam ñaumek, giñgiñgan ti-ñîmbi, bien nandî-ñîmumbi epmek bek.’ Wîndiñ embi, niñaañ ni-mulîm ñaumbi, ¹⁴ kandikñelî niñaañ wîn kañbi, niñigân e-nandi tîmbi eñgiliñ, ‘Ñaliñgan beulok kii gwatnam bimbin kasileupi bîlak bek. Wîtnam kîmbîmbi, kena ñali niñdok giñgit tîmbekak.’ Wîndiñ embi, ¹⁵ wain kena pawan munjîmunjît ti pîmbi, wîli kîmguk.

Sındi nitek nandañ, kandıkñeli wîndiñ tîñgilîñda tîmbi wain kena molomdi nitek ti-semekak? ¹⁶ Endi bîmbi, kandıkñe wîn gitik yandipmi kîm-taleumbi, kenan wîn kandıkñe ama dîwîn nolok kîsînan kîmîlekak wîn!” Tîmbi amatamdi manda wala nandum piumbi eñgilîñ, “E e, wîn nîm! Wîndiñ nîm tîndîlok!” ¹⁷ Gan Yesuli dai gembînatgan yambîmbi enguk, “Tîkap wîndiñda, manda youyoulin ñalî nek plon e-yout tiłak?

‘It kîndikîndit amali ta kawattî tîndîn wîn siñgi
wîlîmgîliñ

walî wakan ta bien sîník,
ta dîwîn gitik yapma klelak.’*

¹⁸ Tîmbi ta wolok kandañ wîn ñîndîñ: no en ta wolok plon pi wîlekta, endi lîlîmeukak, tîmbi ta walî ama nolok plon pi wîlekta, wîlî gakñeukak.”

¹⁹ Tîmbi endîkñe manda nandî-tale ama git tapma ama biesi endi Yesuli eyout manda wîn nîsîla eñguk wîn nandî-daklembi, nain wolondañgan tîkenep nandîñgilîñ, gan endi amatamda mîsîmbi, kak biñgilîñ.

Takis minem kîmîkîmîttok Yesu nî-nandîñgilîñ

²⁰ Endîkñe manda nandî-tale ama git tapma ama biesi endi Yesuli Roma ama Judia kwet ka-dîkñeñguk endok kiinan kîmîtnelîñdok telak lonjîñgilîñ, wala tîmbi endi Yesuli nek tîñguk ba manda nek eñguk wala ka-tuapi, ama pawanjene deimbi, manda tîke ku tañ wîn enîmulîmbi, Yesulon ñañgilîñ. Ñambi, mandalî

* **20:17:** Kap 118:22, wain kena molomdok nîñâñ wakît it ta walî Yesulok walani.

sisoñ ti-nimineliñdok dindim walan juluñgan tiñipi, ²¹ nimbì eñgilin, “Endaut, nindì nandigamamìñ, dik manda elañ ba e-daut tilañ wiñ dindim sìnìk, tìmbì ama loloñ ba pìmbiñen gitik manda telal noñgan plon enbi, Yambat nitèk kìmít-kleneliñdok biañgan eni-daut pa ti-semlañ. ²² Wìndiñda dik nìnbì nandina: endikñe mandali takis mìnem Sisala mìmìlok nandi-nìmlak ba nìm?” ²³ Eumbi, ti-kuyuksì ka-daklembi enguk, ²⁴ “Mìnem kwandai sat-nin no daut namit!” Eumbi daulimium kañbi eni-kañguk, “Ama walan git koi kundit wolok patak wiñ nindoñ?” Eumbi tambane “Sisaloñ” niñgilin. ²⁵ Eumbi enguk, “Wìndiñda Sisalok giñgit wiñ Sisala tambane mìnekaliñ, tìmbì Yam-battok giñgit wiñ Yambatta tambane mìnekaliñ.” ²⁶ Wìndiñ eumbi, amatam dok dausinan mandali sisoñ ti-nimineliñdok tuop nìm endi Yesulok mandala nanandi kena tìmbi, kwap em pakiliñ.

Kimnan nanin mìlamìlattok Yesu ni-nandigilin

²⁷ Sadusi amali “Ama sembisembìn endi nìm mìlamìlattok” wiñdiñ pa eañ endoñnan nanin diwìndi Yesuloñ bìmbì ²⁸ ni-nandimbi eñgilin, “Endaut, Moseli endikñe manda yout-nìmguk walì ñindìñ tineñdok elak: tikap ama noli taminnat yamìn papi sembekta, endok dal ba kwayañli endok tam kanjak wiñ tikembi, endok gwañgwà bisat ep tìmbì inda-ñimìnekaliñ. ²⁹ Ale, nain nola dakwaya kit tambon tipet kuñgilin. Kuñipi, tuali tam tikembi, yamìn papi sembiñguk. Sembumbi, ³⁰⁻³¹ mona git gwik

²⁸ **20:28:** Lo 25:5

endi bo tam wakangot t̄kembali sembiñgimik. W̄in dakwaya kit tambon tipet endi gitik tam w̄in t̄kembali, yamin papi sembi-taleñgiliiñ. 32 T̄mbi siñgi tam endi bo lakat papalembi sembiñguk. 33 Ale, ama dakwaya kit tambon tipet endi tam noñgangot w̄in t̄keñgiliiñda t̄mbi, ama sembisembin k̄imnan nanin kaitambi m̄latnekaliiñ nain wolonda tam w̄in endi nindok tam s̄inik t̄imbekak?”

34 T̄mbi Yesuli enguk, “Amatam kwelan kuañ endi wapatam pa tañ, 35 gan Yambatt̄ amatam nandum tuop ti-semumbi, jimba nolok nainnan kuneliñdok k̄imnan nanin ep t̄mbi m̄latnekaliiñ endi wapatam niñ t̄nekaliiñ, 36 endi eñaloli kuañ w̄indiñgangot kunekaliiñ. T̄mbi Yambatt̄ k̄imnan nanin ep t̄mbi m̄lakiliñda t̄mbi endi enlok wembe gwañgwañii kumbi, b̄indambo sembiñeliiñdok tuop niñ. 37 T̄mbi Moseli bo ñindiñ niñ-daklelak: ama sembisembin endi k̄imnan nanin pa m̄lakañ. Neta, komba mambenli komba nolok plon duat-pakuk wolok kasat tiñipi, Wopumda ñindiñ elak, en ‘Ablaam dok Yambat ba Aisaktok Yambat ba Jekoptok Yambat’. 38 W̄indiñda t̄mbi endi gitik Yambattok dainan kuñgunjat, wala t̄mbi Yambat endi ama kaik kuañ endok Yambat, ama sembisembin endok Yambat niñ.”†

39 T̄mbi endikñe manda nandi-tale ama diwindi ñindiñ tambane niñgiliiñ, “Endaut, dik

◊ 20:37: Kisim Bek 3:6,15,16 † 20:38: Yambat endi ama piñgipsi sembisembin, gan giñañji tip gama kaik pakañ endok Yambat, t̄mbi endi nain taletalenan piñgipsi bo t̄mbi kaik taumbi kunekaliiñ.

manda kîndem bien elañ.” **40** Tîmbi bîndambo nî-nandîneliñdok mîsîmbi, kak biñgîliñ.

Yesuli enlok kuseiñila eni-nandiñguk

41 Tîmbi Yesuli ñîndîñ eni-nandiñguk, “Nîtekta tîmbi Mesia endî Devittok Komblin sînîk wîndîñ pa eañ? **42** Kusei ñîndîñda wîndîñ sani-kalet: Yambattî Mesiala manda no nîñguk wîn Devit en Kap gînañ ñîndîñ youkuk,
 ‘Molomdî nokok Wopumna ñîndîñ nîñguk,
 Dîk kîtna dîndîm kandañ pipalîmbi,
43 kanjîkgai wîn ep pîmbi,
 kesîka kapmai yapîletat wolok tuop.’‡
44 Devitti Mesia ‘Wopumna’ nîñgukta, Mesia endî nîtek Devittok komblin?”

Kuñgu nîtein walî Yambattok dainan tuop tîlak

45 Amatam gitîk nandî palîñîlimbi, Yesuli gwañgwâñiila ñîndîñ enguk, **46** “Sîndî endîkñe manda nandi-tale ama yambi-nandi-kîliñ embi kunekaliñ. Endî ama loloñ nîsîlok dasindasin ombap dasimbi ña-bî tînep nandañ, ba amatam ipakanan kîmîn kokañ endî giñgiñgan ti-semneliñdok nandañ. Tîmbi nanañ sina wopuman ba it kiyau gînañ endî pitit kîndem damandama pataknangot pitnepi nandañ. **47** Tîmbi endî tam kanjak juluñgan ti-sembi, isi ba nepenepesi yolom ep semañ, tîmbi dîndîm walan tîneliñdok nîmolo ombap pa tañ. Juluñtsîla tîmbi kînjan yousi-semum ombi-tîkenekali.”

‡ **20:43:** Kap 110:1. No en ama wapmañdok kii dîndîm kandañ pipatak endî koi giñgilat ba gembî wopumnat.

21

¹ T̄imbi Yesulī deium loumbi, amatam m̄inem kw̄l̄kw̄l̄inj̄at tap̄kot m̄inem d̄ñgwinda ḡnañ k̄m̄l̄im p̄umbi yamb̄ñguk. ² T̄imbi tam kanjak p̄imb̄ñen no endī bo b̄imbi, m̄inem ḡim̄in t̄ipet k̄m̄l̄im p̄umbi kañbi ³ enguk, “Nak biañgan sanlet: tam kanjak p̄imb̄ñen ñal̄i m̄inem k̄m̄l̄ak wal̄i amatam d̄w̄in ḡit̄kt̄i m̄inem k̄m̄laliñ w̄in yapma klelak. ⁴ Neta, d̄w̄in ḡit̄ik endī nepek tokñetokñengan pat-semlaknan nanin t̄kembi, lakatgot tap̄kot k̄m̄laliñ, gan tam p̄imb̄ñen endī n̄im̄ininnan nanin nepek kuñgun ka-d̄ikñelok tuop palm̄k w̄in ḡit̄ik k̄m̄l̄ak.”

Nain taletalenan nek indaukak?

Nain taleup t̄ñil̄imbi n̄itek indaukak?

⁵ T̄imbi ama d̄w̄ind̄i tapma it kañbi, wala ñind̄iñ eñgil̄iñ: it w̄in kawat k̄ndemlī t̄ind̄iñ, ba nepenepek tuan loloñ tapma m̄im̄in pakuk wala t̄imbi pama walalan indañguk. T̄imbi Yesulī enguk, ⁶ “S̄indī nepek neta daukañga tañ wolok nak ñind̄iñ sanba: nain indaumbi, kawat ḡit̄ik ñin̄ mep kol̄im kwelan p̄umbi, kawat nolī nolok plon no n̄im gal̄i patnekaliñ.” ⁷ W̄indiñ eumbi n̄i-nand̄imbi eñgil̄iñ, “Endaut, nepek w̄in nain nekta s̄in̄ik indaukak, ba jimba kundit nek ñal̄i indaumbi kañbi, nepek wal̄i indaupi t̄lak w̄in nandinekam̄iñ?”

⁸ T̄imbi enguk, “S̄indī ka-k̄iliñ embi kunekaliñ! N̄im kañbi, juluñ amalī juluñ t̄i-samneliñ. Ama asupt̄i nokok kotna plon b̄imbi, ñind̄iñ enekaliñ, ‘Nak Mesia wakan’, ba ‘Nain ip dumalalak’.

Sındi ama wîndiñ pa eañ wîn nîm ep kle-kunekaliñ. ⁹ Tîmbi kantri nolok gînañ ba kantri dîwîndok boñgîpsinan mik indaumbi, wolok gîngit nandînekaliñ, wolonda sındi nîm mîsîkolanekaliñ. Nepek wandisi walî damandama indauktok een, gan nain taletalen walî wolongan nîm indaukak.”

¹⁰ Tîmbi yousîmbi enguk, “Kantri nolî kantri nola mik tî-semumbi, ama wapmañjîlok sambaliiliñ nîsîñgan minekaliñ. ¹¹ Tîmbi nain wolonda kwet kwet kenîñ wopum ba nanañ map ba jîmbat kusei kusei indaumbi, kîm tambat indaukak, ba kunum plon jimba kundit ba nepek ka-mîsîmîsîn wopum indanekaliñ.

¹² Nepek gitik walî gamañ nîm indañîlîmbi, endi naka tîmbi sep tîmbi kolaneliñdok sep kle-gîmgîm embi sephi, it kiyaunjî gînañ manda plon sapipi, it kwambîñjî gînañ sep kîmîlîmbi, ama wapmañ ba kandîkñe ama endoñ sanañgilim ñîambi, mandala dausinan itnekalîñ. ¹³ Nain wolonda gîngit manda kindem ama wala enîneliñdok kilanjî indaukak. ¹⁴⁻¹⁵ Nain wolonda natna nanandi sambi, manjî tîmba londaumbi, kanjîksii gitik endi sîndok mandanjî nandîmbi, mandanjî wîtneliñdok ba manda walî juluñgan wîn tîmbi indauktok telal lonjînekaliñ. Kusei wala tîmbi sındi gînañjî gînañ ñîndiñ nandî-kwambîñ danekaliñ, ‘Nîndi manda nek enamîbi, nîp kasopmeukak wala itañgan nandî-kwînakwînale nîm tînekamîñ’.

¹⁶ Menjî besi ba dasii kwayañjii ba wekat dîpsî ba nosii endi bo bola tî-samumbi, kanjîksiliñ sîndoñnan nanin dîwîn sandip kîmnekaliñ.

17 Kwet tuop amatamdi naka t̄imbi nandi-kunjit pa ti-samnekaliñ, **18** gañgan Yambattok dainan kumbanjì sak noñgan no n̄im pailekak.* **19** Sindi ḡilim dambi kunekealiñda, kuñgu kwambijì kasilenekaliñ.

20 Sindi kanekaliñ w̄in: mik amali b̄imbi, Jelusalem kle-ḡimbutnekaliñ. Nain wolonda it kwet w̄in t̄imbi kolauktok nain dumalalak w̄indiñ ka-nandinekaliñ. **21** Ka-nandimbì, ñindiñ t̄inekaliñ: Judia kwelan pakañ endi kwet janginnan pi ñanekealiñ, t̄imbi Jelusalem pakañ endi bo walinin pi ñanekealiñ, t̄imbi kwet nolok pakañ endi Jelusalem n̄im lonekaliñ. Kusei ñindiñda w̄indiñ t̄inekaliñ: **22** manda gitik it kwet wolok plon youyoulin patak wolok bien indauktok Jelusalem nasili nain wolonda kolanjilok k̄injan t̄ikenekaliñ. **23** Nain w̄in kolan s̄inikta t̄imbi tam gwañgwa miñjipsiat ba tam ñakñakta num emañ endi blasigandok. M̄lap wopum s̄inik kwelan indaumbi, Yambattok gimbit wopum bien amatamdoñ inda-semumbi, **24** d̄iw̄in kakitti yandipm̄um kimnekaliñ, d̄iw̄in ep topbi yanañgilimbi, kwet kwet ña-talenekaliñ. T̄imbi kwet nolok nasili Jelusalem it kwet ma tikembi, ep pi-yali-ta-ñaumbi, Yambatti nain kimit-semguk w̄in taleukak wolok tuop.”

Ama Sisinik endok tomtom nain

25 T̄imbi Yesuli yousimbi enguk, “T̄imbi nepek gitikñin kusei kusei maim, yakip ba domboñgiplon indaukak, ba kwelan tuk kimbijndi tawambi,

* **21:18:** Manda wolok kusei w̄in ñindiñ: Yambatti amali nek ti-samnekaliñ w̄in nandi-talelak.

giñgilí wopum kítukak. Kusei wala tímber kwet kwet kuañdi gínañjí míliaumbi, nanandínjí ním dakleukak. ²⁶ Tímber nepek kwambíñ kunum plon pakañ, wín maim, yakíp, domboñgíp nek, ep minjalímbi jílopbi, kwesi binekaliñ, wala tímber nepek kolan nek kwetta inda-nímekak wala amatamdi mísimisíñípi mandi-ta-kuñípi, kím katap tinekaliñ. ²⁷ Wínaña kanekaliñ wín: nak Ama Sísíñkti mulukua gínañ pi tombi, gembí ba nulñulín wopumna tímber dakleukak. ²⁸ Nepek mília lap wandisí wakan kusei kímip indaumbi, Yambatti sapma tikeukak wolok nain tímber dumalaukak wala tímber síndi deium loumbi nandi-pañgítanekaliñ.”

²⁹ Tímber Yesulí eyout manda no níndiñ embi enguk, “Síndi komba fik[†] ba komba díwín nandi-síwítnekalíñ. ³⁰ Endi mindinjí tawa lambí dapmíumbi, maim nain indaup tílak wín síndi dausíli kañbi nandi-dakleyañ. ³¹ Wíndiñgango got mília walí indaumbi kañbi, níndiñ nandi-daklenekaliñ, ‘Nain ním ombataumbi, Yambatti amatamñii indañgan yambí-díkñeukak’. ³² Nak biañgan sanba: ama sambat man níndiñgít kuañ endi gama ním kím-taleñlímbi, nepek gitík níalí inda-taleukak. ³³ Kunum kwet endi talendekamík, gan nokok mandanalí ním taleukak. Ním síník.

³⁴ Sínla kuñgunjí ka-díkñe-kíliñ enekaliñ. Ním kañbi, nanandínjíli tuk kimbíñ ba nana sinat ba kwelalok mília lap wolokgot pat-samumbi,

[†] **21:29:** Plofet amalí komba fik plon manda youkíliñ endi nain asupgan Juda amatamduk plon e-yout tíngíliñ.

Ama Sisinič nokok tomtomnala nandi-kamala-kuumbi, kaikan inda-samek. ³⁵ Si-soñlıt gaut gembinat kaikan tikelak, windiñgangot nain wopum wal̄ amatam gitik kwet tuop kuañ kaikan inda-semekak. ³⁶ Wala t̄imbi sindi nain tuop ka-kiiliñ embi, gemb̄i pat-samektok nimolo ti-kuñipi, nepek inda-samekak wiñ gumañ maklembi, Ama Sisinič nokok dautnanan siñgi misiñ nimnat indambi itnekaliñ.”

³⁷ Yesuli sandap tuop tapma ilan lombi, amatam eni-daut pa ti-semguk, t̄imbi kiliñ eliñguk tuop endi pi Oliv kwet jañgin kandañ ñambi douliñguk. ³⁸ Kwet salaumbi, amatam gitik endi tapma ilan lombi, Yesulok mandan nandineliñdok endoñ pa biañgilin.

Ama Sisinič Yesu wiñ kimbimbi, kimnan nanin milakuk

22

Yesu kimkimlok ti-pañgipañgile ti-ñimiñgilin

¹ Plaua nanañ kimiliñbendi nimnat nanalok gwiat, koi no kamaikamai nain, wiñ t̄imbi dumalañguk. ² T̄imbi tapma ama biesi git endikñe manda nandi-tale ama endi amatam yambimisiñ misiñ ti-semñipi, Yesu wiñ kimbektok telak gitak no lonjiñgilin.

³ Yesulok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no wiñ Judas, koi no Iskaliot kitiañgilin. Satandi endok ginan ginañ pimbi nañgilimbi, ⁴ nolii yambimbi, tapma ama biesi ba ama tapma it kamaikamai tiñgilin endok telak damanjit endoñnan ñambi, telak nitek t̄imbi, Yesu bola tiñmifumbi tiñkeneliñdok en gitā e-nandi tiñguk.

⁵ Timbim s̄imbasit k̄indem daumbi, bolalok tuan w̄in m̄inem m̄inepi e-kwambiñ daumbi, ⁶ Judasli ḡinañ noñgan t̄imbi nandit-tale-sembi, “K̄indem” eñguk. Embi, amatam k̄im̄in git̄iktok dausinan yambi-sembiñmbi, bola ti-ñimektok nain k̄indem no lonjitiñguk.

Yesuli k̄imbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgle ti-semguk

⁷ Plaua nanañ k̄im̄ilimbendit n̄imnat nanalok gw̄lat wolok kusei k̄im̄ikim̄ilinan kamaikamai gw̄lat pa indalak. Nain wolonda enditkñne mandalit sipsip n̄iñañ noñgan noñgan tapma amalok dausinan wili k̄imneliñdok elak. Sandap w̄in indaumbi, ⁸ Yesuli Petlo git Yoane eni-mupi enguk, “Siti ñambi, gw̄lat ñolok nanañ ti-jumut ti-n̄imumumbi nanetamiñ.” ⁹ Eumbi n̄i-nandim̄bi eñgim̄ik, “Dik delok ti-jumut tiñdendok nandilañ?” ¹⁰ Eumbi tambane enguk, “Nandamik. Siti Jelusalem it kwelan ña tombi, ama no tuk kambot bem ñautak en t̄imbi indaumbi, en klembi, it delok loutak wolok lombi, ¹¹ it beula ñiñdiñ n̄indekamik, ‘Niñindautti ñiñdiñ ganit-nandik: it ḡinañ w̄in delok patak nakit gwañgwanai gw̄lattok nanañ naneñdok nandilañ?’ W̄indiñ eumbi, ¹² endit it ḡinañ wopum no plon patak ti-kiliñ e-bimbin w̄in daut sametak. Wolok nanañ tuk ti-jumut tiñdekamik!” ¹³ Yesuli w̄indiñ eumbi, gwañgwañiitti ñambi kañgim̄ik w̄in: nepek git̄ik Yesuli enguk wolok tuopgan indañguk. W̄indiñ kañbi, gw̄lattok nanañ ti-jumut tiñgim̄ik.

¹⁴ T̄imbi nanañ nanalok nain indaumbi, Yesu en git̄a gwañgwañii kena tiñdilok eni-mumulin

endi it ginañ wandiñ lombi, nanañ naneliñdok pi pakilin. ¹⁵ Pi palinipi, Yesuli enguk, “Nak gamañ miñlap wopum bembetat. Gan dama nak kamaikamai gwilat ñolok nanañ sin gitamambepi nain ombapgan nandi-koñgom ti-tabiñgut. ¹⁶ Kusei ñindiñda windiñ sanlet: nak gwilat ñandin ñolok nanañ kwelan nombo niñ nambetat. Win nain taletalenan Yambatti amatam indañgan yambi-dikñeumbi, nanañ ñolok bien inda-dakleukak, wolondamek nak nombo giñgitnai git yakan nanañ ñandin nambetat.”

¹⁷ Timbi endi witna no tikembi, Yambat we niñimimbi, gwañgwañila enguk, “Sindi wain tuk niñin tikembi, sin tambo miñ timbi nambit! ¹⁸ Kusei ñindiñda windiñ sanlet: sandap niñin taleumbi, nak wain tuk nombo niñ nambetat. Win Yambatti amatam indañgan yambi-dikñeukak wolondamek nak wain tuk nombo nambetat.” ¹⁹ Windiñ embi, plaua no tikembi, Yambat we-niñimbi, ombi embi enguk, “Niñe nokok piñgi pna nak tapma ti-samlet. Sindi nandi-siwit-namneliñdok plaua tike ombimbi, na ti-kunekaliñ.” ²⁰ Nambit taleumbi, Yesuli windiñgangot wain witna no tikembi enguk, “Wain tuk ñalit toptop komblin Yambatti amatamñii gitatilak wolok walani. Nak wekatnali tapma timbi yalimit-samñipi, toptop win tumba kwambiñ dalak.”

²¹ Yesuli windiñ embi yousimbi enguk, “Yakñesi! Ama bola ti-nam-ti-namlok endi nakita papi, yakan nanañ namik. ²² Nak Ama Sisinikti telak kimit-namnamin win klembi, kim plon loutat. Gan ama bola tinamlak en blangandok, Yambatti kinjan ombi-

mekak.” ²³ Wîndiñ eumbi, wolongan gwañgwalit “Nîndoñnan nanin nindî kolan wandin tîmbek?” embi, nîsiñgan manda e-nandî tîñgiliñ.

²⁴ Tîñipi endoñnan nanin nindî sînîk amatamduk dausinan loloñ sînîk wala bo nîsiñgan e-dombiñ-tañan tîñgiliñ. ²⁵ Tîmbi Yesuli enguk, “Kwelan kuañ endok ama wapmanjii ba yambîndikñenjii endî giñgitsii gembînatgan joñgo joñgo pa yambî-dîkñean, gañgan endî amatamdi ‘Kîndem ti-nîmañ’ wîndiñ enîneliñdok nandañ. ²⁶ Gan sîndok kandañ wîndiñ nîm tiłok. Nîm sînîk. Tambo sîndok boñgîpsînan lolonjîlî ama pîmbîñen nomîk kuukak, tîmbi telak damanjîlî tiplaplape nomîk kuuptok elet. ²⁷ Sîndî nîtek nandañ? Amatamduk dausinan nindî loloñ sînîk, wîn ama slak pipapi nanañ nalak endî loloñ, ba ama tiplaplape ti-nîmlak endî loloñ? Wîn slak pipapi nalak walî mek loloñ sînîk, gañgan natna sîndok boñgîpsînan tiplaplapsi nomîk kulet.

²⁸ Nak mîlap plon kuñîlambi, sîndî wakan nakîta galî-kwambiñ dambi ku-ta-bañ. ²⁹ Tîmbi Bepnalî amatamñii yambî-dîkñeuttok nanbi taleñguk, wîndiñgangot natna sîndî bo wîndiñ tiñelîñdok sanba talelak. ³⁰ Wîn nak amatam indañgan yambî-dîkñewamek, sîndî kîndem nakîta yakan nanañ nambi, ama wapmañdok pitit plon pipapi, Islaellok sambat 12 yambî-danîneliñdok wîndiñ tiłet.”

³¹ Tîmbi Yesuli eñguk, “Simon, Simon, dîk nandî: plaua mînjîp kîlîkîlkînat amalî bien epmektok ep papusenelak, wîndiñgangot Satandi nanandî-kîlîktînjî pi pîuktok ti-kuyuk ti-samep

nandimbì, sìndok Yambatta nì-nandimbì, nandim-taleñguk. ³² Gan nak nanandì-kìliktiñgalì nìm pi pìuktok nìmolo ikan ti-gam-talet. Tìmbi dìk undane bìmbi, nombo nakit galì-kwambìñ damek, nokai ep gembilaukañ.” ³³ Eumbi nìñguk, “Wopum, nak dìkita it kwambìñ ginañ ba kìmnan lololok ti-pañgitam patet.” ³⁴ Eumbi tambane nìñguk, “Petlo, nak ganba nandì: puputti man tim gama nìm kitiñhilìmbi, dìk naka ‘Nak en nìm nandì-ñìmlet’ embi, nain ti-pet git no e-sembi ti-nametañ.”

³⁵ Wìndiñ embi yousimbi eni-nandimbì eñguk, “Nak kena tìndilok sanì-mupi, mìnem wakit lik ba kesisi gwìlap nìm mep ñaneliñdok sanì-mulam ñañgilìñ, nain wolonda sìndì nepek nola ti-kañgilìñ ba nìm?” Eumbi, tambane nìñgilìñ, “Nepek no nìm.” ³⁶ Tìmbi yousimbi enguk, “Gan nain ñìndiñgitta no en mìnemníñ palmìlakta wìñ tìke-kuukak, tìmbi lìl wìndiñgot. Tìmbi no en kakit ombap nìm palmìlakta, wolok tam-bon sauloñíñ tuatualok kìmìpi, kìnjyan kakit no tìkeukak. ³⁷ Kusei ñìndiñda tìmbi wìndiñ elet: manda no ñìndiñ youyoulin patak, ‘Enda nadum kolan tìndì ama tìlak’, tìmbi manda wolok tuop inda-namektok een. Biañganak: manda nokok plon youyoulin patak wolok bien indaupi tìlak.” ³⁸ Eumbi nìñgilìñ, “Wopum, kakit ombap ti-pet pat-nìmlak ñì ka.” Eumbi enguk, “Ip tuop.”

Yesulok kìmkìmlok naindi dumalaumbi, ti-pañgi-pañgiile tiñguk

³⁹ Tìmbi Yesuli walinin pi ñambi, tim tuop tìlìñguk wolok tuop Oliv kwet jañgìnnan ñaumbi,

gwañgwañiili kle ñañgilin. ⁴⁰ Ña kwet wolok tombi enguk, “Sindi ti-kuyuk nim inda-samektok nimolo ti-kunekaliñ.” ⁴¹ Windiñ embi yambik bimbi, kawat kolim ñalak wolok tuop ñambi, milelem timbi, nimolo ñindiñ tiñguk, ⁴² “Bep, dik nandum kindem dalakta, witna* ñin napma tike. Gan wandingan embi, nokok nanandi nim klewiñ, wiñ ditna nitek inda-namektok nandilañ wolok tuop inda-namín.” ⁴³ Timbi kunum ginañ nanin eñalo noli endoñ pi indambi, gembí miñguk. ⁴⁴ Timbi simba gawattí makleumbi diñgunembi, nimolo gembínatgan tipalimbi, kokopti wekat nomik kwelan pitop pitop timbi piñguk.[†]

⁴⁵ Nimolo ti kap milapi, gwañgwañiloñ ñambi yambiñguk wiñ: endi blandi ep timbi gwasaeumbi dou pakiliñ. ⁴⁶ Dou palimbi enguk, “Sindi nekta dou pakañ? Milapi, ti-kuyuk nim inda-samektok nimolo timbit.”

Yesu bola ti-ñimiumbi tikeñgilin

⁴⁷ Yesuli wiñdiñ eñilimbi, ama kimin no endoñ bi inda-semgilin. Endok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no koi Judas endi damanda ti-sembi, simumuñ ti-ñimektok endoñ biñguk. ⁴⁸ Gan Yesuli niñguk, “Judas, dik simumuñdañgan Ama Sisink bola ti-nametañ ba?” ⁴⁹ Timbi endok noliili nepek indaup tiñguk wiñ kañipi niñgilin, “Wopum, kakitti yandipnemiiñ ba?” ⁵⁰ Windiñ eñipi, endoñnan

* **22:42:** Witna wiñ milap ba piñgiu gawat Yesu inda-ñimuktok tiñguk wolok walani. † **22:44:** Nandi-tale ama diwindi Luka en manda ñin nim youkuk windiñ eañ.

nanin noli tapma amalok telak damanjî endok kena gwañgwan kakitti wilepi, pawan kii dîndîm kandañ nanin wîlalîm dîkñe piñguk. 51 Tîmbi Yesuli wî kañbi enguk, “Biwit!” Wîndîñ embi, ama wolok pawanlok kînjannan kiili tîkekaumbi, kîndem ñañguk.

52 Wîndîñ tîmbi, tapma ama biesi wakît ama tapma it kamaikamai tiañgilîñ ba ama biesi dîwîn no en tîkenepi biñgilîñ enda ñîndîñ enguk, “Sîndî naka nandumbi, nak ama piñpiñen tîmbambi, kakit ba dimba nek mepi, nepneliñdok bañ ba? 53 Nak nain nain tapma ilan sîn gitâñgan kuñilambi, no nîm nep kañgilîñ. Gan man tim ñîn kîlîm mulum molomdi gembînat kuñilîmbi, nepneliñdok sîndok nain inda-samlak.”

Petlolî Yesula ‘Nak en nîm nandi-ñîmlet’ eñguk

54 Tîmbi endî Yesu tîkembi ña, tapma amalok telak damanjîlok ilan lonelîñdok nañgîp ñañgilîñ. Telaknan ñañilîmbi, Petlolî kambak mayañgan ep klembi ñañguk. 55 Tîmbi ama dîwîsîli sañ jimba boñgîpnan komba no simbi, pipap sei-palîñilîmbi, Petlolî wolokgan pîmbi, en gitâ pipakuk. 56 Pipalîñilîmbi, kena wembe noli kombalok kolsalen duakuk gînañ pipalîm kañbi, daut kwambîñ kañbi eñguk, “Ama ñalî bo en gitâñgan pa kulak.” 57 Eumbi, Petlolî e-sembi tîmbi, tamda nîñguk, “Nak en nîm nandi-ñîmlet.” 58 Wîndîñ embi, nain gama nîm ombataumbi, ama noli kañbi nîñguk, “Dîk bo endok nosî no wakan.” Eumbi, Petlolî nîñguk, “Nak nîm.”

⁵⁹ Lakat papaleumbi, ama noli bo giñginembí eñguk, “Biañgan sínik: ama ñali en gitá pa kulak. Neta, endí bo Galili nanin!” ⁶⁰ Gan Petloli ñindíñ tambane niñguk, “Dík nek elañ nak nim nandílet.” Eñilimbi, wolongan puputti kitiñguk. ⁶¹ Kitiumbi, Wopumdi undanembí, Petlo díndimgan kaumbi, Wopumdi manda niñguk wín nandi-tomguk. Manda wín ñindíñ, “Man tim puputti gama nim kitiñilimbi, dík nain tipet git no naka ‘Nak en nim nandi-nimlet’ eutañ.” Manda wín nandi-siwipi, ⁶² símbai kimbimbi, walinin pi ñambi, mano kwilim tiñguk.

⁶³ Tímbi ama Yesu ka-díkñe pakiliñ endí ku-sei kímipi, ni-suambapi waipbi, ⁶⁴ timan dai bo masipbi niñgilíñ, “Dík plofet manda embi, nindí gutak wín ninbi nandína!” ⁶⁵ Wíndíñ embi, manda winjít kusei kusei nimbi, koi ni-kolañgilíñ.

Yesu manda plon kímikiliñ

⁶⁶ Kwet salaumbi, Juda amatamdoč ama biesi en gitá tapma ama biesi git endíkñe manda nandi-tale ama endí kímín ti-palimbi, Yesu nañgipi dausinan loumbi, ni kañbi eñgilíñ, ⁶⁷ “Dík Mesia sínik kulañda, ninbi nim nandína.” Eumbi enguk, “Nak wíndíñ sanbetta, sindi mandana nim nandi-kwambíñ danetañ. ⁶⁸ Ba nepek nola sani-nandutta, tambon nim tambane naninetañ. ⁶⁹ Gan nain nim ombataumbi, nak Ama Sisiniktí Yambat Gembí Molom kii díndimnan pipaletat.”⁷⁰ Eu nandímbi,

⁷⁰ **22:69:** Kap 110:1

gítikgandi ñindiñ níngiliñ, “Wíndiñda dík Yambattok Níñaañ wíndiñ elañ ba?” Eumbi enguk, “Nak ním, wín sín eañ wakan.” ⁷¹ Eumbi, nísíñgan e-nandi tímbi eñgiliñ, “Níndila ama ñolok kusei enlok man plon nanin eu píumbi nandamíñ, wala tímbi wín inda-dakleuktak ama nola nombo ním lonjinetamíñ.”

23

¹ Tímbi kímìn ti-pakilíñ gitikgandi mìlapi, Yesu Pilatoloñ nañgipi, ² kusei kímipi, kít yout tímbi, ñindiñ eñgiliñ, “Níndi ama ñolok kusei ñindiñ ka-nandamíñ: endi amatamnii ep tímbi kamalalak. Tímbi takis mìnem Roma ama wapmañ Sisala mímílok wín endi níni-kímisip pa ti-nímlak, tñípi bo enla ñindiñ pa elak, ‘Natna Mesia, ama wapma.’” ³ Tímbi Pilatoli Yesu ní-nandimbi eñguk, “Dík Juda amalok ama wapmañjí ba?” Eumbi nínguk, “Dítna elañ i wakan.” ⁴ Eumbi, Pilatoli tapma ama biesila ba ama kímìn wopum enda enbi eñguk, “Nak ama ñolok endíkñe manda wíwit bien no ním kalet.” ⁵ Gan endi gitínginembí níngiliñ, “Endi Judia kwet tuop amatam eni-daut ti-semñípi, Galili kwelan kusei kímipi bím Jelusalem ñolok amatam gitinanjí ep tímbi mìlatak.”

⁶ Pilatoli manda wín nandimgukta eni-nandimbi eñguk, “Ama ñín Galili nanin ba?” ⁷ Eumbi, “Oñ” eñgiliñ. Eumbi, Pilatoli nanditomguk wín: Yesu wín kwet Elotti ka-díkñeñguk walinin. Tímbi Elotti bo nain wolonda Jelusalem pakukta tímbi Pilatoli Yesu endoñ nañgíp ñaneliñdok eñguk. Eumbi nañgíp ñam tombimbí,

8 Elotti en kañbi, kusei ñindîñda sîmbai kîndem dañguk: Yesulok giñgitti nain asup pawan giñañ pîumbi, endok dainan kundit engano tîmbektok nandîñgukta tîmbi endî nain ombapgan en kauktok mandîñguk. **9** Wala tîmbi endî manda kusei kusei ni-nandiñguk, gan Yesuli Elottok mandan nandi-kîmkîmneñipi, tambon no nîm tamanem niñguk. **10** Tiñipi, tapma ama biesi ba endîkñe manda nandi-tale ama endî ñasîñgan ipi, siñgin gembînatgan siñgilîñ. **11** Tîmbi Elot git mik amanii endî ni-tîke-pi-yalimbi, manda sañala ti-ñîmîñgilîñ. Wîndîñ tîmbi Elotti eumbi, Yesula dasindasi pamanat dasi-ñîmîmbi, nombo nañgipi, Pilatoloñ undane ñañgilîñ. **12** Pilato git Elot endî dama niisetkan kanjîk tiñipi kuñgîmîk, gan sandap wolondañgan endî not tîñgîmîk.

13 Tîmbi Pilatoli tapma ama biesi wakît Juda amalok kandîkñenji ba amatam kîmin gitîk kîti-semum bîumbi **14** enguk, “Sîndî ama ñîn nokoññan nañgîp bîmbi, endî amatam ep tîmbi kamalalak wîndîñ nanîlîñ, gan nak sîndok dausinan endok kusei tîmba dakle-taleumbi, ñîndîñ sanlet: manda gitîk endok plon e-yout tañ wolok bien no nîm kalet. **15** Elotti wîndîñgangot tik. Neta, endî eumbi, ama ñîn bîndambo ñîndoñ nañgîp bañ. Wîn ñîndîñ: endî kîmkîmlok kolon no nîm tîñguk, **16-17** wala tîmbi nak nanandîlokgot ti-lamîpi, kak biwa ñautak.”*

18 Gan amatam gitîkgandî ka-kwawañganembi

* **23:16-17:** Nandi-tale ama dîwîndî manda kusip no patak eañ. Manda wîn ñîndîñ, “Kamaikamai gwîlat tuop kandîkñenjîli ama no it kwambîñ giñañ nanin piñsat-semsemlok een.”

eñgilin, “Barabas p̄isat-n̄imbi, ama ñin wili kimb̄in.” ¹⁹ (Barabas endila nolii git Jelusalem it kwelan papi, gavman mik ti-sem̄bi, ama no wili k̄mgukta t̄imbi it kwamb̄in ḡnañ k̄m̄l̄m pakuk.) ²⁰ T̄imbi Pilatoli Yesu p̄isalimektok nandimbi, amatamda nombo enguk. ²¹ Gan endi ñinditñ kitikititñipi ñiñgilin, “Kloñbat plon wili kimb̄in!” ²² T̄imbi Pilatoli mandanj̄i makleumbi, nain tipet git no t̄imb̄imbi, ñinditñ enguk, “Nekta s̄inik? Endi kolan nek s̄inik tiñguk? Nak t̄imba dakleumbi, endi kimbektok bien no n̄im kalet, wala t̄imbi nak nanandilokgot tilamipi, kak biwa ñautak.” ²³ Gan amatamdi ḡiñginembi, Yesu kloñbat plon wili k̄mk̄imlok embi, kwamb̄itñgan kitimbi, manda sala wopum t̄imbi, Pilatolok mandan wili piñguk. ²⁴ Wala t̄imbi Pilatoli nandi-sem̄bi, manda eñgilin wolok bien indauptok eñguk. ²⁵ Endi e-ḡiñgenenjila mandanj̄i tañgonembi, Barabas en nin gavman mik ti-sem̄bi, ama wili k̄mgukta t̄imbi it kwamb̄in ḡnañ k̄m̄k̄ilin en wakan amatamda pisapi enguk. Gan Yesu endila win amatam dok mandanjila Pilatoli en mik amalok k̄s̄inan wili k̄mneliñdok k̄m̄kuk.

Yesu kloñbat plon wikiliñ

²⁶ Endi Yesu walinin nañgip piñipi, ama no koi Simon Sairini nanin telak plon t̄imbi indañgilin. Endi kena ḡnañ nanin b̄umbi t̄ikembi, Yesulok kloñbat bembektok kii klup plon k̄m̄ipi, en klem ñañalok ni-ḡiñgineñgiliñ.

²⁷ T̄imbi amatam k̄min wopum en kleñgilin endok boñgipsinan tam diwindi kut-blambla

embi, mano tī-ñimīñgiliñ. ²⁸ Wīndiñ tīmbīmbi, Yesuli undanem yambīmbi enguk, “Jelusalem tam, sīndi naka blan nīm tīmbi kutneliñ. Tambo sīndi kusei ñīndiñda sīnla ba wembe gwañgwanjiila kulit: ²⁹ mīlap nain no indaumbi, amatamdi ñīndiñ enekaliñ, ‘Tamdi yamīn papi, gwañgwa nīm apgīliñ ba num nīm emgīliñ endi tam dīwīn yapma kle pakañ.’ ³⁰ Wolongan endi kwet jañginla ñīndiñ eninekaliñ, ‘Sīndi gīlombi, nīndok plon pīwīt!', ba kwet kīmīnda ñīndiñ eninekaliñ, ‘Sīndi nīndip tapliwīt! [☆]

³¹ Komba kaikta amali nepek ñāndin tī-ñīmañda, kīmkīmīnla nītek inda-ñīmekak?”[†]

³² Tīmbi ama tīpet, endi kolan tīndiñ ama, endi bo Yesu gīta yandīpneliñdok yanañgīpi ñāñgiliñ. ³³ Nakap, kwet no koi Kumban Kwandat wandiñ ñā tombi, Yesu kloñbat plon wīpi, kolan tīndiñ tombon tombon yakan en gīta yandīpbi ep tembiñgiliñ. ³⁴ Tīmbi Yesuli nīmolo nombo nombo tīmbi, ñīndiñ eñguk, “Bep, endi nek tañ wolok kusei nīm nandi-dakleañda tīmbi yomjī bisemīñ.” Tīmbi mik amali Yesulok dasindasin ep danneliñdok nīsiñgan tīmbi-inda sañala tīñgiliñ.

³⁵ Kloñbat plon ep tembiñ biu palīmbi, amatamdi ipi, daukañga tīñgiliñ, Juda ama biesiñli bo e-lakalakae tīmbi eñgiliñ, “Endi amatam ep kīmīkuk. Endi biañgan Mesia wīn Yambatti nīmbi taleñguk en sīnīkta, kīndem kusei tīmbi dakleumbi, enlok siñgin tīke-kīmīlin.”

^{☆ 23:30:} Hosea 10:8 ^{† 23:31:} Yesuli eyout manda wīn enla eñguk. Manda wīlok walān wīn ñīndiñ, “Amatamdi nepek ñāndin ama yom nīmnatta tī-ñīmañda, ama yomjīat gīnañjī nīm tambaneñgiliñ enda Yambatti nītek tī-semekak?”

36 T̄imbi mik amali w̄indiñgot manda sañala t̄i-ñiñgiliñ, wiñ endi endoñ b̄imbi, wain tuk kimbibñ mi-wet t̄iñipi, **37** niñgilibñ, “T̄ikap d̄ik Juda amalok ama wapmañjila, k̄indem siñgiñga t̄ike-k̄imit!” **38** T̄imbi Yesulok kusal kumbam miñdiñnan komba plon ñiñdiñ youp w̄ip bium pakuk, “Ñin Juda amalok ama wapmañj.”

39 T̄imbi kolan t̄indin ama t̄ipet Yesu git̄a kloñbat plon ep tembum pakimik endoñnan nanin noli Yesu ni-kolambi eñguk, “D̄ik Mesia wakan ba? W̄indiñda d̄itnalok siñgiñga t̄ike-k̄imiñipi, niñti wakit niñp k̄imit!” **40** Gan nollí niñombimbi niñguk, “En wiñi k̄imk̄imlok eu taleliñ, w̄indiñgangot d̄ik t̄i-gamañ, wala t̄imbi d̄ik Yambatti nek t̄i-gamekak wala niñm misilañ ba? **41** Niñti kundit kolan t̄iñgimikta t̄imbi tuan d̄indimgan ñakan ombi-t̄ikeamik, gan ama ñolí kolan no niñm t̄iñguk.” **42** W̄indiñ embi, Yesula niñguk, “Yesu, d̄ik kusei k̄imipi, amatamgai yambi-d̄ikñeñipi, nak nandi-namekañ.” **43** Eumbi niñguk, “Nak biañgan ganlet: d̄ik man sandap ñolondañgan nakita kunum walalan ginañ paletañ.”

Yesu kloñbat plon k̄imguk

44-45 T̄imbi kwet boñgip taumbi, maim bipmiumbi, kwet tuop k̄ilim e palibñilimbi, 3 kilok t̄iñguk. Nain wolonda tapma ilan sandum masimasip wopum boñgip plon wilapmiumbi, pan t̄ipet indañguk. **46** T̄imbi Yesuli wopumgan kit̄imbi eñguk, “Bep, nak git̄naña tip kika plon k̄imitet.”[✳] W̄indiñ eu taleumbi k̄imguk.

[✳] **23:46:** Kap 31:5

47 Tımbımbi, mik amalok telak damanjılı nepek indañguk wın ka-nandı-talembi, Yambat nı-talombi eñguk, “Biañgan ama ñın ama dındım no.” **48** Tımbi ama kımın gitik nepek wın kaneliñdok bıñgılıñ endı nek indañguk wın gitik ka-nandımbi, sımba gawat tıñgılıñda tımbi kuanji wıwilembi, isınan undane ñañgılıñ. **49** Gan Yesulok nolii git tam nin Galili nanin en klem bıñgılıñ endı kambak mayañgan ipi, nepek indañguk wın ka-nandı tıñgılıñ.

Yesu taplıñgılıñ

50 Ama no kuñguk koi Josep, ama kındem ba dındım no Arimatia it kwet Judia kwelan nanin. Endı ama biesi Juda amatam yambi-dıkñeñgılıñ endok sambat, **51** gan nolili Yesulok plon manda nek e-topgılıñ ba kundit nek ti-ñimıñgılıñ endı en gitä gınañ noñgan nım tiñguk. Endı Yam-batti amatam indañgan yambi-dıkñeukak wala nandı-koñgomnatgan mandı pa tıliñguk. **52** Ama walı Pilatoloñ ñambi, Yesulok dalandanla nı-nandumbi nandı-ñimıñguk. **53** Nandi-ñimıñumbi ñambi, kloñbat plon nanin tamat tıke-pımbi, sandum satnırlı tımiç imbi, tıke ñambi, sum no kawat gınañ kulukululinan kımıkuk. Sum wın ama no gama nım kımıkılıñ.

54 Wın Sabat patnandı nain indaup tımbımbi, tıwılındıkñe nain dumalañgukta endı wındıñ tiñguk. **55** Tımbi tam Yesu gitä Galili nanin bımbın endı Josep klembi, sum ba Joseptı telak nıtek plon Yesulok dalandan kımıkuk wın katalembi, **56** ilan undane ñañgılıñ. Ñambi, gwasap

ba pîñgip sable miliñ kîndem Yesulok dalan-danlok ti-jumupi, endikñe manda tañgonembi, Sabatta pat-nandi tiñgiliñ.

24

Yesuli kîmnân nanin mîlakuk

¹ Kena nain kusei kîmîkîmîlinan kwet salaup tîmbîmbi, tamdi gwasap miliñ kîndem ti-jumut tiñgiliñ wîn epbi, Yesulok sumnan ñañgiliñ.
² Ñam tombi kañgiliñ wîn: kawat sum dai masipmîmîn wîn manjaneum tambon kandañ ña pakuk. ³ Tîmbi endi sum tombañ giñañ loñgiliñ, gan Wopum Yesulok dalandan nîm palîm kañgiliñ. ⁴ Nîm kañbi, nek indañguk wala nanandînjî nîm dakleñîlimbi, platik sînîk ama ti-pet dasindasinjet kolsalennat endi endoñ indambi ikîmîk. ⁵ Tîmbi tamdi yambî-sîlikñembi, kolon mîsîñîpi, mîlelem ti-sembe, dausî kwelan deiumbi, ti-petti engîmîk, “Sîndi ama kaik patak enda nekta sembisembin endok boñgîpsinan bî lonjañ? ⁶ Endi ñolok nîm patak, ikan mîlalak. Endi dama Galili kwelan gama palîñîpi, manda ñîn sanguk wîn nandi-tombit, ⁷ ‘Nak Ama Sîsînîk nepbi, yom amalok kîsînan napîlimbi, kloñbat plon nuli kîmbambi, sandap ti-pet git no ñaumbi, kîmnân nanin bîndambo mîlalettok een.’ ”

Eñaloli wîndîñ eumbi, ⁸ tamdi Yesuli manda eñguk wîn nandi-tombi, ⁹ sumnan nanin undane pi ñambi, Yesulok gwañgwañii 11 gitâ nosii diwîn yambîmbi, nepek gitik inda-semguk wolok kasat ti-semgiliñ. ¹⁰ Wîn Malia Makdala nanin, Yoana, Yakobolok meñ Malia, wakît tam diwîn

en gitā pakiliñ wali wakan ama nin Yesuli kenalok eniñumulñ endoñ ñambi, kasat ti-sem patiñgiliñ, ¹¹ gan eniñumulñ endi tamdok mandala nandum tlal timbimbi, nim nandi-kwambiñ dañgiliñ. ¹² Petlolí wandingan embi milapi, sumnan woñep ñambi mumuñem paunjinem, ginañ deium loumbi kañguk wiñ: sandum Yesulok dalandan timip imimin walibngot pakuk. Windiñ kañbi, ilan undane ñambi, nepek wiñ indañguk wolok nanandit kena tiñguk.

Yesulok noliit tipet Emaus telaknan ñañilimbi, en inda-semguk

¹³ Tímbi sandap wolondañgan Yesulok noliit tipet endi Jelusalem bimbi, Emaus ñandepi ñañgimik. It kwet wiñ 11 kilomita wolok tuop Jelusalem tímbe dumalaum patak. ¹⁴ Tím ñañipi, niñetkan nepek gitik indañguk wolok manda e-nandi tiñgimik. ¹⁵ Manda eu ñañambi tímbe, e-kle-kot tím pa ñañilimbi, Yesu en wakan siñginjetnan ep tímbe dumalaumbi, en gitā yakan ñañguk. ¹⁶ Gan nepek noli dauset masipmíumbi, nim ka-nandi-tomgimik.

¹⁷ Tímbi endi eni-nandimbi eñguk, “Siti manda nektok e-kle-kot tiñipi ñamik?” Eumbi, gitakan sínik ipi, dei-blambla embi pakimik. ¹⁸ Tímbi endoñnan nanin no koi Kleopas endi Yesu ni-kañbi eñguk, “Ama yok asupgan Jelusalem bi padañ. Endoñnan nanin dik noñgalí kena nain lap kandañ wandiñ nepek indañguk wiñ nim nandilañ ba?” ¹⁹ Eumbi, “Wiñ nek indañguk?” windiñ eni-kañguk. Eni-kaumbi, tambane niñgimik, “Nepek Yesu Nasaleet nanin enda inda-ñimiñguk

wala eam̄k. Endi plofet ama no, t̄imbi manda gemb̄nat eñguk ba kundit engano t̄ñguk wal̄ amatamda ñindiiñ daut semguk: Yambatt̄ enda nandum loloñ s̄inik. ²⁰⁻²¹ Nindi ñindiiñ nandikwamb̄iñ dambi mandiñḡim̄iñ: Yambatt̄ Yesu en wakan Islael amatam nindi kolan ḡinañ nanin n̄ipma t̄ikeuktok n̄imbi taleñguk, gan nindok tapma ama biesi ba n̄imb̄indikñenili en Roma amalok k̄isinan k̄imilim̄bi, wiñ k̄imbektok manda embi, kloñbat plon w̄ilim̄ k̄imguk.

Nepek w̄in ikan sisāñgan inda-ñim̄umbi, biañgan k̄im-s̄inik tañguk. ²² T̄imbi wakangot nim. Nindoñnan nanin tam d̄iw̄in endi n̄ip t̄imbi s̄ilikñenembi, nanandiniñ nim daklelak. Man salasalanan s̄inik endi sumnan ñaliñ, ²³ gan Yesulok dalandan nim kañbi undane b̄imbi, ñindiiñ n̄iniliñ, ‘Nindi nepek engano kam̄iñ, w̄in eñaloliñ Yesu kaik patak n̄inimb̄im yamb̄im̄iñ.’ Tamdi w̄indiñ eumbi, ²⁴ nindoñnan nanin ama d̄iw̄in endi bo sumnan ñambi kaliñ w̄in, nepek tamdi sumda n̄iniliñ wolok tuop palak. Gan Yesu en nim kaliñ.”

²⁵ T̄imbi Yesuli enguk, “Sindi ama kamasi, plofet amalok mandanj̄ gitik ḡinañji ḡinañ baiñgan baiñgan pa nandi-dasiañ. ²⁶ Endi Mesiali amatam epmektok miłap wakan bemb̄imbi, Yambatt̄ koi giñgit wopum miuktok youkil̄iñ.” ²⁷ Yesuli w̄indiñ embi, Moselok plon kusei k̄imiipi, Mose en wakit plofet ama d̄iw̄indi Yesu enlok plon manda youkil̄iñ gitik w̄in enidakleñguk. Eni-dakleñilim̄bi ñakap, ²⁸ it kwet ama tipetti ñandep nandikwamb̄iñ w̄in t̄imbi dumalañguk. T̄imbi endi kaum Yesuli gamañgot

yousim ñauktok t̄imbimbi, ²⁹ t̄ike-kimb̄i dambi n̄iñgimik, “Kak, n̄ikita pat! Maim ip p̄umbi k̄ilim elak.” W̄indiñ n̄iñgineumbi, en git̄a palep it ḡinañ loñguk.

³⁰ T̄imbi nanañ nanep t̄iñl̄imbi, Yesuli plaua nanañ no t̄ikemb̄i, Yambat we-ñimimbi ombimbi emum t̄ikeñgimik. ³¹ T̄ikeñipi, dauset tombimbi ka-nandi-tombimbi, dausetsnangan paikuk. ³² T̄imbi endi n̄isetkan e-nandi t̄imbi eñgimik, “Biañgan s̄inik. Endi telaknan n̄ikita b̄iñipi, manda embi, Yambattok manda wolok bien n̄ini-dakleñl̄imbi, walenet biañgan m̄ilalak!” ³³ W̄indiñ eñipi, wolongan m̄ilapi, Jelusalem undane ñañgimik. Ña tombi, Yesulok gwañgwañii 11 git̄ amatam diw̄in en git̄a k̄imin t̄i pakilin ep t̄imbi indañgilin. ³⁴ T̄imbi amatam wal̄i ama tipetta ñiñdiñ engilin, “Wopumdi biañgan k̄imnan nanin m̄ilapi, Simondoñ indañak!” ³⁵ W̄indiñ eumbi, ama tipet endi telaknan nek indañguk wolok kasat t̄i-sembi engimik, “Endi plaua nanañ no ombimbi n̄imumek, n̄it̄ ka-nandi-tommik.”

Yesuli gwañgwañiloñ inda-semguk

³⁶ Gwañgwañili gamañgot endañgan manda e-paliñl̄imbi, Yesu en wakan boñgipsinan bi indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.” ³⁷ W̄indiñ eumbi, ka piasat t̄imbi, kolan misiñipi, “Ama wale kamiñ” embi nandiñgilin. ³⁸ T̄imbi endi enguk, “Neta ḡinañji m̄ilataumbi, ḡinañ tipet tañ? ³⁹ Kitna kesitna kawit, ñin natna s̄inik yañ! Gw̄ilatna t̄ike-kañbi, ñiñdiñ namb̄i-daklewit: nak gaumna git kwandatna nat, gan wale tip endi

gaum ba kwandatsi nîm nat.” **40** Eu taleumbi, kii kesii daut semumbi kañgilîñ. **41** Kañbi, sîlisîli git nandî-bendili gitnañji tokñeñgukta tîmbi gama nîm nandî-kwambîñ dañgilîñ. Tîmbi endi eni-kañbi eñguk, “Sîndok nanañ no patak ba?” **42** Eumbi, mîkbalak sinjin pan no mîumbi **43** tîkembi, dausinangan nañguk.

44 Tîmbi gwañgwâñiila enbi eñguk, “Nak dama sîn gitâ kuñipi, ñîndîñ sangut: Mose wakît plofet ama ba ama dîwîn gitik endi nokok plon e-yout tîmbi, manda youkiliñ patak manda gitik wolok bien indauptok een.” **45** Wîndîñ embi, Yambattok manda youyoulîn patak wolok kusei nandî-kiliñ eneliñdok nanandinji tîmbi pañgitâumbi **46** enguk, “Nepek ñîndîñ indauktok youyoulîn patak: Mesialî piñgip gawat bembî kîmbi, sandap tipet git no tîmbimbi, kîmnan nanin miłalekak. **47** Tîmbi noliili Jelusalem it kwelan kusei kîmipi, endok koi plon amatam gitik kwet tuop kuañ enda ñîndîñ eu piukak, ‘Sîndî gitnañji tambanenekaliñda, Yambattî yomjî bi-samekak.’ Wîndîñ indauktok youyoulîn. **48** Sîndî mek nepek gitik wiñ indañguk ba indaukak wolok gembî ipi e-daklenekaliñ. **49** Nandîwît! Bepnalî nek samektok e-kwambîñ dañguk wiñ natna ni-mulambi, sîndoñ piukak. Gan sîndî Jelusalem ñîñgan papi mandîñilîmbi, Yambattok gembîn kunum gitnañ nanin wiñ dasindasin nomîk dasi-samekak wolok tuop.” *

* **24:49:** Manda ñolok walân wiñ ñîndîñ, “Yambattok gembîn, wiñ Dîndîm Woñ, kunum gitnañ nanin inda-sembe pat-semekak.”

Luka 24:50

cxliii

Luka 24:53

Yesuli kunum ḡinañ loñguk

⁵⁰ T̄imbi Yesuli gwañgwañii yanañgipi, Betani it kwet kandañ ñam tombi, kii t̄ike-lombi, ep gw̄lam ti-semguk. ⁵¹ Ep gw̄lam ti-semñipi yambik biumbi, Yambatti kunum ḡinañ t̄ike-loumbi loñguk. ⁵² Loñilimbi, gwañgwañili m̄ilelem ti-ñimbi, s̄ilisili wopum tiñipi, Jelusalem it kwelan undane ñañgiliñ. ⁵³ Ñambi, sandap tuop tapma it sañ jimba ḡinañ lombi, wolok Yambat ni-kindem dambi kuñgiliñ.

**Nek Bible
Matthew, Mark, Luk, and John in the Nek Language of
Papua New Guinea
Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek long
Niugini**

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nek

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-08-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files
dated 31 Aug 2023

852e1e2e-4985-5348-9fba-a621d59eb829